

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ - ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

*Πάντσο Χαραλάνοβ Βλαντιγκέροβ (1899-1978):
Βίος και μουσική ενός βούλγαρου εθνικού συνθέτη*

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θεόδωρος Μπελομάζοβ
Α.Ε.Μ. 992

Επιβλέπων καθηγητής
Γιώργος Σακαλλιέρος

Θεσσαλονίκη 2011

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	4
1.1. Η μουσική στην Βουλγαρία μετά την τουρκική κατοχή.....	4
1.2. Η “πρώτη γενιά” Βούλγαρων συνθετών	8
1.3. Η “δεύτερη γενιά” Βούλγαρων συνθετών.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	11
ΠΑΝΤΣΟ ΧΑΡΑΛΑΝΟΒ ΒΛΑΝΤΙΓΚΕΡΟΒ - ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΘΕΤΗ.....	11
2.1. Παιδικά Χρόνια (1899-1912).....	12
2.2. Σπουδές στην Γερμανία (1912-1918)	16
2.3. Πρώτες εμφανίσεις στην Βουλγαρία (1918-1920).....	20
2.4. Βερολίνο – ‘Deutsches Theater’ (1920-1932)	22
2.5. Επιστροφή στην Βουλγαρία (1932-1945).....	25
2.6. Χρόνια καλλιτεχνικής ωριμότητας (1945-1969)	29
2.7. Τελευταία χρόνια (1970-1978)	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	34
Η ΜΕΤΑΘΑΝΑΤΙΑ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΒΛΑΝΤΙΓΕΡΟΒ.....	34
3.1. Διάσωση και διάδοση της μνήμης και του έργου του Πάντσο Βλαντιγκέροβ έως τις μέρες μας	34
3.2. Έργα αφιερωμένα στον συνθέτη.....	39
3.3. Εκδόσεις, βιβλία, επιστημονικές μελέτες	40
3.4. Εκτελέσεις έργων στην Βουλγαρία και το εξωτερικό.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	47
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΡΓΩΝ	47
4.1. Ορχηστρικά Σύνολα	50

4.1.1.	Συμφωνική Ορχήστρα	50
4.1.2.	Ορχήστρα με Σόλο Όργανο	51
4.1.3.	Ορχήστρα Εγχόρδων	52
4.1.4.	Λοιποί ορχηστρικοί συνδυασμοί	53
4.2.	Μουσική Δωματίου	54
4.3.	Σόλο πιάνο.....	55
4.4.	Έργα για Φωνή και Οργανική Συνοδεία ή Ορχήστρα	56
4.5.	Έργα για Χορωδία με ή χωρίς Συνοδεία	57
4.6.	Όπερα	57
4.7.	Μπαλέτο	58
4.8.	Σκηνική Μουσική.....	58
4.9.	Κινηματογραφική Μουσική.....	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5		60
ΤΟ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟ ΥΦΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΤΣΟ ΒΛΑΝΤΙΓΚΕΡΟΒ		60
5.1.	Ο Βλαντιγκέροβ και η βουλγάρικη δημοτική μουσική.....	60
5.2.	Επιρροές του συνθέτη από τη δυτικοευρωπαϊκή μουσική παράδοση	72
5.3.	Τα κύρια χαρακτηριστικά της γραφής του συνθέτη	75
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ		89
<i>ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ</i>		89
<i>ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ – ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ</i>		100
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		111

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πάντσο Χαραλάνοβ Βλαντιγκέροβ (1899-1978): Βίος και μουσική ενός βούλγαρου εθνικού συνθέτη, ενός από τους πιο διάσημους και αναγνωρισμένους διεθνώς. Ο ελάχιστος αριθμός κειμένων που είναι γραμμένα ή μεταφρασμένα στα ελληνικά, θέτει ως στόχο της εργασίας να γνωρίσει τον συνθέτη στο ελληνικό κοινό. Σημαντικό είναι να τονιστεί ότι, εκτός της εκτενούς βιβλιογραφίας, έρευνα πραγματοποιήθηκε στα δύο μουσεία που είναι αφιερωμένα στο συνθέτη (Μουσείο «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» της Σόφιας και Μουσείο «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» του Σούμεν), την Μουσική Ακαδημία «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» της Σόφιας και την βιβλιοθήκη της Ένωσης Βούλγαρων Συνθετών στην Σόφια, της οποίας ο Βλαντιγκέροβ υπήρξε ιδρυτικό μέλος. Πραγματοποιήθηκαν επίσης πολλές συνεντεύξεις μεταξύ των οποίων η τηλεφωνική επικοινωνία με τον Πάντσο Βλαντιγκέροβ – junior, εγγονό του συνθέτη (σολίστ πιανίστας και καθηγητής πιάνου στο Βερολίνο). Η εργασία χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια. Το πρώτο είναι εισαγωγικό και περιγράφει την κατάσταση που επικράτησε στην μουσική σκηνή της Βουλγαρίας μετά την κήρυξη της ανεξαρτησίας από την οθωμανική αυτοκρατορία και τη σύσταση αυτόνομου κράτους, ενώ γίνεται εκτενής αναφορά στην «πρώτη» και την «δεύτερη» γενιά Βούλγαρων συνθετών. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η βιογραφία του συνθέτη και είναι κατανεμημένη στις κυριότερες φάσεις της ζωής του. Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στην μεταθανάτια πρόσληψη και διάδοση του έργου και της μνήμης του συνθέτη περιλαμβάνοντας την έρευνα και αποδελτίωση σε ένα πολύ μεγάλο υλικό από συναυλίες, φεστιβάλ, διαγωνισμούς, αφιερωμένα έργα, εκδόσεις, ιδρύματα και μουσεία. Ακολουθεί το τέταρτο κεφάλαιο με τον (συστηματικό, συνοπτικό) κατάλογο των έργων του Βλαντιγκέροβ. Τέλος, το πέμπτο κεφάλαιο αναλύει και σκιαγραφεί το συνθετικό του ύφος σε σχέση με την δημοτική βουλγάρικη μουσική, την δυτικοευρωπαϊκή μουσική παράδοση και λοιπών επιρροών, παρουσιάζοντας τα κύρια χαρακτηριστικά της γραφής του. Στα παραρτήματα υπάρχει πλούσιο φωτογραφικό υλικό, γράμματα, χειρόγραφα και έγγραφα τεκμηρίωσης, τα οποία μας εξιστορούν, εικονογραφικά, φάσεις της ζωής του συνθέτη, καθώς και ένα χρονολόγιο, ως βοηθητικό εργαλείο στην ανάλυση μας, για να συγκρίνουμε δρώμενα της ζωής και του έργου του, με ιστορικά γεγονότα και την μουσική σκηνή της Βουλγαρίας και του κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΝΕΩΤΕΡΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

1.1. Η μουσική στην Βουλγαρία μετά την τουρκική κατοχή

Σημαντικό για την Βουλγαρία είναι το έτος 1878. Σηματοδοτεί την έναρξη της νέας ιστορίας του κράτους. Η πολυπόθητη απελευθέρωση από την τουρκική κατοχή είναι μια γεγονός. Τα χρόνια που ακολουθούν δεν είναι καθόλου εύκολα. Η κοινωνική, πολιτική, πνευματική, αλλά και καλλιτεχνική ζωή, αλλάζει γρήγορα. Όλα τα βλέμματα στρέφονται προς την Ευρώπη. Σκοπός είναι να την φτάσουν όσο γίνεται πιο γρήγορα σε όλους τους τομείς, καλύπτοντας κάπως το τεράστιο κενό. Πεντακόσια χρόνια σκλαβιάς και τουρκικής παρουσίας δεν ξεπερνιούνται εύκολα.

Η εκπαίδευση, μετά το 1878, αναπτύσσεται επίσης με γοργούς ρυθμούς. Το 1888 ιδρύεται το Ανώτατο Σχολείο στην Σόφια, ενώ το 1895 η Εθνική Βιβλιοθήκη. Η ιδέα να γίνει το τραγούδι βασικό μάθημα στο βουλγάρικο σχολείο γίνεται πράξη το 1885. Η έλλειψη δασκάλων και μορφωμένων μουσικών δυσκολεύουν την κατάσταση. Στην αρχή διδάσκεται τραγούδι με το αυτί, λίγο θεωρία και κάποιο μουσικό όργανο. Αργότερα με την βελτίωση του επιπέδου των εκπαιδευτικών, διαδίδεται η ευρωπαϊκή μουσική γραφή και κάνουν την εμφάνισή τους τα πρώτα μουσικά βιβλία που διδάσκονται στα σχολεία.¹ Αποτέλεσμα ήταν να δοθεί η ευκαιρία στους Βούλγαρους μουσικούς να συνθέσουν μουσική, η οποία γίνεται δημοφιλής σε όλη την Βουλγαρία. Συνήθως είναι σχολικά τραγούδια σε στίχους Βούλγαρων ποιητών. Τυπώνονται σε συλλογές μαζί με άλλα δημοφιλή για την εποχή τραγούδια και γνωστές ευρωπαϊκές μελωδίες με μεταφρασμένους ή απλά ταιριασμένους, πάνω στην μελωδία, στίχους στα βουλγάρικα. Οι συνθέτες δεν αισθάνονται ακόμα την ανάγκη να ξεχωρίσουν την δικιά τους

¹ Лилия Крачева (2008), *Българска Музикална Култура. От Древността До Наши Дни*. София: Марс, 68-70. [Лίλια Κράτσεβα (2008), *Βουλγάρικη Μουσική Κουλτούρα. Από Την Αρχαιότητα Μέχρι Τις Μέρες Μας*, Σόφια: Μαρς 68-70.]

προσωπική μουσική γλώσσα από την μουσική που απλά καταγράφουν σε νότες.² Αυτοί οι μουσικοί χρησιμοποιούν το ευρωπαϊκό μείζον - ελάσσον τονικό σύστημα, το οποίο έχει περάσει πια στο μουσικό τρόπο σκέψης και έκφρασης.

Το 1897 στην πόλη Στάρα Ζαγκόρα (Стара Загора) ανοίγει το πρώτο Ωδείο με δύο κατευθύνσεις, οργανική και φωνητική μουσική. Η ίδρυση του πρώτου Μουσικού Σχολείου συνδέεται με το όνομα του Ιβάν Σισμάνοβ³ (Иван Шишманов), ο οποίος ήταν Υπουργός Παιδείας από το 1903 μέχρι το 1907. Στις 16 Ιανουαρίου 1905 ανοίγει το πρώτο Μουσικό Σχολείο στην πρωτεύουσα Σόφια. Σε αυτό μπορούσε κάποιος να επιλέξει μεταξύ της επαγγελματικής πενταετούς κατεύθυνσης, με την οποία γινόταν καθηγητής μουσικής, και της ερασιτεχνικής απασχόλησης με την μουσική. Το σχολείο αυτό ήταν ιδιωτικό, αλλά και χρηματοδοτούμενο από το κράτος. Σταδιακά γίνεται το κέντρο της μουσικής ζωής της χώρας, αφού πραγματοποιούνται συναυλίες, εβδομαδιαία. Αποκτά δική του χορωδία, ορχήστρα και σύνολο μουσικής δωματίου. Το 1912 κρατικοποιείται και αλλάζει το πρόγραμμα σπουδών του. Διδάσκονται διάφορα όργανα, θεωρία, σολφέζ, αρμονία, διεύθυνση χορωδίας και ορχήστρας, ιστορία της μουσικής και άλλα.⁴ Μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-13 το Μουσικό Σχολείο επιδεικνύει περισσότερες επιτυχίες. Από το 1918 μέχρι το 1920 διευθυντής του είναι ο Ντόμπρι Χρίστοβ (Добри Христов, 1875-1941).⁵

Σχεδόν σε όλες τις πόλεις δημιουργούνται εκκλησιαστικές χορωδίες. Στην αρχή αποτελούνται μόνο από άνδρες, αλλά σταδιακά γίνονται μεικτές. Το ρεπερτόριο τους δεν περιορίζεται μόνο στους ύμνους της εκκλησίας, αλλά τραγουδούν και κοσμικά

² М. Булева-Петрова (1996), *Българската детска и училищна песен*, София: БАН, 11. [М. Μπούλεβα-Πετρόβα (1996), *Το Βουλγάρικο παιδικό και σχολικό τραγούδι*, Σόφια: Βουλγάρικη Ακαδημία Τεχνών, 11].

³ Η γραφή ονομάτων Βούλγαρων συνθετών με ελληνικούς χαρακτήρες, ακολουθεί την αντιστοιχία γραμμάτων μεταξύ κυριλικού και ελληνικού αλφαβήτου. Στην περίπτωση που δεν υπάρχει ανάλογο γράμμα, τότε χρησιμοποιούνται δίφθογοι που αντιστοιχούν στον παραγόμενο ήχο. Αν κάποιος ήχος (βουλγάρικου γράμματος) δεν προφέρεται στο ελληνικό αλφάβητο, τότε αντικαθίσταται από όμορο ήχο – γράμμα. Αντίθετα τα ονόματα των γνωστών Ρώσων συνθετών ακολουθούν την ευρέως διαδεδομένη ορθογραφία στα ελληνικά έντυπα.

⁴ Κράτσεβα (2008), 74-77.

⁵ Добри Христов (Ντόμπρι Χρίστοβ, 1875-1941). Βούλγαρος συνθέτης, διευθυντής χορωδίας και θεωρητικός. Υπήρξε μαθητής του Άντονιν Ντβόρζακ (Antonín Dvořák) στο Ωδείο της Πράγας. Έγραψε κυρίως σολιστικά και χορωδιακά τραγούδια. Ήταν ένας από τους πρώτους που μελέτησε τις ιδιαιτερότητες της βουλγάρικης δημοτικής μουσικής. Βλ. σχετικά, Lada Brashovanova, «Khristov, Dobri», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/14982> (η πρόσβαση έγινε στις 27/09/2010)].

τραγούδια. Παίρνουν μέρος σε όλες τις γιορτές και τα πανηγύρια. Ενώ τα πρώτα χρόνια τραγουδούσαν μονοφωνικά ή με ισοκράτη, στην αρχή του εικοστού αιώνα εμφανίζονται τα πρώτα πολυφωνικά δείγματα. Στο ρεπερτόριο τους βρίσκουν θέση αποσπάσματα έργων από δυτικοευρωπαίους συνθέτες, όπως χορωδιακά από όπερες και εμβατήρια. Οπωσδήποτε τραγουδάνε και βουλγάρικα τραγούδια. Δημιουργούνται και καθαρά κοσμικές χορωδίες. Το χορωδιακό τραγούδι γίνεται ένα από τα κύρια είδη σύνθεσης των Βούλγαρων συνθετών.⁶

Στις απαρχές του ρωσοτουρκικού πολέμου και στους πρώτους μήνες που ακολουθούν, ακούγονται παντού στρατιωτικές μπάντες οι οποίες έχουν έρθει με τον ρώσικο στρατό. Μετά την ανεξαρτησία, με την δημιουργία του βουλγάρικου στρατού, έρχεται η ανάγκη ανάπτυξης της βουλγάρικης στρατιωτικής μουσικής. Λόγω έλλειψης Βούλγαρων μουσικών καλούνται οργανοπαίκτες από την Τσεχία (τότε μέρος της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας). Οι μπάντες υποχρεώνονται να παίρνουν μέρος σε διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις εκτελώντας εμβατήρια, γνωστά θέματα από όπερες, δημοτικούς χορούς, αλλά ακόμα και διασκευές σε συμφωνίες του Μπετόβεν, Σούμπερτ και άλλων⁷. Μία από τις υποχρεώσεις που έχουν οι διευθυντές (οι περισσότεροι από την Πράγα) είναι να διδάσκουν μουσικά όργανα σε Βούλγαρους, ώστε να καλύψουν τις κενές θέσεις κάθε ορχήστρας. Την θέση των Τσέχων σταδιακά παίρνουν Βούλγαροι οργανοπαίχτες και διευθυντές. Για κάποιες συναυλίες καλούνται και εκτελεστές εγχόρδων οργάνων για να συμπληρώσουν τις ανάγκες του έργου. Στις αρχές, τα κομμάτια τα οποία γράφονταν για τις μπάντες ήταν μια μείξη από πολλά γνωστά θέματα και τραγούδια. Αυτό οδήγησε τους συνθέτες, επηρεασμένους από την ευρωπαϊκή κουλτούρα, να διαλέξουν το είδος της σουίτας και της ραψωδίας, τα οποία είναι τα πρώτα είδη μουσικής σύνθεσης για ορχήστρα στην Βουλγαρία. Οι πρώτες συμφωνικές ορχήστρες δημιουργούνται στην αρχή του εικοστού αιώνα.

⁶ Stoyan Petrov & Magdalena Manolova, «Bulgaria, Art music», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/04289>, (η πρόσβαση έγινε στις 8/05/2010).

⁷ Donna A. Buchanan «Bulgaria, II. Traditional music», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/04289> (η πρόσβαση έγινε στις 20/09/2010).

Η μουσική δωματίου στην χώρα περιορίζεται κυρίως σε εκδηλώσεις σε σπίτια πλουσίων και σε διάφορες γιορτές και χορευτικές εκδηλώσεις. Τα κομμάτια που γράφονται και εκτελούνται είναι κυρίως πόλκες, μαζούρκες, φαντασίες, ραψωδίες και βουλγάρικοι χοροί με δυτικοευρωπαϊκού τύπου εναρμόνιση (μείζον – ελάσσον σύστημα).

Πολλοί Βούλγαροι που έχουν σπουδάσει στην Ευρώπη, επιστρέφοντας στην Βουλγαρία φέρνουν μαζί τους την αγάπη για την όπερα. Αυτό το μουσικό είδος ήταν τελείως άγνωστο στην χώρα. Το 1890 στην Σόφια ιδρύεται θίασος που παρουσιάζει διάφορες όπερες, κάποιες από αυτές μόνο με συνοδεία πιάνου, άλλες με την βοήθεια της στρατιωτικής ορχήστρας. Καλούνται τραγουδιστές από την Τσεχία και μαζί με αυτούς έρχονται παρτιτούρες, σκηνικά, και ρούχα. Αν και ο θίασος έχει τεράστια επιτυχία, κλείνει λόγω οικονομικής δυσπραγίας. Σύντομα, το 1908, ιδρύεται εκ νέου όπερα στην χώρα με το όνομα «Σύλλογος Όπερας» (Οπεрна Дружба).⁸ Αυτό το οικονομικό βάρος διχάζει τους μουσικούς, τους μουσικοκριτικούς, και τους πολιτικούς για την ύπαρξη όπερας στην Βουλγαρία. Γράφτηκαν πολλές όπερες οι οποίες παρουσιάστηκαν στο κοινό της Σόφιας και της επαρχίας. Η οπερέτα κάνει επίσης τα πρώτα της βήματα. Στην χώρα παρουσιάζονται κωμικά έργα και οπερέτες από διάφορους θιάσους: της Ελλάδας (από την Αθήνα η «Ελληνική Οπερέτα Παπαϊωάννου» το 1912 και ο θίασος οπερέτας του Παρασκευόπουλου), της Αυστρίας (από την Βιέννη ο θίασος οπερέτας του Finkelstein, 1893 και 1894), της Σερβίας (από το Βελιγράδι ο θίασος οπερέτας του Branislav Nušić, 1910) και της Τουρκίας (το θέατρο του Ibiş Aga από την Κωνσταντινούπολη).⁹ Στις 10 Φεβρουαρίου 1918 ο πρώτος επαγγελματικός βουλγάρικο θίασος παρουσιάζει στην Σόφια την οπερέτα «Μαρκίζ Μπονελί» (Markiz Bonelli) του Ρούντολφ Ντέλινγκερ (1857-1910, Rudolf Dellinger).

⁸ Ο «Σύλλογος Όπερας» μετονομάζεται το 1921 σε Εθνική Όπερα της Σόφιας (Софийска Народна Опера).

⁹ Ρ. Лазарова – Каракостова (1995), *Началото на българския оперетен театър*, София: Българско музикознание, 47-74 [Ρ. Λάζαροβα-Καρακόστοβα (1995), *Η έναρξη του βουλγάρικου θεάτρου οπερέτας*, Σόφια: Βουλγάρική μουσικολογία, 47-74]. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις οπερέτες στην Σερβία και την Ελλάδα: Γιώργος Σακαλλιέρος (2010), «Όψεις μουσικής αναχαρτογράφησης της Βαλκανικής Χερσονήσου, ως μέρους της νεότερης ευρωπαϊκής μουσικής ιστορίας (19^{ος} – 20^{ος} αιώνας)» *Πολυφωνία* 16: 166-195 (βιβλιοκριτική παρουσίαση της μελέτης που ακολουθεί). Ειδικότερα: Biljana Milanovich (2009), “Serbian Musical Theater from the Mid-19th Century until World War II”. Στο: *Serbian and Greek art music. A Patch to Western Music History*. Ed. Katy Romanou, Bristol – Chicago: Intellect Books, 23-48.

Με την ανάπτυξη της μουσικής ζωής, επέρχεται και η ανάγκη της μουσικοκριτικής και της μουσικής δημοσιογραφίας. Η πρώτη μουσική εφημερίδα *Καβάλ* (Кавал) τυπώνεται το 1891 στην Φιλιππούπολη. Ακολουθούν και άλλες το 1894 στην Σιλίστρα (Силистра) και αργότερα στην Σόφια 1904 η *Μουσική Εφημερίδα*. Αρχίζει επίσης η συστηματική, επιστημονική μελέτη της δημοτικής βουλγάρικης μουσικής και η καταγραφή των δημοτικών τραγουδιών.¹⁰

1.2. Η “πρώτη γενιά” Βούλγαρων συνθετών

Οι συνθέτες που έζησαν και δημιούργησαν στην περίοδο η οποία αναφέρθηκε παραπάνω, δηλαδή από την απελευθέρωση του Βουλγάρικου κράτους μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, είχαν στόχο να διδάξουν τους απλούς πολίτες. Υπηρετούσαν τον λαό στο όνομα της πολιτιστικής καλλιέργειας του. Τα έργα τους απευθύνονται στο ευρύ κοινό, όχι σε απαιτητικούς ακροατές, και είναι σχεδιασμένα για να εκτελούνται από τον καθημερινό οργανοπαίκτη (που έχει όμως γνώσεις σημειογραφίας), χωρίς να είναι απαραίτητο να διαθέτει ιδιαίτερες δεξιοτεχνικές ικανότητες. Η αξία ενός έργου δεν μετράται καλλιτεχνικά, αλλά ανάλογα με την επίδραση που έχει στο κοινό.

Οι συνθέτες αυτοί αποτελούν την λεγόμενη “πρώτη γενιά”. Η εικόνα τους χαρακτηρίζεται από τρία στοιχεία:

1. Η *καταγωγή* τους – όλοι ήταν μικροαστοί, μεταξύ τους δεν υπήρχαν εκπρόσωποι της διανοήσης, το οποίο προϋποθέτει μια ανώτερη κοινωνική θέση για εκείνη την εποχή.
2. Η *εκπαίδευσή* τους – όλοι σπούδασαν σε ακαδημίες και πανεπιστήμια της Ευρώπης με ευρέως αναγνωρισμένους μουσικούς και καθηγητές. Αυτό είναι ένα βασικό χαρακτηριστικό για δύο τουλάχιστον λόγους. Πρώτον, επειδή η προσήλωση στην ευρωπαϊκή κουλτούρα για τους Βούλγαρους γίνεται μέσω της εκπαίδευσης και δεύτερον, από την εκπαίδευση εξαρτάται άμεσα η επίτευξη ενός ορισμένου επαγγελματικού επιπέδου.

¹⁰ Κράτσεβα (2008), 78-107.

3. Η πολλαπλή τους ενασχόληση σε διαφορετικές μουσικές θέσεις και αξιώματα. Είναι καθηγητές μουσικής, διευθυντές ορχήστρας, θεωρητικοί, μουσικοκριτικοί, και δημόσια πρόσωπα που εμπλέκονται στην ανάπτυξη του μουσικού πολιτισμού.

Αυτή η πολυλειτουργική δραστηριότητα είναι απόδειξη πως στη μουσική κουλτούρα δεν έχει επιτευχθεί εξειδίκευση και διάκριση. Τα είδη μουσικής καθορίζονται από τα τρία βασικά πεδία άσκησης της: την ερασιτεχνική χορωδιακή μουσική, το σχολείο και τις στρατιωτικές μπάντες. Κύριο είδος είναι το τραγούδι, όπου ανήκουν και τα κυριότερα επιτεύγματα της «πρώτης γενιάς». Εκτός από αυτό είναι – σε μικρότερο βαθμό - η όπερα, οι οπερέτες και τα ορχηστρικά έργα. Οι εκπρόσωποι της «πρώτης γενιάς» είναι ο Εμμανουήλ Μανόλοβ (Емануил Манолов, 1860-1902), ο Άνγκελ Μπουκορεστλίεβ (Ангел Букорешлиев, 1870-1950), ο Παναϊότ Πίπκοβ (Панаїот Пипков, 1871-1942), ο Ντόμπρι Χρίστοβ (Добри Христов, 1875-1941), ο Μαέστρο Γκεόργκι Ατανάσοβ (Маестро Георги Атанасов, 1882-1931), ο Νικόλα Ατανάσοβ (Никола Атанасов, 1886-1966), ο Αλεξάνταρ Κράστεβ (Александър Кръстев, 1879-1945) και ο Ατανάς Μπάντεβ (Атанас Бадев, 1860-1908).¹¹

1.3. Η “δεύτερη γενιά” Βούλγαρων συνθετών

Η εποχή που ακολουθεί μεταξύ του Α και του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, είναι γεμάτη συγκρούσεις, ίντριγκες, πολιτικές κρίσεις και συνεχείς αλλαγές κυβερνήσεων. Το κομμουνιστικό κόμμα ετοιμάζει επανάσταση. Ακολουθούν αιματοχυσίες και από τις δυο πλευρές (κυβερνήσεις – επαναστάτες) με πολλά θύματα. Μετά από όλα αυτά η Βουλγαρία δεν είναι πια ίδια. Ο ενθουσιασμός που υπήρχε μετά την απελευθέρωση του 1878 έχει πια χαθεί. Η βία και η τρομοκρατία απλώνεται παντού. Για την τέχνη όμως, είναι μια από τις πιο ενδιαφέρουσες και καρποφόρες περιόδους στην βουλγαρική ιστορία. Οι καλλιτέχνες που δημιούργησαν τότε, χαρακτηρίζονται από ακαδημαϊκή εκπαίδευση και από μουσική εξειδίκευση – οι συνθέσεις τους απλώνονται σε όλα τα είδη της έντεχνης ευρωπαϊκής μουσικής δημιουργίας. Δημιουργούνται νέες καλλιτεχνικές ιδέες. Κατανοούν και συνειδητοποιούν την ιστορική ανάγκη για μια εθνική βουλγαρική

¹¹ Petrov / Manolova, «Bulgaria, Art music», *Grove Music Online*, ό.π.

μουσική – δημιουργώντας τα θεμέλια της ‘εθνικής σχολής’. Η επίτευξη του εθνικού γίνεται και καλλιτεχνικό και αισθητικό πρόβλημα. Επίσημα, ο προβληματισμός αυτός αρχίζει με την δημοσίευση άρθρου στο περιοδικό *A.C.O.*¹² το 1934, το οποίο θέτει τα κύρια θέματα: υπάρχει βουλγάρικο στυλ, ποια είναι τα χαρακτηριστικά του, ποιο είναι το νόημα του για την ανάπτυξη της βουλγάρικης μουσικής; Σταδιακά το εθνικό έρχεται πολύ κοντά με το δημοτικό. Οι συνθέτες διαλέγουν το δημοτικό τραγούδι ως τον μόνο και πιο σωστό δρόμο για την επίλυση των καλλιτεχνικών προβληματισμών τους. Ολοκληρώνεται η διαδικασία οικοδόμησης του συστήματος των μουσικών ιδρυμάτων και οργανισμών. Αργότερα θα γίνουν μόνο προσαρμογές τους (στις ανάλογες συνθήκες και ανάγκες) και αναδιαρθρώσεις.

Οι συνθέτες αυτής της περιόδου, στους οποίους περιλαμβάνεται και ο Πάντσο Βλαντιγκέροβ (Панчо Владигеров) ονομάζονται συνθέτες της “δεύτερης γενιάς”. Άλλοι εκπρόσωποι είναι ο Πέτκο Στάινοβ (Петко Стайнов, 1896-1977), ο Βεσελίν Στοϊάνοβ (Веселин Стоянов, 1902-1969), ο Ντιμίταρ Νένοβ (Димитър Ненов, 1902-1953), ο Φίλιπ Κούτεβ (Филип Кутев, 1903-1982), ο Λιουμπομίρ Πίπκοβ (Любомир Пипков, 1904-1974), ο Μαρίν Γκολεμίνοβ (Марин Големинов, 1908-2000), ο Σβετοσλάβ Ομπρέτενοβ (Светослав Обретенов, 1909-1953), ο Παρασκέβ Χατζίεβ (Парашкев Хаджиев 1912-1992), κ.ά.¹³

¹² Н. Япова (1998), «Българският музикален печат до 1994». *Български музикални хроники* 1: 43–59 [N. Япова (1998), «Βουλγάρικη μουσική δημοσιογραφία έως το 1994». *Βουλγάρικο μουσικό χρονικό* 1: 43-59].

¹³ Petrov / Manolova, «Bulgaria, Art music», *Grove Music Online*, ό.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΑΝΤΣΟ ΧΑΡΑΛΑΝΟΒ ΒΛΑΝΤΙΓΚΕΡΟΒ - ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΘΕΤΗ

13 Μαρτίου 1899 - 8 Σεπτεμβρίου 1978.

Ο Vladigeron (ή Wladigeroff ή Vladigueron ή Vladigueroff, βουλγάρικα: Панчо Владигеров, ελληνικά: Πάντσο Βλαντιγκέροβ), ο οποίος μιλούσε άπταιστα γαλλικά, γερμανικά και ρωσικά, υπέγραφε τα έργα του σε διαφορετικές χρονικές στιγμές της ζωής του με διαφορετικούς τρόπους. Δεν ήταν πάντα συνεπής και δεν απαιτούσε από τον εαυτό του μια ενιαία και ακριβή υπογραφή. Μερικές φορές ο ίδιος άλλαζε την κατάληξη "-off" και έγραφε - Pantcho Vladigueron ή Pantscho Wladigueron, ή παρέλειπε το "u" μετά το "g" - Pantcho Vladigeroff ή Pantscho Wladigeroff. Σήμερα το πρόβλημα αυτό επιδεινώνεται λόγω της χρήσης του ονόματος του σε διάφορες εκδοχές.

Στο Σπίτι-Μουσείο „Панчо Владигеров“ στην Σόφια φυλάσσονται μερικές μικρές σφραγίδες με τις οποίες ο συνθέτης, μαζί με την υπογραφή του, σφραγίζει τα έργα του. Στα βουλγάρικα ПАНЧО ВЛАДИГЕРОВ, στα γαλλικά PANTCHO VLADIGUEROFF και στα γερμανικά PANTSCHO WLADIGUEROFF. Όντας αμελής, ο Βλαντιγκέροβ παραγγέλλοντας αυτές τις σφραγίδες καθορίζει την επίσημη γραφή του ονόματος του.¹⁴ Αργότερα όμως, μετά τον θάνατο του, λόγω του εκσυγχρονισμού και των διεθνών συμφωνιών για το πώς να γράφονται τα ονόματα των πολιτών μιας χώρας, (εκδόσεις διαβατηρίων, internet, πιστωτικές κάρτες) αποφασίζεται να γίνει επίσημη η αγγλική εκδοχή του ονόματος του, (Pancho Haralanov Vladigeron) την οποία έχει υιοθετήσει και το Σπίτι-Μουσείο „Панчо Владигеров“. Το πρόβλημα όμως υπάρχει και σήμερα, αφού

¹⁴ «Панчо Владигеров» (Πάντσο Βλαντιγκέροβ), σελίδα για τον συνθέτη στη διαδικτυακή διεύθυνση του οίκου Edition Elm, http://www.editionelm.eu/pantcho_e.htm#spelling (η πρόσβαση έγινε στις 8/05/2010).

ακόμα και τα τέσσερα εγγόνια του, τα οποία μένουν στο εξωτερικό (Γερμανία και Αυστρία), γράφουν το επίθετο τους με διαφορετικό τρόπο.¹⁵

2.1. Παιδικά Χρόνια (1899-1912)

Ο Πάντσο Βλαντιγκέροβ κατάγεται από το Σούμεν (Шумен) πόλη της Βόρειας Βουλγαρίας, γειτονική της Βάρνα (Варна), όπου ζούσαν οι γονείς του. Ο πατέρας του, Χαραλάν Βλαντιγκέροβ (Харалан Владигеров, 1866-1908), ήταν δικηγόρος, ο οποίος σπούδασε στο εξωτερικό (Βουκουρέστι, Βρυξέλες). Προερχόταν από εύπορη αστική οικογένεια και μιλούσε άριστα τρεις ξένες γλώσσες: ρουμάνικα, τουρκικά, γαλλικά. Η μητέρα του, Ελίζα Πάστερνακ (Елиза Пастернак, Eliza Pasternak, 1869-1952) καταγόταν από την Ρωσία, από την πόλη της Οδησσού στην Μαύρη Θάλασσα. Ήταν ρώσο-εβραία. Ο πατέρας της Λέων Πάστερνακ (Leon Pasternak, 1837-1922) προερχόταν από οικογένεια εμπόρων, αλλά η μεγάλη του αγάπη ήταν τα μαθηματικά και το σκάκι. Επίσης ήταν συνθέτης και έπαιζε βιολί. Η Ελίζα σπούδασε ιατρική στο Παρίσι.¹⁶ Ο

¹⁵ Τα στοιχεία προέρχονται από την ηχογραφημένη και αποδελτιωμένη συνέντευξη της Надя Сотирова (Νάντια Σοτίροβα) διευθύντρια του Σπιτιού-Μουσείου „Панчо Владигеров“ (Πάντσο Βλαντιγκέροβ) στην Σόφια, που πραγματοποιήθηκε από τον Θεόδωρο Μπελομάζοβ στις 29/04/2010 στην πόλη Σόφια.

¹⁶ Евгени Павлов – Клостерман (2000), *Панчо Владигеров*, София: Музыка, 9-12. [Еυγκένι Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), *Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Μουσική, 9-12] Το βιβλίο αυτό αποτέλεσε την κύρια βιβλιογραφική πηγή για την συγκρότηση της βιογραφίας του συνθέτη. Κάποιοι άλλοι τίτλοι βιβλίων στα οποία έχω ανατρέξει και βασιστεί είναι: Евгени Павлов (1961), *Панчо Владигеров Моноγραφия*, София: Наука и Изкуство [Еυγκένι Παβλόβ (1961), *Πάντσο Βλαντιγκέροβ Μονογραφία*, Σόφια: Επιστήμη και Τέχνη]. Του ίδιου: (1965), *Панчо Владигеров*, София: Наука и Изкуство [Еυγκένι Παβλόβ (1965) *Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Επιστήμη και Τέχνη]. Богомил Стършенов, Пенчо Стоянов (1966), *Българска Музыка*, София: Народна Просвета 65-87 [Μπογκομίλ Στάρσενοβ, Πέντσο Στοϊάνοβ (1966) *Βουλγάρικη Μουσική*, Σόφια: Нарóнтна Προσβέτα 65-87]. Стефан Лазаров (1976), *Панчо Владигеров и Театърът*, София: Музыка [Στέφαν Λάζαροβ (1976), *Πάντσο Βλαντιγκέροβ και το Θέατρο*, Σόφια: Μουσική]. Димитар Димитров, Александар Владигеров (1988), *Усмивките на Панчо Владигеров*, София: Хр. Данов [Ντιμίταρ Ντιμιτρόβ, Αλεξάνταρ Βλαντιγκέροβ (1988), *Τα χαμόγελα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Хр. Ντάνοβ]. Димитар Димитров (1988), *Словото на Панчо Владигеров*, София: Музыка [Ντιμίταρ Ντιμιτρόβ (1988), *Ομιλίες του Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Μουσική]. Тоуоо Asakawa (1999), *Pancho Vladigerov – The Bulgarian Giant*, Sofia: Orfei. Лилия Крачева (2008), *Българска Музикална Култура. От Древността До Наши Дни*. София: Марс 185-188. [Κράτσεβα, Λίλια (2008), *Βουλγάρικη Μουσική Κουλτούρα*, ό.π., 185-188]. Μουσικές εγκυκλοπαίδειες: Maria Kostakeva (2007), “Vladigerov, Pancho Haralanov”. Στο: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*. Ed. Friedrich Blume, Stuttgart: Bärenreiter – Verlag, Kassel, 154-155. Lada Brashovanova (2001), “Vladigerov, Pancho”. Στο: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Ed: Stanley Sadie, London: Macmillan Publishers. “Vladigerov, Pancho”(1984). Στο: *Baker’s Biographical Dictionary of Musicians (Seventh Edition)*. Revised: Nicolas Slonimsky, Oxford: Oxford

Πάντσο ήταν – πιθανόν - ανιψιός του ποιητή Μπορίς Πάστερνακ (Boris Pasternak, 1890-1960), γνωστού για το Νόμπελ Λογοτεχνίας του έτους 1958.¹⁷

Οι γονείς του γνωρίστηκαν στο Σούμεν, όπου η μητέρα του είχε έρθει για να εργαστεί ως γιατρός-γυναικολόγος. Παντρεύονται το 1898 και αγοράζουν ένα αρχοντικό σπίτι στο κέντρο της πόλης.¹⁸ Ο Πάντσο Βλαντιγκέροβ γεννήθηκε στη Ζυρίχη, στο περιβάλλον των Πάστερνακ, όπου η μητέρα του αισθανόταν μεγαλύτερη σιγουριά για να γεννήσει τα δίδυμα που περίμενε. Παρέμειναν όλοι μαζί στο σπίτι του πατέρα της Λέον Πάστερνακ για μερικούς μήνες και μετά επέστρεψαν στην Βουλγαρία όπου μαζί με τον δίδυμο αδερφό του, τον μετέπειτα βιολονίστα Λιούμπεν Βλαντιγκέροβ (Любен Владигеров, 1899-1992) πέρασαν την παιδική τους ηλικία. Ήταν επόμενο ότι θα ασχοληθεί με τη μουσική, μιας και όλος ο κύκλος των ανθρώπων που τον περιτριγύριζαν ήταν μουσικοί. Η μητέρα του ήταν γιατρός στο επάγγελμα αλλά έπαιζε πιάνο, ο παππούς του έπαιζε βιολί, η θεία του ήταν πιανίστρια, απόφοιτος του Πανεπιστημίου Μουσικής και Παραστατικών Τεχνών της Βιέννης (Universität für Musik und darstellende Kunst το οποίο μέχρι το 1909 ονομαζόταν Konservatorium der Gesellschaft der Musikfreunde).¹⁹ Ο μικρός Πάντσο από πολύ μικρή ηλικία δείχνει, όχι μόνο την μεγάλη του μουσικότητα και την εκλεπτυσμένη ακοή του, αλλά και την τάση να αυτοσχεδιάζει στο πιάνο και να συνθέτει μουσική.²⁰ Για το μικρό παιδί ήταν πολύ ευκολότερο να εκφράζεται με την μουσική, παρά με γράμματα και λόγια. Στο σπίτι του μιλούσαν τρεις γλώσσες,

University Press, 2407-2408. Εξίσου σημαντικές υπήρξαν οι πηγές: (1) «Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation», επίσημη σελίδα για τον συνθέτη στη διαδικτυακή διεύθυνση του Σπίτι-Μουσείο „Панчо Владигеров“ στη Σόφια, <http://www.vladigerov.org>, (2) Η ηχογραφημένη και αποδελτιωμένη συνέντευξη της Надя Сотирова (Νάντια Σοτίροβα) διευθύντρια του Σπίτιού-Μουσείου „Панчо Владигеров“ (Πάντσο Βλαντιγκέροβ) στην Σόφια, που πραγματοποιήθηκε από τον Θεόδωρο Μπελομάζοβ στις 29/04/2010 στην πόλη Σόφια, (3) τα Αρχεία από το Σπίτι-Μουσείο „Панчо Владигеров“ στη Σόφια και (4) η Τηλεφωνική συνομιλία με τον πιανίστα Πάντσο Βλαντιγκέροβ (εγγονό του συνθέτη ο οποίος ζει και εργάζεται στο Βερολίνο).

¹⁷ The Nobel Prize Internet Archive. (Η ιστοσελίδα αφορά τα βραβεία Nobel. Περιλαμβάνει πίνακα με όλους τους βραβευμένους, σε όλες τις κατηγορίες σε χρονολογική σειρά) <http://nobelprizes.com/nobel/literature/1958a.html> (η πρόσβαση έγινε στις 07/05/2010). Τα στοιχεία που συνδέουν τον Βλαντιγκέροβ με τον Μπορίς Πάστερνακ είναι μία συνέντευξη του συνθέτη στο Κρατικό Εθνικό Ραδιόφωνο της Βουλγαρίας, στην οποία ο ίδιος αναφέρει για την συγγενική τους σχέση. Η πληροφορία αυτή περιήλθε στον γράφοντα από την ηχογραφημένη συνέντευξη της Νάντια Σοτίροβα, ο.π. 29/04/2010.

¹⁸ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 13-14.

¹⁹ Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (επίσημη ιστοσελίδα του Σπίτι-Μουσείο „Панчо Владигеров“ στη Σόφια), στον ιστοχώρο <http://www.vladigerov.org/index.php?p=14&l=1> (η πρόσβαση έγινε στις 09/05/2010).

²⁰ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 78.

βουλγάρικα, ρώσικα λόγω της καταγωγής της μητέρας του και γερμανικά λόγω της ελβετής παιδαγωγού που είχαν προσλάβει να εκπαιδεύσει τα δυο αγόρια για πέντε χρόνια. Το 1906 αρχίζει μαθήματα πιάνου με την Πάβλα Βάισμαν-Ζέκοβα (Павла Вайсман-Жекова, 1887-1973). Τον επόμενο χρόνο, μαζί με τον αδερφό του, πραγματοποιούν την πρώτη τους συναυλία στην αίθουσα της κοινότητας 'Άγιος Αρχάγγελος Μιχαήλ' στο Σούμεν (Св. Архангел Михаил, Шумен). «*Η τέχνη αυτή γίνεται η μοίρα του, το νόημα της ζωής του και τον ακολουθεί στο μέλλον, μέχρι τον θάνατο του*».²¹ Όλα τα κοντινά πρόσωπα που αργότερα θα έρθουν στη ζωή του, ασχολούνται επίσης με την μουσική. Η πρώτη του γυναίκα, η πιανίστρια Κάτια Ζέκοβα (Катя Жекова, 1911-1959), ήταν η κόρη της δασκάλας του στο πιάνο. Η δεύτερη του γυναίκα Έλκα Βλαντιμίροβα Χρίστοβα (Елка Владимирова Христова, 1926 - 2006) είναι επίσης πιανίστρια (μαθήτριά του). Ο γιος του Αλεξάνταρ Βλαντιγκέροβ (Александър Владигеров, 1933-1993), αλλά και τα τέσσερα εγγόνια του θα ασχοληθούν επίσης με την μουσική.²²

Ο πατέρας του πεθαίνει το 1908 από καρδιακή προσβολή, επιφέροντας ένα μεγάλο πλήγμα στην οικογένεια, καθώς τα παιδιά είναι ακόμα πολύ μικρά. Όλο το βάρος πέφτει στην μητέρα τους, η οποία αναλαμβάνει να τους παρέχει καλές σπουδές στο εξωτερικό, πιστεύοντας ότι έτσι θα τους βοηθήσει για κάποια μελλοντική καριέρα. Κατάφερε ευτυχώς να βρει δουλειά ως γιατρός στη Σόφια και έτσι, τρία χρόνια αργότερα μετακόμισαν εκεί όπου και οι επερχόμενες σπουδές των παιδιών θα ήταν ευκολότερες. Τα δυο αγόρια γράφονται σε ιδιωτική μουσική σχολή. Ο Λιούμπεν μαθαίνει βιολί στην τάξη του Πέτκο Ναούμοβ (Петко Наумов). Ο Πάντσο κάνει πιάνο με τον γνωστό πιανίστα Χάινριχ Βίζνερ (Heinrich Wizner). Παράλληλα, παρακολουθεί μαθήματα θεωρίας και σύνθεσης με τον Ντόμπρι Χρίστοβ, ο οποίος καταλαβαίνει αμέσως το μεγάλο του ταλέντο και τον βοηθάει να το αναπτύξει πολύπλευρα²³. Με τον Ντόμπρι Χρίστοβ δουλεύουν πολύ εντατικά για ενάμιση χρόνο, κατά τον οποίο γράφει δεκατέσσερα μικρά κομμάτια για πιάνο και για βιολί και πιάνο (έργα που διασώζονται). Αυτή, η αρκετά μεγάλη - για ένα παιδί - παραγωγή, μας δείχνει πως ο στόχος του νεαρού

²¹ Богомил Стършенев, Пенчо Стоянов (1966), *Българска Музика*, София: Народна Просвета, 65. [Μπογκομίλ Στάρσενεβ, Πέντσο Στοϊάνοβ (1966), *Βουλγάρικη Μουσική*, Σόφια: Нарόνтна Προσβέτα, 65].

²² Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 09/05/2010).

²³ Μπούλεβα-Πετρόβα (1996), 185.

Πάντσο προς την μουσική τέχνη είναι ξεκάθαρος και πως έχει καταλάβει πια τον δρόμο που θα ακολουθήσει.²⁴ Η μουσική του φαντασία κυμαίνεται στα όρια της μουσικής που είχε ακούσει ή παίζει μέχρι τότε. Οι επιρροές από άλλους συνθέτες είναι αισθητές. Τα πρώτα του έργα είναι τρεις *Μαζούρκες* (№ 1 – 1910, № 2 και № 3 – 1911) τις οποίες αφιερώνει με την σειρά στον παππού του Λέον Πάστερνακ (από τον οποίον έχει ακούσει και μάθει τον χορό μαζούρκα), στον αγαπημένο του γάτο και στη μητέρα του. Τα έργα που ακολουθούν είναι μια *Σονάτα* για πιάνο (1911, αφιερωμένη στον καθηγητή του κ. Βίζνερ), *Ραψωδία* (1911, αφιερωμένη στον οικογενειακό φίλο κ. Σισμάνοβ), *Ελεγγεία* (1911) και *Ποτπουρί* (1911). Σε αυτή την πολύ μικρή ηλικία, μόλις δώδεκα χρονών, συνθέτει και το πρώτο του Κοντσέρτο (*Κοντσέρτο για πιάνο και εκκλησιαστικό όργανο*, 1911). Ένα από αυτά τα νεανικά έργα, η *Ελεγγεία*, δημοσιεύεται το 1912 στην εφημερίδα «*Καλλιτέχνης*» (*Artyust*) και θα μείνει στην ιστορία ως το πρώτο έργο του που εκδόθηκε.

Παράλληλα με τις σπουδές τους, τα δυο αγόρια συνοδευόμενα από την μητέρα τους ταξιδεύουν στην Αυστρία και τη Ρωσία, όπου έρχονται σε επικοινωνία με τον Ρόμπερτ Φούξ (Robert Fux - θεωρητικός και πιανίστας), καθηγητή στην Ακαδημία της Βιέννης και τον Βλαντιμίρ Ποχάλσκι (Vladimir Pochalski²⁵ - πιανίστα, μουσικοπαιδαγωγό και συνθέτη, μαθητή του Theodor Leschetizky) στο Κίεβο.²⁶ Ο σκοπός τους είναι να μαζέψουν γνώμες και να ρωτήσουν για τις καλύτερες ακαδημίες και καθηγητές της εποχής. Μετά την επιστροφή τους, το 1911 έρχεται στην Σόφια για μια συναυλία, ο διάσημος Γάλλος βιολιστής Ανρί Μαρτό²⁷ (Henri Marteau, 1874-1934). Η μητέρα τους τον παρακαλεί να ακούσει τα παιδιά της μετά την συναυλία του. Ο ίδιος

²⁴ Евгений Павлов (1961), *Панчо Владигеров Моноγραφия*, София: Наука и Изкуство, 78 [Ευγένι Παβλόβ (1961), *Πάντσο Βλαντιγκέροβ Μονογραφία*, Σόφια: Επιστήμη και Τέχνη, 78].

²⁵ Η γραφή ονομάτων γνωστών ξένων συνθετών με λατινικούς χαρακτήρες, ακολουθεί την ορθογραφία όπως συναντάται στην αγγλόφωνη εκδοχή της μουσικής εγκυκλοπαίδειας *The New Grove II*. Παρόμοια ορθογραφία χρησιμοποιείται και σε συνθέτες οι οποίοι ανήκουν σε εθνικότητες που χρησιμοποιούν το κυριλλικό αλφάβητο.

²⁶ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 26-30.

²⁷ Henri Marteau (1874-1934). Σουηδός βιολιστής, συνθέτης και μαέστρος με γαλλική καταγωγή. Δάσκαλοι του ήταν, μεταξύ άλλων, οι Leonard και Garcin. Το 1892 κερδίζει πρώτη θέση σε διαγωνισμό του Ωδείου του Παρισιού. Ο Massenet εντυπωσιασμένος από τις ικανότητές του, συνθέτει και του αφιερώνει το κοντσέρτο του για βιολί. Έκανε μεγάλη καριέρα στην Ευρώπη και την Αμερική ως σολίστ και μέλος συνόλων μουσικής δωματίου. Υπήρξε καθηγητής βιολιού στο Ωδείο της Γενεύης και υπεύθυνος τμήματος τάξης βιολιού στην Μουσική Ακαδημία του Βερολίνου. Έγραψε κυρίως έργα για βιολί και για σύνολα μουσικής δωματίου. [Ronald Kinloch Anderson, «Marteau, Henri», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/17876> (η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010)].

ενθουσιάζεται τόσο πολύ, που της προτείνει το Βερολίνο και της υπόσχεται να πάρει τον Λιούμπεν στην τάξη του, να συστήσει τον Πάντσο σε ένα πολύ καλό φίλο και συνάδελφο του ρωσικής καταγωγής, αλλά και να βρει εργασία για την ίδια. Η οικογένεια παίρνει γρήγορα την απόφαση μετοίκησης και αρχίζει να ψάχνει υποτροφία για να μπορούν να συντηρηθούν στο εξωτερικό.²⁸ Με την βοήθεια του καθηγητή Ιβάν Σισμάνοβ (Иван Шишманов), τα παιδιά παίρνουν κρατική υποτροφία (μία και για τα δύο αγόρια).²⁹

2.2. Σπουδές στην Γερμανία (1912-1918)

Ο Πάντσο μετακομίζει στο Βερολίνο με τη μητέρα του και τον δίδυμο αδερφό του. Ο κ. Μαρτό κρατάει τις υποσχέσεις του και τα παιδιά αρχίζουν ιδιαίτερα μαθήματα μουσικής χωρίς να πληρώνουν. Η ηλικία τους είναι κάτω των δεκαπέντε και γι' αυτό δεν τους επιτρέπεται να γραφτούν στην ανώτατη σχολή τριτοβάθμιας μουσικής εκπαίδευσης. Ο Πάντσο παρακολουθεί θεωρία της μουσικής και σύνθεση με τον καθηγητή Πόουλ Γιούν³⁰ (1872-1940, Paul Juon) και πιάνο με τον Καρλ Χάινριχ Μπαρτ³¹ (1847-1922, Karl Heinrich Barth), ενώ ο Λιούμπεν βιολί με τον Ανρί Μαρτό. Η Ελίζα Βλαντιγκέροβα αρχίζει δουλειά στην κλινική του γνωστού γυναικολόγου, Πόουλ Στράσμαν (Dr. Paul

²⁸ Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 09/05/2010).

²⁹ Από την ηχογραφημένη συνέντευξη της Νάντια Σοτίροβα, ό.π. (29/04/2010).

³⁰ Paul Juon (1872-1940). Γερμανός συνθέτης, γεννημένος στη Ρωσία. Σπούδασε βιολί με τον Ηΐμαλύ και σύνθεση με τους Arensky και Taneyev στο Ωδείο της Μόσχας και αργότερα με τον Bargiel στη Μουσική Ακαδημία του Βερολίνου. Υπήρξε συμμαθητής με τον Rachmaninoff. Κέρδισε το βραβείο «Mendelssohn» για σύνθεση το 1895. Το 1906 άρχισε να διδάσκει στην Μουσική Ακαδημία του Βερολίνου και έγινε μόνιμος καθηγητής το 1911. Το 1919 έγινε μέλος της Πρωσικής Ακαδημίας των Τεχνών. Το ύφος του είναι όγκο ρομαντικό με αισθητή τη ρώσικη επιρροή. Το ύστερο του έργο εμφανίζει νεοκλασικά στοιχεία. Έγραψε συμφωνικά έργα, κοντσέρτα, μουσική για θέατρο, έργα για πιάνο, φωνητικά και χορωδιακά κομμάτια [William D. Gudger, Erik Levi, «Juon [Yuon], Paul [Pavel Fedorovich]», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/14551> (η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010)].

³¹ Karl Heinrich Barth (1847-1922). Γερμανός πιανίστας και παιδαγωγός. Μαθητής των Hans von Bülow, Hans von Bronsart και Carl Tausig. Και οι τρεις είχαν στενές σχέσεις με τον Liszt. Ο Barth υπήρξε καθηγητής πιάνου στο Stern'sches Konservatorium του Βερολίνου, την Βασιλική Ακαδημία του Λονδίνου και την Μουσική Ακαδημία του Βερολίνου. Μερικοί από τους μαθητές του ήταν ο Arthur Rubinstein, ο Wilhelm Kempff και οι Rose και Ottilie Sutro. [James Methuen-Campbell, «Barth, Karl-Heinrich», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/41241> (η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010)].

Strassman). Νοικιάζουν διαμέρισμα πάνω από το θέατρο 'Deutsches Theater',³² πράγμα που αργότερα θα παίζει σημαντικό ρόλο στην καριέρα του συνθέτη. Με τον Γιούν, ο Πάντσο μαθαίνει γρήγορα την τέχνη της αρμονίας. Το 1914 συνθέτει την *Σονάτα για βιολί και πιάνο σε ρε μείζονα*, στην οποία ο νέος συνθέτης δίνει τον αριθμό 1 (Opus 1) των έργων του. Την αφιερώνει στον αγαπημένο του δάσκαλο και ευεργέτη Ανρί Μαρτό. Με τον Μπαρτ, ο Πάντσο διδάσκεται με την πιανιστική μέθοδο του Λιστ (Franz Liszt). Πολλές φορές έχει την ευκαιρία να ακούσει τα μαθήματα άλλων μαθητών, μετέπειτα κορυφαίων πιανιστών του 20^{ου} αιώνα, όπως οι Βίλχελμ Κεμπφ (Wilhelm Walter Friedrich Kempff) και Άρθουρ Ρούμπινσταϊν (Arthur Rubinstein).³³ Είναι πια αρκετά μεγάλος και γράφεται στην Κρατική Μουσική Ακαδημία του Βερολίνου³⁴ (Staatliche Akademische Hochschule für Musik), όπου μετά από εξετάσεις απαλλάσσεται από δίδακτρα, λόγω εξαιρετικών ικανοτήτων, συνεχίζοντας τις σπουδές του με τους ίδιους καθηγητές.

Το 1915 μετά από τρία χρόνια σπουδές με τον Πόουλ Γιούν, ο Πάντσο χωρίζει με τον καθηγητή του λόγω του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Γιούν καλείται να υπηρετήσει στο στρατό, αλλά πριν φύγει δίνει συμβουλή στον μαθητή του να δώσει εξετάσεις στην Ακαδημία των Τεχνών (Akademie der Künste),³⁵ όπου θα σπουδάσει σύνθεση στο μεταπτυχιακό τμήμα. Μετά τις εξετάσεις, ο Βλαντιγκέροβ, χωρίς να έχει ολοκληρώσει

³² *Deutsches Theater*. Διάσημο γερμανικό θέατρο. Βρίσκεται στην οδό Schumannstraße στο Βερολίνο. Χτίστηκε το 1850 ως Friedrich-Wilhelm-Städtisches Theater. Το 1883 ο Adolf L'Arronge ίδρυσε το Deutsches Theater. Από το 1894 διευθυντής του θεάτρου ήταν ο Otto Brahm. Το 1904 τον διαδέχτηκε ο Max Reinhardt που το διηύθυνε ως το 1933. Την περίοδο αυτή απέκτησε την φήμη ενός από τα σημαντικότερα θέατρα στον κόσμο [«Deutsches Theater», σελίδα για το γερμανικό θέατρο στη διαδικτυακή διεύθυνση της Encyclopedia Britannica, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/159879/Deutsches-Theater> (η πρόσβαση έγινε στις 28/09/2010)].

³³ Κωνσταντίν Στάνκοβιτς (1974), «Панчо Владигеров клавирен педагог». *Българска Музика* 3: 43. [Κωνσταντίν Στάνκοβιτς (1974), «Ο Πάντσο Βλαντιγκέροβ ως καθηγητής πιάνου». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 43.]

³⁴ *Staatliche Akademische Hochschule für Musik*. Ιδρύθηκε το 1869 στο Βερολίνο, με διευθυντή τον Joseph Joachim. Το 1975 γίνεται μέρος του Universität der Künste. [«Hochschule, Berlin» *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/opr/t237/e4927> (η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010)].

³⁵ *Akademie der Künste*. Η Ακαδημία των Τεχνών του Βερολίνου ιδρύθηκε το 1696 από τον βασιλιά Friedrich III του Βρανδεμβούργου. Με το πέρας των χρόνων η ονομασία της αλλάζει πολλές φορές. Από το 1809 μέχρι το 1882 ονομάζεται „Königlich Preußische Akademie der Künste“, το 1882 „Königliche Akademie der Künste“, ενώ μεταξύ 1926-1945 μετονομάζεται σε „Preußische Akademie der Künste“. Το 1975 ονομάστηκε Hochschule der Künste ενώνοντας τις δύο σχολές Hochschule für bildende Künste και Hochschule für Musik und darstellende Kunst. Από το 2001 παίρνει το σημερινό της όνομα Universität der Künste. [Heinz Becker, Richard D. Green, «Berlin», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/02826> (η πρόσβαση έγινε στις 19/06/2010)], [«Universität der Künste», επίσημη ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου των Τεχνών στο Βερολίνο, <http://www.udk-berlin.de> (η πρόσβαση έγινε στις 21/08/2010)].

καν την Κρατική Μουσική Ακαδημία του Βερολίνου, περνάει στο μεταπτυχιακό τμήμα της Ακαδημίας των Τεχνών ως εξαιρετικό ταλέντο και για ακόμα μια φορά δεν χρειάζεται να πληρώσει δίδακτρα. Η μητέρα του συνθέτη αναφέρει σε ένα γράμμα της προς την Λύδια Σισμάνοβα (σύζυγος του Ιβάν Σισμάνοβ) ότι «...*πιο υψηλού επιπέδου ίδρυμα μουσικής - σύνθεσης δεν υπάρχει και σε τρία χρόνια ο Πάντσο θα γίνει 'Meister'*».³⁶ Ο πρώτος του καθηγητής, με τον οποίο πρόλαβε να σπουδάσει μόνο ένα χρόνο, Φρίντριχ Γκερνσχάιμ³⁷ (Friedrich Gernsheim, 1839-1916) πέθανε. Συνέχισε τις σπουδές του στην τάξη του Γκεόργκ Σούμαν³⁸ (Georg Schumann, 1866-1952).

Στο Βερολίνο, ο μουσικός ορίζοντας του Πάντσο μεγαλώνει. Τον ελκύουν ιδιαίτερα οι ρομαντικοί συνθέτες όπως ο Σούμαν, ο Λιστ, ο Σοπέν και ο Γκριγκ. Οι παρτιτούρες από τις όπερες του Βάγκνερ δεν κατεβαίνουν από το πιάνο του. Είναι φυσικό για έναν νέο συνθέτη να δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους σύγχρονους του συνθέτες (Ντεμπυσσύ, Στραβίνσκυ, Σκριάμπιν και Στράους), αλλά και ιδιαίτερη αδυναμία στους Ρώσους – Τσαϊκόβσκυ, Ρίμσκι-Κόρσακωφ, Γκλαζούνωφ και περισσότερο από όλους στον Ραχμάνινωφ. Σταδιακά, γεννιέται η επιθυμία να σπουδάσει

³⁶ Елиза Владигерова (1974), «Писма», *Българска Музика* 3: 58 – 59. [Ελίζα Βλαντιγκέροβα (1974), «Γράμματα», *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 58-59]. Απόσπασμα από το γράμμα της μητέρας του συνθέτη στην Λύδια Σισμάνοβα (σύζυγος του Ιβάν Σισμάνοβ) που γράφτηκε στις 23 Μαΐου 1916. Το γράμμα βρίσκεται στο αρχείο του Ιβάν Σισμάνοβ (№11) στην Βουλγάρικη Ακαδημία Τεχνης με κωδικό 369. [БАН – Фонд №11 «Проф. Иван Шуманов», архивна единица 369.]

³⁷ Friedrich Gernsheim (1839-1916). Γερμανός συνθέτης, μαέστρος και πιανίστας. Σπούδασε με τον Edward Rosenhain και τον Ignaz Moscheles. Από το 1855 μέχρι το 1860 έζησε στο Παρίσι όπου γνώρισε τον Gioacchino Rossini, τον Édouard Lalo και τον Camille Saint-Saëns. Υπήρξε μαέστρος στην Κολωνία, καθηγητής στο Stern'sches Konservatorium του Βερολίνου και αργότερα στην Akademie der Künste. Συνέθεσε πολλά έργα κυρίως για ορχήστρα και μουσική δωματίου. Επηρεάστηκε από τον Schumann αλλά και τον Brahms, με τον οποίο είχε φιλικές σχέσεις. [Gaynor G. Jones, «Gernsheim, Friedrich», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/10950> (η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010)]

³⁸ Georg Schumann (1866-1952). Γερμανός συνθέτης, μαέστρος και πιανίστας. Σπούδασε με τον Carl August Fischer, τον Julius-Otto-Schuler Friedrich Baumfelder και αργότερα σύνθεση με τον Carl Reinecke στο Ωδείο της Λειψίας. Υπήρξε μαέστρος στην Βρέμη. Από το 1900 μέχρι το 1952 ήταν διευθυντής της Sing-Akademie zu Berlin. Το 1913 έγινε καθηγητής σύνθεσης στην Ακαδημία των Τεχνών του Βερολίνου στην θέση του Max Bruch. Το 1918 εκλέχτηκε αντιπρόεδρος και το 1934 πρόεδρος της Ακαδημίας. Κέρδισε το 'Beethoven-Preis' (1933) και το 'Goethe-Medaille fur Kunst und Wissenschaft' (1934). Έγραψε πάνω από εκατό έργα για χορωδία, μουσική δωματίου και ορχήστρα. [Joseph Clark, Erik Levi, «Schumann, Georg (Alfred)», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/25155> (η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010)].

στην Ρωσία με έναν από τους προαναφερθέντες.³⁹ Το όνειρο του δεν θα γίνει πραγματικότητα, καθώς στην Ρωσία ξεσπάει η Οκτωβριανή Επανάσταση.⁴⁰

Οι σπουδές των δύο δίδυμων αδελφών αποδίδουν καρπούς. Ο Πάντσο έχει συνθέσει τα πρώτα του έργα, τα οποία θεωρεί σημαντικά και αποφασίζει να τα αριθμήσει σε Opus. Ως μουσικοί ερμηνευτές, έχουν φτάσει σε ένα υψηλό επαγγελματικό και καλλιτεχνικό επίπεδο, πράγμα το οποίο τους διασφαλίζει συχνές συναυλιακές εμφανίσεις.⁴¹

Το 1917 ο Χάινριχ Μπαρτ βγαίνει στην σύνταξη. Μετά από πέντε χρόνια εντατικών μαθημάτων πιάνου, ο Πάντσο χρειάζεται να ψάξει για νέο καθηγητή. Ο Γιούν του προτείνει τον Λεονίντ Κρόιτσερ⁴² (1884-1953, Leonid Kreutzer) ο οποίος είναι πολύ πιο νέος από τον Μπαρτ, έχει ρώσικη καταγωγή, και είναι αξιόλογος πιανίστας και συνθέτης.⁴³ Το 1918, ο Πάντσο συνθέτει το πρώτο του *Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα* (Opus 6) και το αφιερώνει στο νέο του καθηγητή.⁴⁴ Αυτό είναι το πρώτο κοντσέρτο για σόλο όργανο και ορχήστρα στην βουλγάρικη μουσική φιλολογία.⁴⁵

³⁹ Βλαντιγκέροβα (1974), 59. Το αναφέρει η μητέρα του σε ένα γράμμα της για την Λύδια Σισμάνοβα το οποίο γράφτηκε στις 25 Απριλίου 1917. Το γράμμα βρίσκεται στο αρχείο του Ιβαν Σισμάνοβ (№11) στην Βουλγάρικη Ακαδημία Τεχνης με κωδικό 369. [БАН – Фонд №11 «Проф. Иван Шуманов», архивна единица 369].

⁴⁰ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 34-40.

⁴¹ Στάρσενοβ / Στοϊάνοβ (1966), 66.

⁴² Leonid Kreutzer (1884-1953). Ρώσος πιανίστας, συνθέτης και παιδαγωγός. Γεννήθηκε στην Αγία Πετρούπολη. Στο πιάνο είχε καθηγήτρια την Α. Ν. Εσίποβα (Anna Nikolaevna Esipova), η οποία ήταν μαθήτρια του Τεοντόρ Λεσετίτσκι (Teodor Leszetycki). Από την πιανιστική αυτή σχολή, έχουν αναδειχτεί κάποια από τα μεγαλύτερα ονόματα του εικοστού αιώνα όπως ο Παντερέφσκι (1860-1941, Ignacy Jan Paderewski), ο Φρίντμαν (1882-1948, Ignaz Friedman) και ο Σνάμπελ (1882-1951, Artur Schnabel). Σπούδασε σύνθεση με τον Αλεξάντερ Γκλαζούνωφ (1865-1936, Alexander Konstantinovich Glazunov). Το 1908 πηγαίνει στο Βερολίνο και από το 1921 έως το 1933 εργάστηκε ως καθηγητής στο Hochschule für Musik. Μαθητές του υπήρξαν ο Franz Reizenstein, Peter Stadlen, Franz Osborn, Istvan Antal, Władysław Szpilman, Alexander Zakin και Karl-Ulrich Schnabel. Το 1935 εγκαταστάθηκε στην Ιαπωνία, όπου εργάστηκε ως καθηγητής και εκτελεστής. [James Methuen-Campbell, «Kreutzer, Leonid», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/44620> (η πρόσβαση έγινε στις 27/09/2010)].

⁴³ Константин Станкович (1974), «Панчо Владигеров клавирен педагог». *Българска Музика* 3: 43.[Κωνσταντίν Στάνκοβιτς (1974), «Πάντσο Βλαντιγκέροβ ως καθηγητής πιάνου». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 43].

⁴⁴ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 41-42.

⁴⁵ Στάρσενοβ / Στοϊάνοβ (1966), 66.

2.3. Πρώτες εμφανίσεις στην Βουλγαρία (1918-1920)

Τα αδέρφια καλούνται να υπηρετήσουν την πατρίδα τους, οπότε χρειάζεται να διακόψουν τις σπουδές τους στο Βερολίνο για κάποιο χρονικό διάστημα. Με την επιστροφή τους στην Σόφια, κατατάχθηκαν στην Εθνοφρουρά του βουλγάρικου στρατού (Лейбгвардейски полк). Και οι δυο είχαν γίνει γνωστοί στην μουσική κοινότητα της χώρας. Ο Γκεόργκι Ατανάσοβ, ο αποκαλούμενος και *Μαέστρο*⁴⁶ (1882-1931, Γεοργι Атанасов – Маестроτο), ο οποίος είναι διευθυντής της στρατιωτικής ορχήστρας της μονάδας, φροντίζει να υπηρετήσουν στην στρατιωτική μουσική. Ο Λιούμπεν θα παίζει βιολί στην συμφωνική ορχήστρα (β' κοντσερτίνο), ενώ ο Πάντσο θα γίνει βιβλιοθηκονόμος (θα ασχολείται με τις παρτιτούρες, θα κάνει ενορχηστρώσεις και μεταγραφές), ενώ θα παίζει στην ορχήστρα όταν το έργο απαιτεί πληκτροφόρο όργανο. Υπό αυτές τις συνθήκες, ο Πάντσο Βλαντιγκέροβ έχει άπειρο χρόνο να συνθέτει και να δίνει συναυλίες με τον αδερφό του, στην Σόφια και την επαρχία.⁴⁷

Ένα πολύ ευχάριστο νέο, το οποίο έρχεται από το Βερολίνο, ανεβάζει την αυτοεκτίμηση του νέου καλλιτέχνη και του δίνει ώθηση για νέες προσπάθειες. Έχει κερδίσει το Βραβείο «Μέντελσον» (Mendelssohn) της Ακαδημίας των Τεχνών του Βερολίνου για το *Πρώτο Κοντσέρτο για πιάνο* και τα *Έξι Λυρικά Τραγούδια* πάνω σε στίχους της Ντόρα Γκάμπε (1886-1983, Dora Gabe) για υψίφωνο και πιάνο (Opus 5). Αυτό το βραβείο δίνεται στο καλύτερο έργο νέου συνθέτη που σπουδάζει στην Ακαδημία. Πρόεδρος της κριτικής επιτροπής ήταν ο Ρίχαρντ Στράους (1864-1949, Richard Strauss). Αυτή ήταν η πρώτη μεγάλη αναγνώριση του ταλέντου του εικοσάχρονου Βούλγαρου.⁴⁸

Τα δυο αδέρφια ταξιδεύουν παντού δίνοντας συναυλίες και παίζοντας τα έργα του Πάντσο. Σαν παιδιά, δεν είχαν ταξιδέψει πουθενά στην χώρα, εκτός από τη Σόφια και το Σούμεν. Τώρα, έρχονται σε επαφή με τον πολιτισμό, την κουλτούρα και την παράδοση της χώρας, γνωρίζοντας νέα μέρη και ανθρώπους.

⁴⁶ Γκεόργκι Ατανάσοβ, ο αποκαλούμενος και *Μαέστρο* (1882-1931, Γεοργι Атанасов – Маестроτο) Διευθυντής ορχήστρας και συνθέτης. Σπούδασε στο Βουκουρέστι και στο Πεσάρο της Ιταλίας. Ήταν μαθητής του Pietro Mascagni. Υπήρξε διευθυντής της στρατιωτικής ορχήστρας της Εθνοφρουράς του βουλγάρικου στρατού στην Σόφια. Έγραψε όπερες, οπερέτες και τραγούδια. [Κράτσεβα (2008), 111-112.]

⁴⁷ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 43.

⁴⁸ Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 17/05/2010).

Μια ερωτική περιπέτεια του Βλαντιγκέροβ στην πόλη Σούμεν, δημιουργεί την έμπνευση για την σύνθεση των *Δέκα Εντυπώσεων για πιάνο Opus 9 (Deset umpreciui za piano)*, στις οποίες για πρώτη και τελευταία φορά περιγράφει τα αισθήματα και τις στιγμές που έζησε για μια γυναίκα, σαν να έγραφε μουσικό μυθιστόρημα.

Το 1919 εμφανίζεται στην Βουλγαρία η πρώτη αυτόνομη έκδοση που περιλαμβάνει έργα του Βλαντιγκέροβ. Το *Μενουέτο* για πιάνο Opus 2, №1 (1915) και η διασκευή για πιάνο στο τραγούδι «*Η Μαρίτσα Βρυχάται*» (Шуми Марица, 1919),⁴⁹ με πρωτότυπη εναρμόνιση από τον συνθέτη, εκδίδονται στην σειρά *Δημοφιλή μουσική βιβλιοθήκη* (Популярна музикална библиотека) των εκδόσεων «Πράβο» (Право).⁵⁰

Το 1920 εκτελεί στην Σόφια, το *Πρώτο Κοντσέρτο* του για πιάνο με την Στρατιωτική Ορχήστρα της Εθνοφρουράς και διευθυντή τον 'Μαέστρο' Γκεόργκι Ατανάσοβ.⁵¹

Έχουν περάσει μόνο δυο δεκαετίες από την αρχή του αιώνα. Τα πρώτα έργα των Βούλγαρων συνθετών της λεγόμενης «πρώτης γενιάς» έχουν θέσει τα θεμέλια της Εθνικής Σχολής. Ο Βλαντιγκέροβ έρχεται να συνεχίσει και να αναπτύξει το έργο που κληροδότησαν. Η *Σονάτα για βιολί*, οι *Παραλλαγές για πιάνο*, το *Τρίο για βιολί, βιολοντσέλο και πιάνο* και το *Κοντσέρτο* του για πιάνο είναι μοναδικά στο είδος τους έργα. Ο Βλαντιγκέροβ προκαλεί εντύπωση όχι μόνο με την ομορφιά και την μουσικότητα των έργων του, αλλά επίσης με την φόρμα και την αρμονία τους. Παρουσιάζει στους ακροατές του έργα μουσικής δωματίου και συμφωνικής γραφής, σε αντίθεση με τους ηλικιωμένους συνθέτες της εποχής που περιορίζονταν κυρίως σε τραγούδια και διασκευές δημοτικών μελωδιών.⁵² Όλοι αισθάνονται πως έρχεται καινούρια περίοδος στην μουσική κουλτούρα της χώρας. Πολύ αργότερα εμφανίζονται τα υπόλοιπα ονόματα της λεγόμενης «δεύτερης γενιάς».⁵³

Μετά το τέλος της στρατιωτικής θητείας του (δεκαοχτώ μήνες), ο Πάντσο ετοιμάζεται να γυρίσει στο Βερολίνο για να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Η Βουλγαρία

⁴⁹ Εθνικός Ύμνος της Βουλγαρίας κατά την περίοδο 1886-1944.

⁵⁰ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 50.

⁵¹ Κράτσεβα (2008), 185.

⁵² Венелин Кръстев (1969), «Владигеров и българската музикална критика от 20-те години». *Българска Музика* 3: 9. [Βενελίν Κράστεβ (1969), «Ο Βλαντιγκέροβ και η βουλγάρικη μουσικοκριτική του 1920» *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 9].

⁵³ Димитър Христов (1974), «Нашият учител». *Българска Музика* 3: 10-12 [Ντιμίταρ Χρίστοβ (1974), «Ο δάσκαλος μας». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 10-12].

δεν μπορεί να του προσφέρει τις κατάλληλες συνθήκες ανάπτυξης και δημιουργίας που ο ίδιος αναζητά. Παρ' όλ' αυτά, η επαφή του με την χώρα δεν θα διακοπεί. Κάθε χρόνο θα επιστρέφει για συναυλίες με τον αδερφό του και για την παρουσίαση καινούριων έργων.⁵⁴

2.4. Βερολίνο – 'Deutsches Theater' (1920-1932)

Τέλος Μαρτίου του 1920, ο Πάντσο βρίσκεται ξανά στο Βερολίνο. Συνεχίζει τις μουσικές του σπουδές στην Ακαδημία των Τεχνών. Έχει τους ίδιους καθηγητές, τον Γκεόργκ Σούμαν στην σύνθεση και τον Λεονίντ Κρόιτσερ στο πιάνο. Κερδίζει για δεύτερη φορά το βραβείο «Μέντελσον» (Mendelssohn) με τα τρία ενορχηστρωμένα κομμάτια – *Τρεις Εντυπώσεις* (Три импресии) από τις *Δέκα Εντυπώσεις για πιάνο* Opus 9. Τον επόμενο χρόνο, τελειώνει τις μεταπτυχιακές σπουδές στην Ακαδημία με διπλωματική εργασία το *Κοντσέρτο για βιολί και ορχήστρα* Opus 11. Τα επόμενα δώδεκα χρόνια θα ζήσει και θα εργαστεί στην Γερμανία. Στην δεκαετία 1920-1930 θα αναγνωριστεί πλήρως ως συνθέτης και σολίστ παγκοσμίου φήμης.⁵⁵

Η μουσική που ακούγονταν, από το παράθυρο του συνθέτη όταν μελετούσε, τραβάει την προσοχή του Μαξ Ράινχαρντ⁵⁶ (1873-1943, Max Reinhardt), διευθυντή του 'Deutsches Theater', που στεγάζεται στο ισόγειο της πολυκατοικίας, ο οποίος και του

⁵⁴ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 52-55.

⁵⁵ «Отзивни за Владигеров» (1969), *Българска Музика* 3: 44-48 [«Μουσικοκριτικές για τον Βλαντιγκέροβ» (1969), *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 44-48]. Μουσικοκριτικές από διάφορες ευρωπαϊκές εφημερίδες όπως: Berliner Zeitung, Allgemeine Musikzeitung, Dresdner Nachrichten, Sächsische Staatszeitung, Le Soir, Sovetskoe Izkustvo, Vechernyaya Moskva.

⁵⁶ Max Reinhardt (1873-1943, Maximilian Goldmann) Αυστριακός σκηνοθέτης με εβραϊκές καταβολές. Η καριέρα του άρχισε ως ηθοποιός στο Σάλτσμπουργκ, αλλά από το 1902 δούλεψε ως διευθυντής και παραγωγός σε διάφορα θέατρα του Βερολίνου. Στα 1905-1930 ήταν διευθυντής του 'Deutsches Theater' ενώ στα 1924-1933 διευθυντής του Θεάτρου στην οδό Josefstadt της Βιέννης. Ακολούθησε τα νέα ρεύματα και επηρεάστηκε από την θεωρία του Richard Wagner για την μείξη των τεχνών 'Gesamtkunstwerk'. Στις σκηνοθεσίες του ενέταξε την μουσική, την ποίηση, το χορό, το τραγούδι και διάφορες σύγχρονες τεχνικές σκηνογραφίας. Κατά το διάστημα 1905-1930 υπολογίζεται ότι παρουσίασε 452 έργα σε 23.374 παραστάσεις. Το 1920 ίδρυσε μαζί με τον Richard Strauss και τον Hugo von Hofmannsthal το Salzburg Festival. Το 1938 μετανάστευσε πρώτα στην Αγγλία και στην συνέχεια στις Ηνωμένες Πολιτείες όπου ασχολήθηκε με τον κινηματογράφο. Κατά την διάρκεια της ζωής του διηύθυνε 30 διαφορετικά θέατρα και εταιρείες [Paul Sheren, «Reinhardt (Goldmann), Max», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/23142> (η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010)].

προτείνει να δουλέψει για αυτόν ως συνθέτης και πιανίστας⁵⁷. Την εποχή αυτή, οι θεατρικές παραστάσεις του 'Deutsches Theater' αποτελούν μεγάλα πολιτιστικά δρώμενα στο Βερολίνο και ελκύουν τα βλέμματα όλου του καλλιτεχνικού κόσμου.⁵⁸ Η πρεμιέρα της πρώτης παράστασης που αναλαμβάνει ως συνθέτης ο 21χρονος Πάντσο, *Καίσαρας και Κλεοπάτρα* (*Caesar and Cleopatra*) του Μπέρναντ Σό (1856-1950, Bernard Shaw) γίνεται στις 18 Δεκεμβρίου 1920.⁵⁹ Η παράσταση έχει μεγάλη επιτυχία και ανοίγει πολλές πόρτες για τον νέο συνθέτη. Για το θέατρο αυτό ο Πάντσο θα γράψει την μουσική για εννέα έργα που ανεβαίνουν στην περίοδο μεταξύ 1920 και 1932.⁶⁰

Στις 5 Μαρτίου του 1921, στην αίθουσα 'Beethoven', ο βιολιστής Γκούσταβ Χάβεμαν (1882-1960, Gustav Havemann) και η Φιλαρμονική του Βερολίνου με μαέστρο τον Φριτς Ράινερ (1888-1963, Frederick Martin "Fritz" Reiner) παρουσιάζουν για πρώτη φορά το *Κοντσέρτο του για βιολί και ορχήστρα* Opus 11.⁶¹ Μόλις δώδεκα μέρες αργότερα παίζει το *Κοντσέρτο του για πιάνο και ορχήστρα* Opus 6, πάλι με την Φιλαρμονική του Βερολίνου.⁶² Έτσι λοιπόν, ταυτόχρονα με την δουλειά του στο 'Deutsches Theater', ο Βλαντιγκέροβ συνεργάζεται και με άλλα θέατρα, συνθέτει και δίνει συναυλίες. Τα έργα του είναι κυρίως μουσικής δωματίου και ορχηστρικά: *Τέσσερα Κομμάτια για Βιολί και Πιάνο* Opus 12, *Burlesque για βιολί και πιάνο* Opus 14, *Τρία Κομμάτια για πιάνο* Opus 15, *Ραψωδία «Vardar» για βιολί και πιάνο* Opus 16, *Βουλγάρικη Σουίτα* (Българска Сюита) Opus 21, *Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα № 2 σε ντο ελάσσονα* Opus 22, *Κλασικό και ρομαντικό για πιάνο* Opus 24 και άλλα.⁶³ Η *Ραψωδία «Vardar»* θα σημειώσει την έναρξη μιας καινούριας περιόδου της εργασίας του. Η βουλγάρικη δημοτική μουσική θα γίνει κύριο και οργανικό στοιχείο της μουσικής του.⁶⁴

⁵⁷ Η πληροφορία αυτή προέρχεται από τα τρία βιογραφικά βιβλία του Ευγκένι Παβλόβ-Κλόστερμαν (1961), (1965), (2000). Ο Παβλόβ-Κλόστερμαν ήταν ο προσωπικός βιογράφος του συνθέτη. Έχει πάρει πολλές συνεντεύξεις από τον ίδιο όσο ήταν ακόμα εν ζωή [Από την ηχογραφημένη συνέντευξη της Νάντια Σοτίροβα, ό.π. (29/04/2010)].

⁵⁸ Стефан Лазаров (1974), «Панчо Владигеров и Театърът». *Българска Музика* 3: 22-30 [Στέφαν Λάζαροβ (1974) «Πάντσο Βλαντιγκέροβ και το Θέατρο». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 22-30].

⁵⁹ Стефан Лазаров (1976), *Панчо Владигеров и Театърът*, София: Музика, 27 [Στέφαν Λάζαροβ (1976), *Πάντσο Βλαντιγκέροβ και το Θέατρο*, Σόφια: Μουσική, 27].

⁶⁰ Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 21/05/2010).

⁶¹ Стефан Лазаров (1969), «Владигеров - опус 61: Концерт за цигулка №2». *Българска Музика* 3: 25-28. [Στέφαν Λάζαροβ (1969), «Βλαντιγκέροβ – opus 61: Κοντσέρτο για βιολί №2». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 25-28].

⁶² Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 58-60.

⁶³ Στάρσενοβ / Στοϊάνοβ (1966), 67.

⁶⁴ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 66.

Κατά τη περίοδο μεταξύ 1920 και 1932, ο νέος μουσικός έχει την δυνατότητα να επικοινωνήσει με προσωπικότητες που σημάδεψαν την εποχή εκείνη, όπως ο Σίγκμουντ Φρόυντ (Sigmund Freud) και Άλμπερτ Αϊνστάιν (Albert Einstein), οι συγγραφείς Τόμας Μαν (Thomas Mann), Χάινριχ Μαν (Heinrich Mann), Στέφαν Τσβάιχ (Stefan Zweig), Άρτουρ Σνίτςλερ (Arthur Schnitzler), Ούγκο φον Χόφμανσταλ (Hugo von Hofmannsthal) κ.ά.⁶⁵ Γνωρίζει επίσης μεγάλα ονόματα της παγκόσμιας μουσικής όπως οι Φερούτσιο Μπουσόνι (Ferruccio Busoni), Ρίχαρντ Στράους (Richard Strauss), Σεργκέι Ραχμάνινοφ (Serge Rachmaninoff), Σεργκέι Προκόφιεφ (Sergey Prokofiev) κ.ά.⁶⁶

Ο Βλαντιγκέροβ κέρδισε από νωρίς ιδιαίτερη φήμη στην Ευρώπη και την Αμερική ως πολλά υποσχόμενος νέος συνθέτης. Το έργο του *Ραψωδία «Vardar»* παίχθηκε στο Carnegie Hall. Το *Κοντσέρτο του για βιολί* ερμηνεύτηκε στο Φεστιβάλ του Salzburg. Εκδόθηκαν κάποια από τα κομμάτια που είχε ήδη συνθέσει στον οίκο Universal Edition⁶⁷ στη Βιέννη και ηχογραφήθηκαν 16 δίσκοι γραμμοφώνου από τη γερμανική Deutsche Grammophon.⁶⁸ Ως πιανίστας, είχε επίσης την τύχη να παίζει συνθέσεις του στο κοινό, όταν περιόδευε στις ευρωπαϊκές μεγάλες πόλεις.⁶⁹

Το 1926 ο μετέπειτα διάσημος διευθυντής Χέρμπερτ φον Κάραγιαν (Herbert von Karajan), νέος τότε, θα παίζει στην διπλωματική του συναυλία στην Ακαδημία της Βιέννης, με την οποία θα ολοκληρώσει της σπουδές του στο πιάνο, το *Πρώτο Κοντσέρτο για πιάνο* Opus 6 του Βλαντιγκέροβ, το οποίο μόλις είχε κυκλοφορήσει από την Universal Edition.⁷⁰

Το 1928, συμμετέχει στο τριήμερο Φεστιβάλ της Βουλγάρικης Μουσικής στην Πράγα μαζί με άλλους δεκαπέντε διακεκριμένους Βούλγαρους συνθέτες. Για το συμβάν αυτό, το οποίο παίρνει ιστορικές διαστάσεις για την βουλγαρική μουσική, ενορχηστρώνει την *Ραψωδία «Vardar»* σε δέκα μόνο μέρες για συμφωνική ορχήστρα.

⁶⁵ Λάζαροβ (1976), 26.

⁶⁶ Панчо Владигеров (1974), «Патувания, срещи, спомени», *Българска Музика* 3: 12. [Πάντσο Βλαντιγκέροβ (1974), «Γαξίδια, συναντήσεις, απομνημονεύματα», *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 12]. Εμπεριέχονται αποδελτιωμένες συνεντεύξεις του συνθέτη.

⁶⁷ «Pantscho Wladigeroff: Works», σελίδα για τον συνθέτη στη διαδικτυακή διεύθυνση του οίκου Universal Edition, <http://www.universaledition.com/Pantscho-Wladigeroff/composers-and-works/composer/785/worklist/?sort=0#page=0> (η πρόσβαση έγινε στις 22/05/2010).

⁶⁸ Intellectual Legacy of Pancho Wladigerov Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 22/05/2010).

⁶⁹ Тамара Янкова (1969), «Владигеров и клавириното изкуство у нас». *Българска Музика* 3: 15-19. [Ταμάρα Ιάνκοβα (1969), «Ο Βλαντιγκέροβ και η πιανιστική τέχνη στην χώρα μας». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 15-19].

⁷⁰ Από την ηχογραφημένη και αποδελτιωμένη συνέντευξη της Νάντια Σοτίροβα, ό.π. 24/09/2010.

Εκτός από τους δίσκους γραμμοφώνου με τα έργα του συνθέτη κυκλοφόρησαν και δίσκοι στους οποίους ο Βλαντιγκέροβ συνοδεύει διάσημους τραγουδιστές και εκτελεστές μουσικών οργάνων, όπως τον Αλεξάντερ Κράεβ (Александър Краев), Άλμπερτ Πίνκας (Albert Pinkas), Λιούμπεν Βλαντιγκέροβ, Ανρί Μαρτό και άλλους. Το όνομα του περιλαμβάνεται στους καταλόγους των δισκογραφικών εταιριών Polydor, Ultrafon, Columbia και της ιταλικής Discorpiu.

Το 1930, επιστρέφει για μερικούς μήνες στην Βουλγαρία. Η καρδιά του τον τραβάει στο Σούμεν. Νυμφεύεται την Κάτια Ζέκοβα (Κατγя Жекова), κόρη της πρώτης δασκάλας του στο πιάνο. Αμέσως μετά επιστρέφουν πίσω στο Βερολίνο όπου τα πράγματα αλλάζουν αναπάντεχα. Η οικονομική κρίση και ο ανερχόμενος φασισμός προβληματίζουν το νέο ζευγάρι. Ο Βλαντιγκέροβ χρειάζεται πια μία μόνιμη δουλειά. Δεν μπορεί να συντηρήσει την οικογένεια του με τα έσοδα που έχει.⁷¹

Το 1932 ο Μαξ Ράινχαρντ, εβραίος στην καταγωγή, αποφασίζει να φύγει από την Γερμανία λόγω των Ναζί και να πάει στην Αμερική. Ο ίδιος, κάνει πρόταση στον Βλαντιγκέροβ να τον ακολουθήσει.⁷² Ο συνθέτης πριν απαντήσει, επικοινωνεί με τον Νικόλα Αμπατζιέβ (Никола Абаджиев – διευθυντή της Μουσικής Ακαδημίας), ο οποίος του προσφέρει θέση καθηγητή στην Ακαδημία της Σόφιας. Η απόφαση είναι εύκολη. Τον Σεπτέμβριο, ο Βλαντιγκέροβ φεύγει από την χώρα στην οποία έζησε είκοσι χρόνια, μαζί με την γυναίκα του (ο αδερφός του και η μητέρα του θα μείνουν άλλο ένα χρόνο) και επιστρέφει μόνιμα στην Βουλγαρία.⁷³

2.5. Επιστροφή στην Βουλγαρία (1932-1945)

Η επιστροφή του Βλαντιγκέροβ στην Βουλγαρία αποτελεί μεγάλο γεγονός. Οι φίλοι και οι συνάδελφοι τον δέχονται θερμά, οι μουσικές εφημερίδες γράφουν για το συμβάν στα πρωτοσέλιδα. Οργανώνονται αμέσως τρεις συναυλίες με την ορχήστρα της Εθνικής Όπερας της Σόφιας, σε έργα του συνθέτη, στο Εθνικό Θέατρο. Στις εκδηλώσεις αυτές ο Βλαντιγκέροβ θα λάμψει ως συνθέτης, πιανίστας και διευθυντής ορχήστρας.

⁷¹ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 84-86.

⁷² Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 22/05/2010).

⁷³ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 110.

Μόλις 33 χρονών, ο Πάντσο αρχίζει να εργάζεται με πολύ θέληση και ενθουσιασμό στην Ακαδημία της Σόφιας⁷⁴ ως καθηγητής πιάνου και μουσικής δωματίου. Η ειδικότητα «Σύνθεση» δεν υπάρχει ακόμα στο πρόγραμμα της Ακαδημίας (αυτό θα γίνει 20 χρόνια αργότερα). Ο ίδιος όμως δημιουργεί μια τάξη στην οποία διδάσκει σε επιλεγμένους φοιτητές «ελεύθερη σύνθεση». Σημειώνεται μεγάλο ενδιαφέρον αν και το μάθημα δεν είναι αναγνωρισμένο ακαδημαϊκά. Στο τέλος της σχολικής χρονιάς οι φοιτητές δεν δίνουν εξετάσεις και δεν αναγράφεται στο απολυτήριο τους η παρακολούθηση του.⁷⁵

Ο Βλαντιγκέροβ ήταν κεντρικό, δυναμικό στέλεχος της αποκαλούμενης “δεύτερης γενιάς” των Βούλγαρων μουσουργών. Οι νέοι συνάδελφοι του έχουν την ιδέα να δημιουργήσουν κάτι το οποίο δεν υπήρχε στην Βουλγαρία μέχρι τώρα. Έτσι στις 24 Ιανουαρίου του 1933, γίνεται ιδρυτικό μέλος του Βουλγαρικού Συλλόγου Σύγχρονης Μουσικής, που αργότερα μετονομάστηκε σε Ένωση Βούλγαρων Συνθετών.⁷⁶ Τα υπόλοιπα μέλη είναι οι Ασέν Ντιμιτρόβ (Асен Димитров), Ντιμίταρ Νένοβ (Димитар Ненов), Λιουμπομίρ Πίπκοβ (Любомир Пипков), Πέτκο Στάινοβ (Петко Стайнов), Αντρέϊ Στοϊάνοβ (Андрей Стоянов), Βεσελίν Στοϊάνοβ (Веселин Стоянов) και Τσάνκο Τσάνκοβ (Цанко Цанков). Στόχος του συλλόγου είναι:

- α) Να συμβάλλει στη δημιουργία μεγαλύτερου ενδιαφέροντος για την Βουλγάρικη λόγια μουσική στην χώρα και στο εξωτερικό.
- β) Να φέρει πιο κοντά τους συνθέτες μεταξύ τους.
- γ) Να δημιουργήσει πιο ευνοϊκές συνθήκες για την παρουσίαση και την διάδοση των έργων τους.
- δ) Να βοηθάει τους συνθέτες που βρίσκονται σε οικονομική ανάγκη.
- ε) Να προσπαθήσει να διασώσει την μνήμη και το έργο των συνθετών που το αξίζουν.⁷⁷

Στις 4 Αυγούστου 1933 γεννιέται ο γιος του συνθέτη, Αλεξάνταρ Βλαντιγκέροβ (Александър Владигеров). Ο Πάντσο είναι πάρα πολύ ευτυχισμένος· συνθέτει τις *Μινιατούρες "Σούμεν"* (Шумен) για πιάνο Opus 29 τις οποίες του αφιερώνει. Αμέσως

⁷⁴ Η οποία μετά το θάνατό του πήρε το όνομά του.

⁷⁵ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 112-114.

⁷⁶ «Πάντσο Βλαντιγκέροβ», επίσημη ιστοσελίδα της Ένωσης Βούλγαρων Συνθετών. Η πληροφορία αντλήθηκε από το καταστατικό του συλλόγου. <http://www.ubc-bg.com/>, (η πρόσβαση έγινε στις 28/05/2010).

⁷⁷ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 116.

μετά από το έργο αυτό, ο Βλαντιγκέροβ κάνει άλμα από το μικρότερο είδος μουσικής σύνθεσης που είναι η μινιατούρα, στο μεγαλύτερο, την όπερα. Έχει αρχίσει την σύνθεση του έργου «*Τσάρος Καλοϊάν*» (Цар Калоян) πάνω στο λιμπρέτο του Νικολάι Λίλιεβ (Николай Лилиев). Αυτό βασίζεται στο θεατρικό έργο της Φάνη Ποπόβα-Μουτάφοβα (Фани Попова Мутафова), *Βαλδουινοβάτα κυλα* (Ο πύργος του Μπαλντουίν) το οποίο έχει ως θέμα το ιστορικό γεγονός της αιχμαλωσίας του Λατίνου Αυτοκράτορα Μπαλντουίν από τον Τσάρο Καλοϊάν το 1205 κατά της διάρκειας της Τέταρτης Σταυροφορίας.⁷⁸ Η πρεμιέρα της όπερας δόθηκε στις 20 Απριλίου του 1936.⁷⁹ Το 1937 η όπερα ανεβαίνει σε σκηνές στην Μπρατισλάβα και την Λιουμπλιάνα. Άλλα έργα, αξιοσημείωτα από αυτή την περίοδο, είναι το *Τρίτο Κοντσέρτο για πιάνο*, το *Κουαρτέτο εγχόρδων*, οι *Ακουαρέλες για πιάνο Opus 37*, οι *Τέσσερις Ρουμάνικοι Συμφωνικοί Χοροί* και τα *Δύο Ρουμάνικα Συμφωνικά Σκίτσα*. Το 1938 συνθέτει την *Πρώτη του Συμφωνία* αφιερωμένη στον μεγάλο αυστριακό θεωρητικό και συνθέτη Ιόσεφ Μάρξ (Joseph Marx).

Ταυτόχρονα με την σύνθεση, ο Βλαντιγκέροβ κάνει καριέρα στην Βουλγαρία και στο εξωτερικό και ως σολίστ, παίζοντας κυρίως δικά του έργα. Έτσι, οι αίθουσες συναυλιών σε Βουκουρέστι (1934), Βελιγράδι (1937), Αθήνα (1940), Βουδαπέστη (1937), Πράγα, Μπρατισλάβα (1937), Βαρσοβία (1937), Βιέννη (1937), Άμστερνταμ (1933), Όσλο, Στοκχόλμη, Ελσίνκι, Βρυξέλλες (1938), Στουτγκάρδη (1938) και άλλες πόλεις της Ευρώπης όπου δίνει συναυλίες, τον κάνουν τον πιο ενεργό και διάσημο σολίστ της Βουλγαρίας κατά την περίοδο αυτή.⁸⁰

Η μουσική του Βλαντιγκέροβ και η ερμηνεία της από τον ίδιο ως σολίστ, φαίνεται να είχε θετική ανταπόκριση από τους ακροατές και τους ειδικούς, κρίνοντας από τις πολυάριθμες δημοσιεύσεις σε εφημερίδες και μουσικά περιοδικά της εποχής [Berliner Zeitung, Allgemeine Musikzeitung, Vossische Zeitung, Dresdner Nachrichten, Allgemeine Musikzeitung, Sächsische Staatszeitung, Le soir, Советское искусство (Σοβιετική τέχνη), Вечерная Москва (Βραδινή της Μόσχας) κ.α.].⁸¹ Τα επαινετικά

⁷⁸ Λάζαροβ (1976), 93-96.

⁷⁹ Παβλόβ – Κλόστερμαν (2000), 122.

⁸⁰ Στάρσενοβ. Στοϊάνοβ (1966), 68.

⁸¹ «Отзивни за Владигеров» (1969), *Българска Музика* 3: 44-48 [«Μουσικοκριτικές για τον Βλαντιγκέροβ» (1969), *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 44-48]. Εμπεριέχονται μουσικοκριτικές από διάφορες ευρωπαϊκές εφημερίδες όπως: Berliner Zeitung (07/03/1921, 24/03/1921, 11/03/1947), Allgemeine Musikzeitung (07/04/1922), Vossische Zeitung (06/12/1922), Dresdner Nachrichten (04/03/1925), Allgemeine Musikzeitung (17/04/1925), Sächsische Staatszeitung (09/04/1926), Le Soir (05/04/1927),

σχόλια των μουσικοκριτικών που αναφέρονται στο μουσικό ύφος του συνθέτη και την άριστη τεχνική και ερμηνευτική ικανότητά του, ενδέχεται να τον επηρέασαν θετικά και να του έδωσαν ώθηση και ευκαιρίες για μεγαλύτερες επιτυχίες στην μελλοντική του σταδιοδρομία.

Το 1940 εκδίδεται στο Βερολίνο το *Λεξικό των Εβραίων στην Μουσική* (Lexikon der Juden in der Musik⁸²). Ο Βλαντιγκέροβ είναι γραμμένος σε αυτό, ως μουσικός με μισή εβραϊκή καταγωγή.

Ο Διεθνής Διαγωνισμός Πιάνου και Φωνής (Internationaler Wettbewerb für Klavier und Gesang) στην Βιέννη τον καλεί να παρευρεθεί ως μέλος της επιτροπής, τέσσερις φορές το 1933, το 1936, το 1938 και το 1939.⁸³

Από το 1936 μέχρι το 1942 ήταν εκπρόσωπος της Βουλγαρίας στο Μόνιμο Συμβούλιο για τη Διεθνή Συνεργασία των Συνθετών (*Conseil Permanent pour la Coopération Internationale des Compositeurs*),⁸⁴ που είχε τότε ιδρύσει ο Ρίχαρντ Στράους (Richard Strauss). Αυτός ο συνασπισμός μουσικών δημιουργών από είκοσι περίπου κράτη είχε σαν στόχο να προβάλλει στους πολίτες όλης της γης το όραμα της σύγχρονης μουσικής δημιουργίας και να πείσει για την ανάγκη να αποδίδονται πνευματικά δικαιώματα στους συνθέτες για τα έργα τους τα οποία παίζονται.⁸⁵

Το 1933 αρχίζει την σύνθεση του μπαλέτου «Ένας μύθος για την λίμνη» (Легенда за езерото) σε λιμπρέτο του Αντόν Πάνοβ (Антон Панов). Η ολοκλήρωση αυτού του έργου θα αργήσει πολύ, γιατί το 1944 το Βασίλειο της Βουλγαρίας συμμαχεί με την Γερμανία, την Ιταλία και την Ιαπωνία και ανακοινώνει πόλεμο στους συμμάχους –

Советское искусство (Σοβιετική τέχνη 10/01/1948), Вечерная Москва (Βραδινή της Μόσχας, Ιανουάριος 1948).

⁸² Theo Stengel (επιμ., 1940, ²1943), *Lexikon der Juden in der Musik*. Berlin: B. Hahnefeld.

⁸³ Κράτσεβα (2008), 186.

⁸⁴ *Conseil Permanent pour la Coopération Internationale des Compositeurs* (Μόνιμο Συμβούλιο για τη Διεθνή Συνεργασία των Συνθετών). Ιδρύθηκε το 1934 από τον Richard Strauss. Η πρώτη συνεδρίαση του συμβουλίου γίνεται στην Στοκχόλμη (24.02.1936) όπου επιλέγεται ο Βλαντιγκέροβ ως μέλος – εκπρόσωπος από την Βουλγαρία. Πρόεδρος του μόνιμου συμβουλίου είναι ο Richard Strauss (Γερμανία). Αντιπρόεδροι είναι οι Adriano Lualdi (Ιταλία) και Jean Sibelius (Φινλανδία). Γραμματέας είναι ο Kurt Atterberg (Σουηδία). Μέλη του συμβουλίου είναι αντιπρόσωποι από 20 ευρωπαϊκές χώρες (αντιπρόσωπος από την Ελλάδα είναι ο Πέτρος Πετρίδης). [Οι παραπάνω πληροφορίες αντλήθηκαν από πρόγραμμα για μουσικό φεστιβάλ στις Βρυξέλες το 1938 (Festival International du Comité Permanent pour la Coopération Internationale des Compositeurs), το πρωτότυπο του οποίου βρίσκεται στο Σπίτι Μουσείο «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» στην Σόφια. Στο πρόγραμμα αυτό ανακοινώνεται συνεδρίαση του μόνιμου συμβουλίου και αναγράφονται όλα τα μέλη του].

⁸⁵ Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 27/05/2010).

Αγγλία, Ρωσία και Αμερική. Οι βομβαρδισμοί που θα ακολουθήσουν, έχοντας στόχο κυρίως την Σόφια, θα αναγκάσει τους κατοίκους της να διαφύγουν στην επαρχία.

2.6. Χρόνια καλλιτεχνικής ωριμότητας (1945-1969)

Μετά τις 9 Σεπτεμβρίου 1944 και την έλευση του κομμουνισμού στην Βουλγαρία αλλάζει όλη η πολιτική, κοινωνική, οικονομική, και πολιτιστική ζωή της χώρας. Ο Πάντσο δεν ενδιαφερόταν για την πολιτική και δεν θα ενδιαφερθεί ούτε τώρα. Όλα αυτά τα γεγονότα όμως δεν μπορούν να μην τον επηρεάσουν. Είναι δημόσιο πρόσωπο και πρέπει να φέρεται ως τέτοιο.⁸⁶ Επηρεασμένος από το κλίμα της εποχής συνθέτει την *Ηρωική Ουβερτούρα «Εννέα Σεπτεμβρίου»* και την *Συμφωνία № 2 “του Μαΐου”*.

Το 1945 η Ακαδημία Επιστημών και Τεχνών της Βουλγαρίας απονέμει στον Βλαντιγκέροβ το μεγαλύτερο βραβείο τέχνης για την εποχή εκείνη, «Κύριλ Μπερλίνοβ» (Берлинова премия). Την ίδια χρονιά, γίνεται μόνιμος καθηγητής πιάνου, μουσικής δωματίου και σύνθεσης στην Μουσική Ακαδημία.⁸⁷ Στις 17 Νοεμβρίου 1946, τελειώνει το γράψιμο της παρτιτούρας του μπαλέτου «Ένας μύθος για την λίμνη», δυσκολεύεται όμως να βρει χορογράφο ο οποίος θα αναλάβει το έργο. Σίγουρος για τη μουσική αξία του, διασκευάζει την παρτιτούρα του μπαλέτου σε δυο *Σουίτες* για συμφωνική ορχήστρα, οι οποίες θα είναι πιο εύκολο να παρουσιαστούν στο κοινό. Ο συνθέτης θα περιμένει για να δει το μπαλέτο του χορογραφημένο επί σκηνής άλλα δεκαέξι χρόνια.⁸⁸

Μετά τον πόλεμο, ο Πάντσο συνεχίζει τις περιοδείες του σε πολλές πόλεις της Ευρώπης. Το 1946, παίζει το *Τρίτο του Κοντσέρτο* για πιάνο στο Παρίσι, την Πράγα, και την Μπρατισλάβα. Το 1947, διευθύνει την Φιλαρμονική της Βιέννης σε συναυλία με δικά του έργα. Το 1948 πραγματοποιεί την πρώτη μεγάλη περιοδεία του συνθέτη στις Σκανδιναβικές χώρες και την Ρωσία. Το 1952, κάνει περιοδεία στην Γερμανία, το 1954

⁸⁶ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 161-162.

⁸⁷ Τα προηγούμενα χρόνια ήταν συμβασιούχος (κάθε χρόνο ανανέωνε την σύμβαση του).

⁸⁸ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 163-164.

είναι στην Βουδαπέστη, το 1955 παίζει το *Τέταρτο Κοντσέρτο* του για πιάνο στο Βελιγράδι και ακολουθούν πολλές ακόμα εμφανίσεις.⁸⁹

Το 1949, είναι μέλος της αντιπροσωπίας της Βουλγαρίας στο Συνέδριο για την Ειρήνη που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι όπου θα γνωριστεί με τον Πάμπλο Πικάσο.⁹⁰ Το 1950 πραγματοποιείται μεγάλη συναυλία λόγω των πενήντα χρόνων από την γέννηση του συνθέτη. Του δίνεται το υψηλότερο αριστείο «Γκεόργκι Ντιμιτρόβ» (Димитровска награда I ст.) για την ανάπτυξη της βουλγάρικης μουσικής και τέχνης και το “Εμβλημα της Σόφιας» (Почетен знак на София).⁹¹ Από τότε μέχρι το θάνατο του θα πραγματοποιηθούν άλλες τρεις εορτασμοί, θα του απονεμηθούν πολλά βραβεία (τρεις φορές το βραβείο «Γκεόργκι Ντιμιτρόβ»), μετάλλια (μετάλλιο της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας «Народна република България»), διακρίσεις «Ηρώας της Σοσιαλιστικής Εργασίας» (Герой на Социалистическия труд), τιμητικές πλακέτες (επίτιμος δημότης των πόλεων Σόφιας, Σούμεν, Γκάμπροβο και Βάρνας) και θα του δοθεί ο τίτλος «Εθνικός Καλλιτέχνης» (Народен Артист).⁹²

Το 1952, συνθέτει το *Εβραϊκό Ποίημα* (Еврейска Поема) αφιερωμένο στο παππού του Λέον Πάστερνακ. Το ίδιο έτος πεθαίνει η μητέρα του Ελίζα σε ηλικία 83 χρονών.⁹³

Το 1954 γράφει την μουσική για το Θεατρικό έργο *Ευτυχία* (Щастие) του Ορλίν Βασίλεβ (Орлин Василев). Παρουσιάζεται στο Νεανικό Θέατρο της Σόφιας (Народен Театър за младежта).

Τον Ιανουάριο του 1959 πεθαίνει η γυναίκα του Κάτια. Το ίδιο έτος γιορτάζονται τα εξήντα χρόνια από την γέννηση του συνθέτη με συναυλίες και βραβεία.

Ο Βλαντιγκέροβ έπαιξε έναν πολύ σημαντικό ρόλο ως παιδαγωγός. Εργάστηκε στην Μουσική Ακαδημία τριανταεπτά χρόνια, από το 1932 μέχρι το 1969 που συνταξιοδοτήθηκε. Μερικοί από τους μαθητές του στην τάξη της σύνθεσης είναι: ο Παρασκέβ Χατζίεβ (Парашкев Хаджиев), ο Αλεξάνταρ Ράϊτσεβ (Александър Райчев), ο Βασίλ Καζαντζίεβ (Васил Казанджиев), ο Μίλτσο Λεβίεβ (Милчо Левиев), ο Πέντσο Στοϊάνοβ (Пенчо Стоянов), ο Κρασιμίρ Κιουρκτσίσκι (Красимир Кюρκчийски), ο

⁸⁹ Κράτσεβα (2008), 186.

⁹⁰ Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 27/05/2010).

⁹¹ Παβλόβ – Κλόστερμαν (2000), 175-176.

⁹² Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 27/05/2010).

⁹³ Παβλόβ – Κλόστερμαν (2000), 191.

Μίλκο Κολάροβ (Милко Коларов), ο Γκεόργκι Κόστοβ (Γεοργι Κостов), η Ιούλια Τσένοβα (Юлия Ценова), ο Αλεξάνταρ Ιόσιφοβ (Александър Йосифов).⁹⁴ Από την τάξη πιάνου, οι πιο γνωστοί και αναγνωρισμένοι είναι ο Αλέξης Βάισενμπεργκ (Алексис Вайсенберг, Alexis Weissenberg), ο Νικολάι Έυροβ (Николай Евров), ο Αντόν Ντίκοβ (Антон Диков), ο Ιβάν Ντρένικοβ (Иван Дреников) και ο Κρασιμίρ Γκάτεβ (Красимир Гатев).⁹⁵ Παγκόσμια αναγνώριση, για την πιανιστική του (σολιστική και παιδαγωγική) καριέρα είναι οι συνεχόμενες προσκλήσεις του ως μέλος επιτροπής σε διάφορους διαγωνισμούς. Μερικοί από αυτούς είναι: ο διαγωνισμός πιάνου «Bedřich Smetana» (Σμέτανα) στην Πράγα (1948), ο διεθνής διαγωνισμός πιάνου «Ferencz Liszt» (Λιστ) στην Βουδαπέστη (1956), ο διεθνής διαγωνισμός για βιολιστές και πιανίστες «Pëtr Il'ich Čajkóvskij» (Τσαϊκόβσκυ) στην Μόσχα (1958) και ο διαγωνισμός πιάνου «Ferruccio Busoni» (Μπουσόνι) στην Ιταλία (1959).⁹⁶

Το 1962 η Εθνική Όπερα του Ρούσσε (Русе) ανεβάζει για δεύτερη φορά την όπερα *Τσάρος Καλοϊάν* σε νέα εκδοχή, γραμμένη από τον ίδιο.

Το 1963 συνθέτει το *Πέμπτο Κοντσέρτο* για πιάνο και ορχήστρα, και το αφιερώνει στην νέα του σύζυγο, την πιανίστρια Έλκα Χρίστοβα (Елка Христова), η οποία ήταν πρώην μαθήτριά του στην Ακαδημία.⁹⁷

Το 1969, του απονεμήθηκε το Βραβείο Herder από το Πανεπιστήμιο της Βιέννης, με το οποίο, επί σειρά ετών, είχε διατηρήσει καλλιτεχνική συνεργασία. Την ίδια χρονιά ολοκληρώνει το *Δεύτερο Κοντσέρτο* του για βιολί, αφιερωμένο στην Ντίνα Σνάιντερμαν (Dina Schneiderman). Η βουλγαρική δισκογραφική εταιρία Balkanton έδωσε λίγο αργότερα στην κυκλοφορία μια συνολική έκδοση της μουσικής του για το θέατρο και των συμφωνιών του σε μια σειρά εικοσιοκτώ δίσκων βινυλίου (τέσσερις συλλογές των επτά δίσκων). Πραγματοποιούνται συναυλίες και γιορτές στην Σόφια, το Σούμεν, και το Ρούσσε για τα εβδομήντα χρόνια από την γέννηση του συνθέτη.

⁹⁴ Γεοργι Κостов, Михаил Пеков, Виктор Чучков, Анда Палиева, Божидар Добрев, (1974), «Млади композитори и музиковеди за Владигеров», *Българска Музика* 3: 54-57 [Γκεόργκι Κόστοβ, Μιχαήλ Πέκοβ, Βίκτορ Τσουτσκοβ, Άντα Παλίεβα, Μποζιντάρ Ντόμπρεβ, (1974), «Νέοι Συνθέτες και μουσικολόγοι για τον Βλαντιγκέροβ», *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 54-57].

⁹⁵ Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 27/05/2010).

⁹⁶ Κράτσεβα (2008), 186.

⁹⁷ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 203-205.

Τη μουσική του Vladígeron ερμήνευσαν μεταξύ άλλων μεγάλες προσωπικότητες όπως ο βιολιστής Νταβίντ Οϊστραχ (David Oistrakh) και ο πιανίστας Εμίλ Γκίλελς (Emil Gilels).

Στους ένθερμους θαυμαστές του ανήκαν ο Αράμ Χατσατουριάν (Aram Khachaturian), ο Ρίχαρντ Στράους (Richard Strauss), ο Μπέλα Μπάρτοκ (Béla Bartók) και ο Ντιμίτρι Σοστακόβιτς (Dmitry Shostakovich).⁹⁸ Η αλληλογραφία τους εκτίθεται στο Σπίτι-Μουσείο της Σόφιας (βλ. και παράρτημα). Υπάρχουν επίσης στοιχεία που μαρτυρούν τις επαφές του αλλά και την εκτίμηση στο πρόσωπό του από μέρους των Μπρούνο Βάλτερ (Bruno Walter), Άρτουρ Νίκις (Arthur Nikisch), Καρλ Μπαιμ (Karl Bohm), Φριτζ Ράινερ (Fritz Reiner), Άλμπερτ Άϊνσταϊν (Albert Einstein), Σεργκέι Ραχμάνινοφ (Serge Rachmaninoff) και Σεργκέι Προκόφιεφ (Sergey Prokofiev).⁹⁹

2.7. Τελευταία χρόνια (1970-1978)

Στα τελευταία αυτά χρόνια, ο ηλικιωμένος πια Πάντσο έχει πιο πολύ χρόνο για σύνθεση, αφού στο καθημερινό του πρόγραμμα δεν περιλαμβάνονται πλέον η διδασκαλία στην Μουσική Ακαδημία και η συνεχής διατήρηση της δεξιοτεχνίας του στο πιάνο.¹⁰⁰ Το 1972, συνθέτει το «*Εντυπώσεις Λιούλιν*» (Люлински импресии) για μεγάλη συμφωνική ορχήστρα.¹⁰¹ Το 1974 για τα εβδομηκοστά-πέμπτα γενέθλια του, πραγματοποιούνται συναυλίες της Ραδιοφωνικής Συμφωνικής Ορχήστρας με διευθυντή τον γιο του Αλέξανδρο Βλαντιγκέροβ στην Σόφια, στο Σούμεν, στην Βιέννη και στην Μόσχα. Το 1975 ανεβάζεται επί σκηνής καινούρια εκδοχή της όπερας *Τσάρος Καλοϊάν* της Εθνικής Όπερας της Σόφιας.

⁹⁸ Dmitri Shostakovich, Aram Khachaturian, Dmitry Kabalevsky, Paul Dessau, Ernst Meyer, A. Stogarenko, Werner Egk, Pál Kadosa, Alan Bush, José Siqueira, Stephan Hermlin, Günter Kohan και άλλοι (1969), «Приветствия», *Българска Музика* 3: 49-55 [ο.π. (1969), «Χαιρετισμούς», *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 49-55 (Αλληλογραφία μεταφρασμένη στα βουλγάρικα)]. Dmitri Shostakovich, Aram Khachaturian, Tikhon Khrennikov (1974), «Поздравителни телеграми», *Българска Музика* 3: 58. [Dmitri Shostakovich, Aram Khachaturian, Tikhon Khrennikov (1974), «Ευχετήρια τηλεγραφήματα», *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 58 (Αλληλογραφία μεταφρασμένη στα βουλγάρικα)].

⁹⁹ Intellectual Legacy of Pancho Vladígeron Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 27/05/2010).

¹⁰⁰ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 283.

¹⁰¹ Светла Куомджиева (1974), «Люлински импресии». *Българска Музика* 3: 40-43 [Σβέτλα Κουιουμτζιέβα (1974), «Εντυπώσεις Λιούλιν». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 40-43].

Στα επόμενα δυο χρόνια, πραγματοποιεί 13 μεταγραφές δικών του έργων για δυο πιάνο, λόγω του ενθουσιασμού του για το πιανιστικό ντουέτο Ιούλια και Κωνσταντίν Γκάνεβι (Джулия и Константин Ганеви). Ταυτόχρονα, στο διάστημα 1972-1978 συνθέτει τα έξι μικρά πιανιστικά opus που τα αφιερώνει στους μικρούς μαθητές του. Τον τελευταίο κύκλο *Τρεις Μπαγκατέλες* (Три Багатели) Opus 70 τον ολοκληρώνει στις 14 Ιουλίου 1978. Αυτό είναι το τελευταίο έργο με καταχώρηση Opus του συνθέτη. Την ίδια χρονιά πραγματοποιείται καινούρια παράσταση της όπερας *Τσάρος Καλοϊάν* στην πόλη της Βάρνας.

Στις 8 Σεπτεμβρίου 1978 (ημερομηνία στην οποία πέθανε και η μητέρα του) η καρδιά του συνθέτη σταματάει να χτυπάει, λόγω καρδιακής ανεπάρκειας. Η ταφή του γίνεται στις 11 Σεπτεμβρίου στα κεντρικά νεκροταφεία της Σόφιας.¹⁰²

¹⁰² Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (η πρόσβαση έγινε στις 27/05/2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΜΕΤΑΘΑΝΑΤΙΑ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΒΛΑΝΤΙΓΕΡΟΒ

Κατά την διάρκεια της ζωής του, ο Βλαντιγκέροβ τιμήθηκε πολλές φορές από διάφορους φορείς, με σημαντικότερη διάκριση του να αποτελεί η ανάδειξη του σε «*Εθνικό Καλλιτέχνη*». Το έργο του διαδόθηκε και αναγνωρίστηκε στην Βουλγαρία και το εξωτερικό. Μετά τον θάνατο του (1978), όλοι αισθάνθηκαν την υποχρέωση να διατηρήσουν, να προβάλλουν και να βοηθήσουν στην διαίωνιση της μνήμης και του έργου του. Από τότε μέχρι σήμερα έχουν περάσει 32 χρόνια. Σε αυτό το σχετικά μικρό διάστημα έγιναν πολλές προσπάθειες οι οποίες απέδωσαν καρπούς. Για την πραγματοποίησή τους συνέβαλαν οι συγγενείς, οι φίλοι, οι συνάδελφοι, οι μαθητές του συνθέτη, η Ένωση Βούλγαρων Συνθετών και το Βουλγάρικο Κράτος.

3.1. Διάσωση και διάδοση της μνήμης και του έργου του Πάντσο Βλαντιγκέροβ έως τις μέρες μας

Στις 10/03/1980 μετά από συνεδρίαση του Υπουργείου πολιτισμού και της Ένωσης Βούλγαρων Συνθετών, εκδίδεται η απόφαση υπ' αριθ. 182 για την διάσωση και την προβολή της μνήμης του Πάντσο Βλαντιγκέροβ, η οποία αποτελείται από 9 σημεία. Με το πέρασμα των χρόνων, σταδιακά πραγματοποιήθηκαν τα περισσότερα από αυτά.¹⁰³

Ο Δήμος της Σόφιας ανέλαβε την τοποθέτηση του επιτάφιου μνημείου, ύψους 2 μέτρων, στο οποίο αναγράφεται το όνομα και η ημερομηνία γέννησης και θανάτου του συνθέτη. Μερικά χρόνια αργότερα τοποθετείται άγαλμα (προτομή) στο πάρκο «Μπορίς» (Борисовата градина) όπου βρίσκονται τα αγάλματα των σημαντικότερων προσωπικοτήτων της χώρας. Άλλα δύο, μικρότερα σε μέγεθος, τοποθετούνται στο κτίριο της Ένωσης Βούλγαρων Συνθετών και στην Μουσική Ακαδημία της Σόφιας.

Το 1992, δίνεται το όνομα του συνθέτη σε μια μεγάλη λεωφόρο στην Σόφια. Δρόμοι με το όνομα του υπάρχουν επίσης στις πόλεις Σούμεν, Γκάμπροβο, Βελίκο Τάρνοβο και Ιάμπολ.

¹⁰³ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 297.

Το 1995, ο υπουργός πολιτισμού Γκεόργκι Κόστοβ, πρώην μαθητής του Βλαντιγκέροβ, παίρνει την απόφαση να αλλάξει το όνομα του Βουλγάρικου Κρατικού Κονσερβατουάρ σε «Κρατική Μουσική Ακαδημία Πάντσο Βλαντιγκέροβ». Το μουσικό γυμνάσιο και λύκειο στην πόλη Μπουργκάς επίσης πήρε το όνομα του. Από την Ένωση Βούλγαρων Συνθετών και την Ένωση Μουσικών, παραχωρούνται 2 υποτροφίες για ταλαντούχους φοιτητές στα τμήματα της σύνθεσης και του πιάνου. Το κράτος παραχωρεί σύνταξη στην γυναίκα του Έλκα Βλαντιγκέροβα.

Το 1983, ιδρύεται το Σπίτι – Μουσείο «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» στο σπίτι της Πάβλα Ζέκοβα (πρώτη του δασκάλα στο πιάνο και μητέρα της πρώτης του γυναίκας) στην πόλη Σούμεν. Το μουσείο είναι παράρτημα του Ιστορικού Μουσείου του νομού. Η Έλκα Βλαντιγκέροβα δώρισε 1000 αντικείμενα από το αρχείο του άντρα της – προσωπικά αντικείμενα, φωτογραφίες παρτιτούρες, προγράμματα, προσκλήσεις, αφίσες.¹⁰⁴ Από την ημερομηνία ίδρυσης του μουσείου μέχρι το 1995, το επισκέφτηκαν 220.000 άνθρωποι, πολλούς από τους οποίους ήταν ξένοι. Το 2004, άλλο ένα μουσείο πολύ πιο πλούσιο σε εκθέματα από το προαναφερθέν, δημιουργείται στο σπίτι στο οποίο έζησε ο συνθέτης στην Σόφια. Οι συγγενείς του Πάντσο παραχωρούν το σπίτι, το πιάνο με ουρά του συνθέτη και όλο το αρχείο του (περίπου 10.000 αντικείμενα, 20.000 χειρόγραφα φύλλα παρτιτούρας, διπλώματα, αλληλογραφία, φωτογραφίες και αφίσες). Το Σπίτι – Μουσείο «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» στην Σόφια είναι παράρτημα του Μουσείου της Βουλγάρικης Λογοτεχνίας.¹⁰⁵

Το 1981, στο διάστημα μεταξύ 26 Φεβρουαρίου και 4 Μαρτίου, πραγματοποιήθηκε το πρώτο φεστιβάλ Μουσικές Ημέρες «Πάντσο Βλαντιγκέροβ», στο οποίο παρουσιάζονται έργα του συνθέτη, έργα μαθητών του, παρουσίαση βιβλίων και επιστημονικών εργασιών που αφορούν στο έργο του συνθέτη. Σε αυτή την πρώτη διοργάνωση δόθηκαν τρεις συναυλίες συμφωνικής μουσικής, τρεις χορωδιακής μουσικής, δύο μουσικής δωματίου, μία για όπερα και μία για μπαλέτο με έργα του Βλαντιγκέροβ και των μαθητών του. Για το φεστιβάλ είχαν προσκληθεί, εκτός της

¹⁰⁴ Л. Иванова, Н. Сотирова (1989), «Дом – музей на името на Владигеров». *Българска Музика* 8: 15-21 [Л. Ιβανόβα, Ν. Σοτίροβα (1989), «Σπίτι – Μουσείο με το όνομα του Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 8: 15-21].

¹⁰⁵ Александър Касабов (2009), «Къща-музей “Панчо Владигеров” – София. Между литературата и музиката». *Музикални хоризонти* 4: 29-34 [Αλεξάντερ Κασάμποβ (2009), «Σπίτι μουσείο ‘Πάντσο Βλαντιγκέροβ’ – Σόφια. Ανάμεσα στην μουσική και την λογοτεχνία». *Μουσικοί ορίζοντες* 4: 29-34].

Συμφωνικής Ορχήστρας του Σούμεν, η Συμφωνική Ορχήστρα της Βάρνας, το Μπαλέτο και η Ορχήστρα της Όπερας της Φιλιππούπολης και η Όπερα της Βάρνας. Οι επόμενες δύο διοργανώσεις του φεστιβάλ που ακολούθησαν (6-12/10/1983 και 21/9-5/10/1986) ήταν του ίδιου μεγέθους εκδηλώσεις και ανταπόκρισης από τον Βουλγάρικο λαό.

Στα τελευταία χρόνια της ζωής του συνθέτη η Βουλγάρική Κρατική Τηλεόραση μαγνητοσκόπησε διάφορα τηλεοπτικά αφιερώματα με συνεντεύξεις του συνθέτη. Το 1976, προβάλεται το πρώτο ντοκιμαντέρ για την ζωή και το έργο του συνθέτη με σεναριογράφο την Μαργαρίτα Παρασνικόβα (Маргарита Парасникова) και σκηνοθέτη τον Ιορντάν Τζουμαλιέβ (Йордан Джумалиев). Το 1989, οι ίδιοι δημιουργούν ένα καινούριο ντοκιμαντέρ, πιο επικαιροποιημένο και ουσιαστικό με όνομα «Καλλιτεχνικό Πορτρέτο του Πάντσο Βλαντιγκέροβ» (Творчески Портрет на Панчо Владигеров).¹⁰⁶ Το 1995, μεταδίδεται τρίτο ντοκιμαντέρ με σεναριογράφο την Σβετλάνα Αβνταλά (Светлана Авдала) και σκηνοθέτη τον Νικολάι Ιότοβ (Николай Йотов). Το 2009, με αφορμή τα 110 χρόνια από την γέννηση του συνθέτη προβάλλονται άλλα 2 ντοκιμαντέρ. Το πρώτο έχει τίτλο «Το σπίτι στην Ιάκουμπιτσα» (Домът на Якубица), με σεναριογράφο την Σβετλάνα Αβνταλά και σκηνοθέτη τον Εμιλιάν Ντίνοβ (Емилян Динов). Το δεύτερο ντοκιμαντέρ ονομάζεται «Ραψωδία Βλαντιγκέροβ» με σεναριογράφο την Σβετλάνα Αβνταλά και σκηνοθέτη την Μαρία Αράνγκελοβα (Мария Арангелова). Το ντοκιμαντέρ είναι συμπαραγωγή του Μουσείου του Πάντσο Βλαντιγκέροφ στην πρωτεύουσα, της Βουλγαρικής Εθνικής Τηλεόρασης, του Νέου Βουλγαρικού Πανεπιστημίου, του Ιδρύματος "Η Πνευματική Κληρονομιά του Πάντσο Βλαντιγκέροβ" και της παραγωγικής εταιρείας Revo Films. Η ταινία αναφέρεται στη ζωή του συνθέτη κατά τη δεκαετία του '20 του περασμένου αιώνα, όταν ζει και εργάζεται στο Βερολίνο ως διευθυντής ορχήστρας και μουσικοσυνθέτης στο Deutsches Theater του Max Reinhart.¹⁰⁷

Το μεγαλύτερο ρόλο για την διάσωση και την διάδοση του έργου του Βλαντιγκέροβ έχει η Βουλγάρική Εθνική Ραδιοφωνία και πιο συγκεκριμένα το στούντιο

¹⁰⁶ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 302 – 304.

¹⁰⁷ Αλπένα Μπεζόφσκα «Ραψωδία Βλαντιγκέροφ - μια ταινία αφιερωμένη στη ζωή και το έργο του Πάντσο Βλαντιγκέροφ» (Μετάφραση στα ελληνικά, Αλεξέι Σταμπολόβ), επίσημη ιστοσελίδα της Βουλγαρικής Ραδιοφωνίας που περιλαμβάνει διάφορα άρθρα, <http://www.bnr.bg> (ημερομηνία πρόσβασης 19/09/2010).

«Μπαλκάντον» (Балкантон).¹⁰⁸ Ηχογραφώντας ζωντανές συναυλίες έφτιαξε ένα μεγάλο αρχείο που περιλαμβάνει σχεδόν όλα τα έργα του συνθέτη. Σχεδόν καθημερινά τα μετέδιδε σε διάφορες ραδιοφωνικές εκπομπές και κυκλοφόρησε πολλούς δίσκους βινυλίου. Ο αρχικός στόχος ήταν να ηχογραφηθούν όλα τα έργα του συνθέτη και να κυκλοφορήσουν 7 συλλογές των 7 δίσκων βινυλίου. Τελικά κυκλοφόρησαν 4 συλλογές των 7 δίσκων (Κοντσέρτα - 1982, Σκηνική μουσική - 1983, Συμφωνικά έργα - 1983, Συμφωνικά έργα και έργα για Χορωδία ή Σόλο τραγούδι με συνοδεία ορχήστρας - 1984). Το 1995, η «Μπαλκάντον» κυκλοφόρησε έναν δίσκο ακτίνας (CD) με τα εξής έργα: *Ραψωδία «Βάρνταρ», "Improvisation" και "Toccata"* – για ορχήστρα, το *Τρίτο Κοντσέρτο για πιάνο* και *«Εντυπώσεις Λιούλιν»*.¹⁰⁹ Το 1996, κυκλοφορεί ακόμα ένας ο οποίος περιλαμβάνει τα τραγούδια του Πάντσο Βλαντιγκέροβ με σολίστ τον Πάβελ Γκερτζικόβ (Павел Герджиков).¹¹⁰

Το 1986, μαζί με το 3^ο φεστιβάλ *Μουσικές Ημέρες «Πάντσο Βλαντιγκέροβ»* πραγματοποιήθηκε με μεγάλη επιτυχία ο 1^{ος} *Διεθνής Διαγωνισμός Πιάνου «Πάντσο Βλαντιγκέροβ»*. Δήλωσαν συμμετοχή 39 διαγωνιζόμενοι από 15 χώρες. Η επιτροπή αποτελούνταν από 15 κριτές από την Βουλγαρία, Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, Ρωσία (τότε – СССР), Αυστρία, Αμερική (USA), Βέλγιο, Τσεχοσλοβακία, Αγγλία και Ελβετία. Πρόεδρος της επιτροπής ήταν ο Παρασκέβ Χατζιέβ. Σε κάθε έναν από τους γύρους υπήρχαν επιβεβλημένα έργα από τον Βούλγαρο συνθέτη. Στον τελικό πέρασαν 6 διαγωνιζόμενοι που έπαιζαν με ορχήστρα σόλο κοντσέρτο του Βλαντιγκέροβ (ένα από τα 5). Πρώτο βραβείο και χρυσό μετάλλιο δόθηκε στον Αλεξάντερ Πάλεϊ (Александр Палей) από την Ρωσία.¹¹¹ Το φεστιβάλ και ο διαγωνισμός «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» διακόπτονται λόγω της αλλαγής του πολιτεύματος της χώρας στις 10/11/1989, η οποία συνοδεύτηκε από βαθιά οικονομική κρίση και ύφεση.

Το 1993, δημιουργείται το ίδρυμα «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» με πρόεδρο τον διάσημο Βούλγαρο βιολιστή Μίντσο Μίντσεβ (Минчо Минчев), το οποίο έχει ως στόχο

¹⁰⁸ «Балкантон» (Μπαλκάντον) Στούντιο ηχογράφησης και παραγωγής το οποίο ανήκει στην Βουλγάρικη Εθνική Ραδιοφωνία.

¹⁰⁹ *Pancho Vladigerov* (1995), ένθετο της δισκογραφικής έκδοσης των έργων σε δίσκο ακτίνας (CD), Sofia: Balkanton, ADD 030064.

¹¹⁰ Nelly Koulaksuzova (1996), *Pancho Vladigerov – Songs, Pavel Gerdjikov – bass*. Ένθετο της δισκογραφικής έκδοσης των έργων σε δίσκο ακτίνας (CD) Sofia: Balkanton, ADD 030167.

¹¹¹ К. Ганев (1986), «Първият». *Българска Музика* 10: 43-48. [Κ. Γκάνεβ (1986), «Ο Πρώτος». *Βουλγάρικη Μουσική* 10: 43-48].

την αναδιοργάνωση του διεθνή διαγωνισμού στο Σούμεν και την διοργάνωση συναυλιών και συνεδρίων που αφορούν τον συνθέτη. Λόγω της έλλειψης κρατικής χρηματοδότησης βασίζεται μόνο σε δωρεές. Το 1994 (95 χρόνια από την γέννηση του συνθέτη) το ίδρυμα διοργάνωσε διεθνές συνέδριο με θέμα «Ο εικονικός κόσμος, το στυλ και η προσωπικότητα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ στην μουσική του εικοστού αιώνα» (Образният свят, стила и личноста на Панчо Владигеров в музиката на XX век). Κατά την διάρκεια του συνεδρίου 10-11/12/1994 παρουσιάστηκαν πολλές εργασίες και διδακτορικές διατριβές από πολλούς μουσικολόγους και θεωρητικούς. Το 1996, διοργανώνεται για δεύτερη φορά συνέδριο με κεντρικό θέμα «Πάντσο Βλαντιγκέροβ – προσωπικότητα, δημιουργός, παιδαγωγός». Μέχρι σήμερα το ίδρυμα «Παντσο Βλαντιγκέροβ» διοργάνωσε άλλα δύο συνέδρια (2004, 2006).¹¹²

Ο διαγωνισμός «Π. Βλαντιγκέροβ» παρέμεινε κύριος στόχος του ιδρύματος. Έτσι, στις 8-29/10/1995 το Ίδρυμα «Παντσο Βλαντιγκέροβ», το Υπουργείο Πολιτισμού και ο Δήμος του Σούμεν διοργάνωσαν τον 1^ο Εθνικό Διαγωνισμό για πιανίστες και βιολιστές «Π. Βλαντιγκέροβ». Οι διαγωνιζόμενοι χωρίστηκαν σε δύο κατηγορίες α) έως 19 χρονών και β) από 19 έως 28 χρονών. Πρόεδρος της επιτροπής στους πιανίστες ήταν ο Αλεξάνταρ Ράιτσεβ και στους βιολιστές ο Μίντσο Μίτσεβ. Μετά τον διαγωνισμό κυκλοφόρησε δίσκος ακτίνας (CD) με έργα του συνθέτη σε εκτέλεση των βραβευμένων από όλες τις κατηγορίες.¹¹³

Το 1999, πραγματοποιείται ο 2^{ος} Διεθνής Διαγωνισμός πιάνου και βιολιού υπό την αιγίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας. Από τότε μέχρι σήμερα ο διαγωνισμός πιάνου και βιολιού «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» στηρίζεται από το Ίδρυμα «Παντσο Βλαντιγκέροβ», το Υπουργείο Πολιτισμού και το Δήμο του Σούμεν. Σταδιακά απέκτησε φήμη ως ένας από τους πιο υψηλούς και καταξιωμένους διαγωνισμούς της χώρας. Κάθε τέσσερα χρόνια είναι διεθνής (1999, 2003, 2007), ενώ στο ενδιάμεσο είναι εθνικός. Πέρσι πραγματοποιήθηκε ο 8^{ος} Εθνικός Διαγωνισμός πιάνου και βιολιού (8-11/5/2010).

¹¹² Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 308.

¹¹³ *Лауреати на национален конкурс за пианастии и вигулари "Панчо Владигеров" 95 (1996), [Βραβευμένοι στον εθνικό διαγωνισμό για πιάνο και βιολί «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» 95 (1996)] ένθετο της δισκογραφικής έκδοσης των έργων σε δίσκο ακτίνας (CD), Sofia: Classic FM Music, 19119501.*

Η ημερομηνία διεξαγωγής του 5^{ου} Διεθνούς Διαγωνισμού «Παντσο Βλαντιγκέροβ» έχει καθοριστεί για 29/4/2011 – 10/5/2011.¹¹⁴

3.2. Έργα αφιερωμένα στον συνθέτη

Ο Βούλγαρος συνθέτης και μαθητής του Βλαντιγκέροβ, Κρασιμίρ Κιουρτσίσκι (Красимир Кюркчийски) συνθέτει στη μνήμη του καθηγητή του το *Κοντσέρτο για πιάνο*. Σε αυτό χρησιμοποιεί μοτίβα από έργα του και σκόπιμα προσπαθεί να μιμηθεί το ύφος του. Η πρώτη εκτέλεση του έργου γίνεται στις 11/3/1980 στην Σόφια από την Μιλένα Μολόβα (Милена Молова) στο πιάνο και την Συμφωνική Ορχήστρα της Βουλγάρικης Ραδιοφωνίας με διευθυντή τον Αλεξάνταρ Βλαντιγκέροβ.

Στις 28/3/1984 παρουσιάζεται ένα ακόμα έργο αφιερωμένο στον Βλαντιγκέροβ. Ο διάσημος Ρώσος διευθυντής και συνθέτης Ευγκένι Σβετλάνοβ (Евгений Светланов), αφιέρωσε στον προσωπικό του φίλο την *Ραψωδία № 2*. Το έργο εκτελέστηκε στο φεστιβάλ «Ημέρες Μουσικής του Μαρτίου» (Мартенски Музикални Дни) στην πόλη Ρούσε, από την Συμφωνική Ορχήστρα της Λετονίας (τότε μέρος Σοβιετικής Ένωσης) και διευθυντή τον Βασίλη Σινάισκι (Василий Синайски).

Με αφορμή τα πέντε χρόνια από το θάνατο του Βλαντιγκέροβ, ένας από τους τελευταίους μαθητές του, ο διάσημος Βούλγαρος συνθέτης Μίλκο Κολάροβ έγραψε το *Κοντσέρτο για βιολί και ορχήστρα*. Η πρώτη εμφάνιση του έργου πραγματοποιήθηκε στο φεστιβάλ «Καλοκαίρι της Βάρνας» στις 16/6/1984 με σολίστ τον Μίντσο Μίντσεβ και την Συμφωνική Ορχήστρα της Βάρνας.¹¹⁵

¹¹⁴ Εξάιρεση: το 2000 και το 2006 ο διαγωνισμός δεν πραγματοποιήθηκε, το 2001 πραγματοποιήθηκε Εθνικός Διαγωνισμός Πιάνου και το 2002 Εθνικός Διαγωνισμός Βιολιού. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον διαγωνισμό επισκεφτείτε την επίσημη ιστοσελίδα του Ιδρύματος «Π. Βλαντιγκέροβ» στο Σούμεν. (<http://fondvlad.com/index.php?lang=eng>) (η πρόσβαση έγινε στις 17/9/2010).

¹¹⁵ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2010), 319-320.

3.3. Εκδόσεις, βιβλία, επιστημονικές μελέτες

Σχεδόν όλα τα έργα του συνθέτη είχαν εκδοθεί από διάφορους εκδοτικούς οίκους [Universal Edition – Αυστρία,¹¹⁶ Antes Edition – Γερμανία, Музгиз (Μουσική) – Σοβιετική Ένωση και Музика (Μουσική) – Βουλγαρία] όσο αυτός ήταν εν ζωή. Μετά το θάνατο του η βουλγάρικη κρατική εταιρία «Μουσική» εκδίδει δύο τόμους με τραγούδια για σόλο φωνή και πιάνο. Ο 1^{ος} τόμος (1984) είναι μια συλλογή με τραγούδια για υψίφωνο και πιάνο από τα Opus 5, 13, 19, 26, 30, 32, 41 και 42. Ο 2^{ος} τόμος (1988) περιλαμβάνει τραγούδια για βαρύτονο και πιάνο από τα Opus 5, 19, 26, 32, 41, 43 και 67.

Το 2005 η Βουλγάρικη εταιρία «Edition Elm»¹¹⁷ εκδίδει τα Opus 64, 65, 66, 68, 69 και 70. Αυτά είναι τα τελευταία σε Opus έργα του συνθέτη (έργα για πιάνο), τα όποια μέχρι τότε δεν είχαν ακόμα εκδοθεί. Το 2008, η ίδια εταιρία εκδίδει όλες τις μεταγραφές για δύο πιάνο, τις οποίες είχε κάνει ο συνθέτης μεταξύ των ετών 1976 και 1977.

Σήμερα οι εταιρίες οι οποίες κατέχουν δικαιώματα για έκδοση και πώληση έργων του συνθέτη είναι: «Universal Edition» – Αυστρία, «Antes Edition» – Γερμανία, «Музика» (Μουσική) – Βουλγαρία και «Edition Elm» – Βουλγαρία.¹¹⁸

Η βουλγάρικη βιβλιογραφία στην οποία αναφέρεται το όνομα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ είναι εκτενής. Πολλές έρευνες, καταγραφές έργων, διδακτορικές διατριβές σε πανεπιστήμια και βιβλία¹¹⁹ είναι γραμμένες πριν από το θάνατο του συνθέτη. Το 1978 η Κίτσκο Στόικοβα (Кичка Стойкова), μετά από παραγγελία της Ένωσης Βούλγαρων Συνθετών, αρχίζει την καταγραφή όλων των έργων του συνθέτη βασιζόμενη στα χειρόγραφα. Το 1981, ο κατάλογος που αποτελείται από 364 σελίδες, όπου τακτοποιούνται όλα τα έργα χωρισμένα σε είδος, με αλφαβητική σειρά και

¹¹⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα έργα τα οποία έχει εκδώσει η εταιρία «Universal Edition» επισκεφτείτε την επίσημη ιστοσελίδα της εταιρίας (<http://www.universaledition.com>). Το όνομα του συνθέτη περιλαμβάνεται στους καταλόγους με διαφορετική ορθογραφία με λατινικούς χαρακτήρες από την προτεινόμενη (Pantscho Wladigeroff).

¹¹⁷ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα έργα τα οποία έχει εκδώσει η εταιρία «Edition Elm» επισκεφτείτε την επίσημη ιστοσελίδα της εταιρίας (<http://www.editionelm.org>). Το όνομα του συνθέτη περιλαμβάνεται στους καταλόγους και εδώ με διαφορετική ορθογραφία με λατινικούς χαρακτήρες από την προτεινόμενη (Pantcho Vladigeroff).

¹¹⁸ Από την ηχογραφημένη και αποδελτιωμένη συνέντευξη της Νάντια Σοτίροβα, *ό.π.* 24/09/2010.

¹¹⁹ Βλ. στη *Βιβλιογραφία* της παρούσης εργασίας.

συμπεριλαμβανόμενες όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, παραδίδεται στο αρχείο της Ένωσης Βούλγαρων Συνθετών στην Σόφια.¹²⁰

Το μουσικό περιοδικό «Βουλγάρικη μουσική» (Българска Музика) το 1979, 1984 και το 1989 με αφορμή τα 80, 85 και 90 χρόνια από την γέννηση του συνθέτη δημοσίευσε πολλά άρθρα, επιστημονικές μελέτες, συνεντεύξεις και φωτογραφίες. Το 1990, το περιοδικό σταμάτησε να εκδίδεται.

Το 1987, εκδόθηκε το βιβλίο «Τα χαμόγελα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ» (Усмивките на Панчо Владигеров) του Ντιμίταρ Ντιμιτρόβ (Димитар Димитров) και του Αλεξάνταρ Βλαντιγκέροβ από τις εκδόσεις «Χρ. Ντάνοβ» (Χρ. Данов). Το βιβλίο περιέχει αστεία συμβάντα από την ζωή του συνθέτη και αγαπημένα του ανέκδοτα.¹²¹ Το 1988, εκδόθηκε άλλο ένα βιβλίο με τίτλο «Λόγια του Πάντσο Βλαντιγκέροβ» (Словото на Панчо Владигеров) του προαναφερμένου Ντιμίταρ Ντιμιτρόβ. Το βιβλίο περιλαμβάνει μικρή βιογραφία του συνθέτη και πολλές συνεντεύξεις και συζητήσεις με τον Βλαντιγκέροβ (12 από διαφορετικές εφημερίδες και 19 από το Εθνικό Ραδιόφωνο).¹²²

Το 2000, κυκλοφόρησε το βιβλίο του Ευγένι Παβλόβ – Κλόστερμαν (Евгени Павлов – Клостерман) με τίτλο «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» (Панчо Владигеров) από τις εκδόσεις «Μουσική» (Музика). Ο συγγραφέας ήταν ο προσωπικός βιογράφος του συνθέτη, έγραψε πολλά βιβλία και άρθρα για την ζωή και το έργο του. Το βιβλίο περιλαμβάνει βιογραφία για την ζωή και το έργο του συνθέτη, αναφορά στις προσπάθειες διάσωσης και διάδοσης της μνήμης και του έργου του συνθέτη μετά τον θάνατο του, κατάλογος έργων και συμπυκνωμένες βιογραφίες του Λιούμπεν και του Αλεξάνταρ Βλαντιγκέροβ.¹²³

Το 2007, εκδόθηκε λεύκωμα το οποίο περιλαμβάνει φωτογραφίες και περιγραφές τους (βουλγάρικα και αγγλικά), από το γραφείο του συνθέτη (αρχείο του Σπίτι – Μουσείου «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» στην Σόφια), τις οποίες ο ίδιος είχε συλλέξει ο ίδιος

¹²⁰ Ο κατάλογος της Κίτσα Στόικοβα με έργα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ δεν έχει εκδοθεί. Το πρωτότυπο (χειρόγραφο) βρίσκεται στην βιβλιοθήκη της Ένωσης Βούλγαρων Συνθετών στην Σόφια.

¹²¹ Димитар Димитров, Александар Владигеров (1988), *Усмивките на Панчо Владигеров*, София: Χρ. Данов. [Ντιμίταρ Ντιμιτρόβ, Αλεξάνταρ Βλαντιγκέροβ (1988), *Τα χαμόγελα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Χρ. Ντάνοβ].

¹²² Димитар Димитров (1988), *Словото на Панчо Владигеров*, София: Музика [Ντιμίταρ Ντιμιτρόβ (1988), *Ομιλίες του Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Μουσική].

¹²³ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000).

60 ολόκληρα χρόνια. Οι φωτογραφίες αυτές είναι σημαντική πηγή για την ζωή και το έργο του συνθέτη καθώς, κάποιες από αυτές είναι οικογενειακές, άλλες είναι από συναυλίες και δεξιώσεις. Υπάρχουν πολλές φωτογραφίες με διάσημους μουσικούς και συνθέτες της εποχής, στις οποίες είναι γραμμένες διάφορες αφιερώσεις (και άρα αποτελούν υλικό τεκμηρίωσης).¹²⁴

3.4. Εκτελέσεις έργων στην Βουλγαρία και το εξωτερικό

Μετά τον θάνατο του Βλαντιγκέροβ το 1978, τα έργα του συνέχισαν να εκτελούνται στις αίθουσες συναυλιών σε όλες τις πόλεις της Βουλγαρίας. Κάθε χρόνο όλες οι ορχήστρες της χώρας, τιμούν την ημερομηνία γέννησης του, περιέχοντας έργα του στο πρόγραμμά τους. Ο γιος του Αλεξάνταρ Βλαντιγκέροβ, ήταν ένας από τους κύριους διοργανωτές και ενεργό μέλος των συναυλιών.

Με αφορμή τα 80 χρόνια από την γέννηση του συνθέτη, στις 13/3/1979 στην Σόφια διοργανώνεται συναυλία της Συμφωνικής Ορχήστρας της Βουλγάρικης Ραδιοφωνίας με διευθυντή τον Αλεξάνταρ Βλαντιγκέροβ, στην οποία εκτελούνται η *Ραψωδία «Βάρνταρ»* Opus 16 (1928), το *Τρίτο Κοντσέρτο* για πιάνο Opus 31 (1937) με σολίστ τον Ιβάν Ντρέννικοβ (Иван Дренников), "*Improvisation*" και "*Toccata*" από το Opus 36 (1942) και η *Ηρωική Ουβερτούρα «Εννιά Σεπτεμβρίου»* Opus 45 (1945). Ένα μήνα αργότερα 10/04/1979 πραγματοποιείται δεύτερη μεγάλη συναυλία στην πόλη Σούμεν, με την Συμφωνική Ορχήστρα του Σούμεν και διευθυντή τον Αλεξάνταρ Βλαντιγκέροβ. Την ίδια χρονιά η Ένωση Βούλγαρων Συνθετών διοργανώνει μια σειρά από 6 συναυλίες μουσικής δωματίου όπου ακούγονται σε πρώτη εκτέλεση τα έργα *Πέντε Ποιητικές Εικόνες για Πιάνο* Opus 68 (1976) από τον πιανίστα Ν. Έβροβ (Н. Евров) και *Πέντε Σιλουέτες για Πιάνο* Opus 66 (1974), *Τέσσερις Τοιχογραφίες για Πιάνο* Opus 69 (1977) και *Τρεις Μπαγκατέλες* για πιάνο Opus 70 (1978) από τον Κρασιμίρ Γκάτεβ (Красимир Гатев).¹²⁵ Τον Μάιο, πραγματοποιήθηκε ακόμα μια συναυλία αφιερωμένη στον συνθέτη στην πόλη

¹²⁴ «Vladigerov photos from the study» (2007), Άλμπουμ με φωτογραφίες και επεξηγήσεις από το γραφείο του Βλαντιγκέροβ, Sofia: Gutenberg.

¹²⁵ Евгени Павлов (1979), «Вечери на Владигеровата музика». *Българска Музика* 5: 17-21 [Ευγένι Παβλόβ (1979), «Βράδια με την μουσική του Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 5: 17-21].

Βάρνα. Ο Ιάπωνας πιανίστας Τόιο Ασακάβα (Тоyo Asakawa) εκτέλεσε το *Τρίτο Κοντσέρτο* για πιάνο του Βλαντιγκέροβ με την Συμφωνική Ορχήστρα της Βάρνας και διευθυντή τον Αλεξάνταρ Βλαντιγκέροβ. Παρόμοιες σε μέγεθος ήταν και οι συναυλίες που διοργανώθηκαν με αφορμή τα 85, τα 90 και τα 95 χρόνια από την γέννηση του συνθέτη.¹²⁶

Το 1987, στην πόλη Βελίκο Τάρνοβο κατά την διάρκεια του καλοκαιρινού φεστιβάλ «Η σκηνή των αιώνων» (Сцена на вековете) ανεβάζεται μια παραγωγή της μοναδικής όπερας του συνθέτη, η οποία πήρε τεράστιες, για τα μουσικά δρώμενα της χώρας, διαστάσεις. Στις 8, 9, 10, 14, 15 και 16/08/1987, στον αρχαιολογικό χώρο στον οποίο βρίσκεται το κάστρο της παλιάς πρωτεύουσας του «Δεύτερου βουλγάρικου βασιλείου» (1187-1393) και που αποτελεί τον πραγματικό χώρο στον οποίο διαδραματίζεται η ιστορία της όπερας, παρουσιάζεται ο «*Τσάρος Καλοϊάν*» Opus 30 (1936). Για τις ανάγκες της παραγωγής έρχονται μουσικοί και χορευτές από διαφορετικές πόλεις (Σόφια, Πλεβεν, Βελίκο Τάρνοβο) συμμετέχοντας στην τεράστια ορχήστρα, την χορωδία και το μπαλέτο. Ο κύριος παραγωγός – σκηνοθέτης ήταν ο Πλάμεν Καρτάλοβ (Пламен Карталов), σκηνογράφος – Μπ. Σαπουντζιέβ (Б. Сапунджиев), χορογράφος – Π. Λουκάνοβ (П. Луканов) και διευθυντής ορχήστρας – Ντ. Μανόλοβ (Д. Манолов). Τους κύριους ρόλους τραγούδησαν: *Τσαρ Καλοϊάν* – Ν. Σμότσεβски (Н. Смочевски), Ντ. Μπέλεβ (Д. Белев), *Μαρία* – Σβ. Κοτλένκο (Св. Котленко), Σ. Μαρίνοβα (С. Маринова) και *Βαλδουίνος* – Ζντρ. Γκάτζεβ (Здр. Гаджев), Ιβ. Βέλτσεβ (Ив. Велчев). Η εθνική τηλεόραση βιντεοσκόπησε ζωντανά την παράσταση δημιουργώντας ταινία (με σκηνοθέτες την Λ. Μίντσεβα και τον Πλ. Καρτάλοβ) η οποία προβλήθηκε στο Κανάλι 1 της εθνικής τηλεόρασης στις 21/10/1987.¹²⁷

Το υπουργείο πολιτισμού με αφορμή τα 100 χρόνια από την γέννηση του συνθέτη είχε σχεδιάσει ένα πολύ πλούσιο πρόγραμμα. Όλες οι ορχήστρες και όπερες έδωσαν συναυλίες και παραστάσεις σε όλη την χώρα. Πραγματοποιήθηκαν και πολλές συναυλίες μουσικής δωματίου. Στο κρατικό θέατρο «Στ. Μακεντόνσκι» (Ст. Македонски) το

¹²⁶ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 310-312.

¹²⁷ Τα στοιχεία προέρχονται από την ηχογραφημένη και αποδελτιωμένη συνέντευξη της Ζλατίνα Ατανάσοβα Μπελομάζοβα (Златина Атанасова Беломъжова), συνταξιούχου χορωδού της Κρατικής Όπερας του Πλέβεν και ενεργό μέλος των παραστάσεων της όπερας «*Τσάρος Καλοϊάν*» στο Βελίκο Τάρνοβο. Κατά την διάρκεια της συνέντευξης μου παρουσίασε πρόγραμμα στο οποίο αναγράφονται οι συντελεστές και οι σολίστ για κάθε ημερομηνία και φωτογραφίες από τις παραστάσεις. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε από τον Θεόδωρο Μπελομάζοβ στις 17/08/2010 στην πόλη Πλέβεν.

κρατικό μπαλέτο «Arabesque» παρουσίασε την παράσταση «Homo Sapiens» (χορογράφος: Ζέλκα Ταμπάκοβα) σε μουσική από διαφορετικά έργα του Βλαντιγκέροβ. Στο φεστιβάλ «Varna Summer» (22/7/1999) η ορχήστρα ‘Συμφωνιέτα’ με διευθυντή τον Μίλκο Κολάροβ και σολίστ την Αλεξαντρίνα Μίλτσεβα (Александрина Милчева) – μετζοσοπράνο, τον Ιώσηφ Ραντιόνοβ (Йосиф Радионов) – βιολί και την Μπλαγκοβέστα Κοσταντίνοβα (Благовеста Константинова) – πιάνο πραγματοποίησαν συναυλία με τίτλο «Ο άγνωστος Πάντσο Βλαντιγκέροβ» (Непознатият Панчо Владигеров). Δυο μέρες αργότερα η Συμφωνική Ορχήστρα της Βάρνας με διευθυντή τον Ιορδάν Ντάφοβ (Йордан Дафов) και σολίστ τον Γκεόργκι Μπάντεβ (Георги Бадев) έπαιξαν το *Κοντσέρτο για Βιολί και Ορχήστρα № 1* σε φα ελάσσονα Opus 11 (1921).¹²⁸

Το 2009, γιορτάζονται τα 110 χρόνια από την γέννηση του Βλαντιγκέροβ. Όλοι οι μουσικοί φορείς, μουσεία, και ιδρύματα δραστηριοποιήθηκαν και παρουσίασαν σε όλες τις πόλεις συναυλίες, εκθέσεις, προβολές και συνέδρια. Στις 13/3/2009 στην αίθουσα «Βουλγαρία» (България) η Συμφωνική ορχήστρα της Σόφιας με διευθυντή τον Εμίλ Ταμπάκοβ (Емил Табаков) εκτέλεσαν το *Κλασικό και Ρομαντικό* Opus 24 (1940) και το *Κοντσέρτο για Βιολί και Ορχήστρα № 1* σε φα ελάσσονα Opus 11 (1921) με σολίστ τον Μίντσο Μίντσεβ. Στις 3, 4, 7 και 11/12/2009 στο πλαίσιο της διοργάνωσης «Πυροτεχνήματα για τον Πάντσο Βλαντιγκέροβ» (Фойерверк за Панчо Владигеров), νέοι μουσικοί από την Κρατική Ακαδημία και φιναλίστ του διαγωνισμού «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» παρουσίασαν στο μουσικό κέντρο «Μπορίς Χρίστοβ» (Борис Христов) πολλά έργα μουσικής δωματίου του συνθέτη.¹²⁹ Στην Βάρνα κατά την διάρκεια του φεστιβάλ «Varna Summer» ο βούλγαρος συνθέτης τιμήθηκε με 5 συναυλίες. Στην έναρξη του φεστιβάλ (20/06/2009) η Συμφωνική Ορχήστρα της Βάρνας με διευθυντή τον Στανισλάβ Ούσεβ (Станислав Ушев) εκτέλεσε την Ραψωδία «Βάρνταρ». Στις 25/6/2009, το πιανιστικό ντούο Mami και Kumi Uchida από την Ιαπωνία έδωσε συναυλία με έργα του συνθέτη. Στις 5/7/2009 η ορχήστρα ‘Συμφωνιέτα’ με διευθυντή τον Μίλκο Κολάροβ εκτέλεσε έργα του για ορχήστρα εγχόρδων. Στις 9/7/2009 πραγματοποιείται η συναυλία των βραβευμένων του Εθνικού Διαγωνισμού για πιάνο και

¹²⁸ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 310 – 312.

¹²⁹ Τα στοιχεία προέρχονται από την ηχογραφημένη και αποδελτιωμένη συνέντευξη της κ. Τατιάνα Ιβανόβα (Татяна Иванова) από την κ. Έλενα Ντραγκοστίνοβα (Елена Драгостинова) οι οποίοι πραγματοποιήθηκε στις 1/12/2009 στην εκπομπή *Allegro Vivace* του κρατικού ραδιοφωνικού σταθμού *Χοριζόντ* (Хоризонт).

βιολί «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» με σολιστικά έργα του. Τέλος, στις 21/7/2009 ο Βούλγαρος πιανίστας Μιχαήλ Στοϊάνοβ (Михаил Стоянов) παρουσιάζει έργα του συνθέτη για σόλο πιάνο.¹³⁰

Οι εκτελέσεις έργων του συνθέτη στο εξωτερικό ήταν, και είναι, πολύ δύσκολο να καταγραφούν. Τα έργα τα οποία κυκλοφόρησαν από τις εκδόσεις «Universal Edition» προωθήθηκαν σε όλο τον κόσμο. Έτσι η μοναδική πηγή πληροφορίας είναι η Αυστριακή εταιρία πνευματικών δικαιωμάτων Autoren, Komponisten und Musikverleger¹³¹ (AKM) στην οποία ο Βλαντιγκέροβ ήταν μέλος. Κάθε χρόνο η εταιρία στέλνει μαζί με τα χρήματα για τις εκτελέσεις έργων του εκτός Βουλγαρίας και πληροφορίες στις οποίες αναφέρει την χρονιά, την χώρα και την ονομασία του έργου που παίχτηκε. Η πρώτη Σοβιετική Ένωση δεν είχε υπογράψει την διεθνή συμφωνία πνευματικών δικαιωμάτων οπότε δεν υπάρχουν πηγές για τις πιθανές εκτελέσεις.

Κατόπιν έρευνας η οποία έγινε στο αρχείο του Σπίτι – Μουσείο «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» στην Σόφια, σύμφωνα με τις αποδείξεις της εταιρίας AKM, την περίοδο 1980-1995 οι εκτελέσεις έργων του συνθέτη στο εξωτερικό ξεπερνάνε τις 340. Ο αριθμός των έργων είναι 35. Τα έργα παίχτηκαν σε 16 ευρωπαϊκές χώρες, συν την Ιαπωνία και τον Καναδά. Οι πιο πολλές εκτελέσεις έγιναν στην Γερμανία, την Αυστρία και την Τσεχοσλοβακία. Παρατηρείται έμφαση, καταρχήν στην ορχηστρική μουσική, μετά στα έργα για πιάνο και, σε τελευταία θέση, στα έργα για βιολί και τα τραγούδια. Ανάμεσα στα έργα πρώτη θέση κατέχει η *Ραψωδία «Βάρνταρ»* Opus 16 (1928) για ορχήστρα η οποία έχει παιχτεί 46 φορές (Γερμανία – 17, Αυστρία – 9, Τσεχοσλοβακία – 7, Ιαπωνία – 3, Πολωνία – 2, Ουγγαρία – 2, Αγγλία – 2, Βέλγιο – 2, Γιουγκοσλαβία – 1, και Ελβετία – 1). Ακολουθούν η *Βουλγάρικη Σουίτα* Opus 21 (1927) και η *Σκανδιναβική Σουίτα «Ονειρόδραμα»* (*A Dream Play*) βασισμένη στην μουσική από το θεατρικό έργο του August Strindberg Opus 13 (1924).¹³²

¹³⁰ Τα στοιχεία προέρχονται από το πρόγραμμα του φεστιβάλ *Varna Summer 2009*. Επιμέλεια ύλης – κειμένων έγιναν από την κ. Πλάμενα Τσόνεβα (Пламена Цонева).

¹³¹ Βλ. σχετικά λήμμα «AKM», *Grove Music Online*, *Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/52480> (η πρόσβαση έγινε στις 27/09/2010). Επίσης, «AKM», *Grove Music Online*, *Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/40690> (η πρόσβαση έγινε στις 27/09/2010).

¹³² Τα στοιχεία προέρχονται από: αρχεία του Σπιτιού – Μουσείου „Панчо Владигеров“ (Πάντσο Βλαντιγκέροβ) στην Σόφια· Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 330-333· Александър Касабов (2009), «Къща-музей “Панчо Владигеров” – София. Между литературата и музиката». *Музикални*

Με βάση τα προαναφερθέντα, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τον Πάντσο Βλαντιγκέροβ ως τον πιο διάσημο Βούλγαρο συνθέτη έντεχνης μουσικής στην Βουλγαρία και το εξωτερικό. Το έργο του (με βάση τα στοιχεία της έρευνας που αναφέρθηκαν ως τώρα) διαδόθηκε σε τρεις ηπείρους – Ευρώπη, Αμερική και Ασία, μέσω του μεγάλου αριθμού ζωντανών εκτελέσεων, της δισκογραφίας, των εκδόσεων, του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης. Η υποδοχή από τον κόσμο ήταν θερμή. Η μουσική του άγγιξε τόσο τον καθημερινό, λαϊκό άνθρωπο, μη γνώστη του αντικειμένου, όσο και τον πιο εξειδικευμένο ακροατή. Στους θαυμαστές του ανήκουν μερικές από τις πιο επιφανείς μουσικές προσωπικότητες στον ευρωπαϊκό χώρο του εικοστού αιώνα.

χοριζοντι 4: 29-34. [Αλεξάντερ Κασάμποβ (2009), «Σπίτι μουσείο 'Πάντσο Βλαντιγκέροβ' – Σόφια. Ανάμεσα στην μουσική και την λογοτεχνία». *Μουσικοί ορίζοντες* 4: 29-34].

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΡΓΩΝ

Ο Πάντσο Βλαντιγκέροβ έγραψε ένα μεγάλο αριθμό έργων. Διασώζονται πάνω από είκοσι χιλιάδες σελίδες, - εβδομήντα αριθμημένα σε Opus, πολλά έργα χωρίς αρίθμηση Opus και κάποια με μικτό Opus.¹³³ Ασχολήθηκε με διάφορα μουσικά είδη (συμφωνική μουσική, θέατρο, μουσική δωματίου, καθώς και πολλά κομμάτια για σόλο πιάνο). Υπάρχουν πρωτότυπα έργα καθώς και μεταγραφές για διάφορα όργανα γραμμένα από τον ίδιο τον συνθέτη.

Ακολουθως, παρουσιάζεται η μεθοδολογία σύνταξης¹³⁴ του συστηματικού καταλόγου έργων του Πάντσο Βλαντιγκέροβ.

Για να μπορέσουν να συμπεριληφθούν με μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια τα προς κατάταξη έργα, δημιουργήθηκαν οι εξής κατηγορίες και υποκατηγορίες:

- 1) Ορχηστρικά Σύνολα
 - a. Συμφωνική Ορχήστρα
 - b. Ορχήστρα με Σόλο Όργανο,

¹³³ Έργο με «μικτό Opus». Τα επιμέρους μέρη του έργου, αποτελούν μία μείξη από μέρη άλλων έργων γραμμένα στο παρελθόν και αριθμημένα με ανεξάρτητο νούμερο Opus. Π.χ. *Κύκλος με δυο μέρη* μικτό Opus (1950), στο οποίο το πρώτο μέρος «Πρελούδιο 'Μπογκντάνε'» ανήκει στο Opus 17 №3 και το δεύτερο «Βαλκανικός χορός» στο Opus 46 №3).

¹³⁴ Παράδειγμα ανάλογης μεθοδολογίας για σύνταξη καταλόγου εργογραφίας: Μαγδαληνή Καλοπανά (2010), «Κατάλογος Έργων Δημήτρη Δραγατάκη (1914-2001)». *Πολυφωνία* 16: 54-87. Ακολουθως παρατίθενται ενδεικτικά κάποιοι από τους σημαντικότερους Καταλόγους Έργων της διεθνούς και της ελληνικής βιβλιογραφίας. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΟΙ ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΕΡΓΩΝ: Jarmil Burghauser (1996), *Antonin Dvořák - Thematic Catalogue*, Prague: Bärenreiter – Edition Syraphon. Georg Kinsky (1955, 2nd 1983), *Das Werk Beethovens – Thematisch – bibliographisches Verzeichnis seiner sämtlichen vollendeten Kompositionen*, Munich: G. Henle Verlag. Ludwig Ritter von Köchel (1983 edition 8th), *Chronologisch-thematisches Verzeichnis sämtlicher Tonwerke W. A. Mozarts*, Wiesbaden: Breitkopf & Härtel. George R. Kreck (1990), *Francis Poulenc – A Bio-Bibliography*, New York: Clarendon Press. Malcolm MacDonald (1977), *D. Shostakovich – A complete Catalogue*, London: Boosey & Hawkes Music Publishers Ltd. Robert W. Richard (1990), *György Ligety - A Bio-Bibliography*, New York: Greenwood Press. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΟΙ ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΕΡΓΩΝ: Απόστολος Κώστιος (1996), *Δημήτρης Μητρόπουλος – Κατάλογος Έργων*, Αθήνα: Ορχήστρα των Χρωμάτων. Αστέρης Κούτουλας (1998), *Ο μουσικός Θεοδωράκης: Κείμενα – Εργογραφία – Κριτικές (1937-1996)*, Αθήνα: Νέα Σύνορα – Λιβάνης.

- c. Ορχήστρα Εγχόρδων,
 - d. Λοιποί ορχηστρικοί συνδυασμοί
- 2) Μουσική Δωματίου
 - 3) Σόλο πιάνο
 - 4) Έργα για Φωνή και Οργανική Συνοδεία ή Ορχήστρα
 - 5) Έργα για Χορωδία με ή χωρίς Συνοδεία
 - 6) Όπερα
 - 7) Μπαλέτο
 - 8) Σκηνική Μουσική
 - 9) Κινηματογραφική Μουσική.

Οι κατηγορίες αυτές, διαφοροποιούνται αναλόγως του οργανολογίου για το οποίο είναι γραμμένο κάθε έργο (ενορχήστρωση) και τον σκοπό για τον οποίο προορίζονται (λειτουργικότητα). Τα έργα μέσα στις κατηγορίες και τις υποκατηγορίες κατατάσσονται με χρονολογική σειρά η οποία προκύπτει από τη μελέτη όλων των διαθέσιμων αρχείων. Διευκρινίζεται εδώ ότι ο Βλαντιγκέροβ σημείωνε κατά κανόνα τη χρονολογία σύνθεσης των έργων του κατά την ώριμη περίοδο της δημιουργίας του. Τα έργα στον κατάλογο δεν έχουν αριθμηθεί και δεν έχουν λάβει μοναδικό διακριτό αριθμό όπως συμβαίνει στους επίσημους καταλόγους των συνθετών (KV ή K – Köchel Verzeichnis ή Köchel για τα έργα του Μότσαρτ, BWV – Bach Werke Verzeichnis για έργα του Μπάχ, κ.ά.). Οι διαφορετικές ενορχηστρώσεις ενός έργου από τον ίδιο τον συνθέτη (μεταγραφές) κατατάσσονται στην υποκατηγορία όπου ανήκουν με βάση την οργανολογική διανομή και την λειτουργικότητα τους. Ο τίτλος των έργων αναγράφεται στην ελληνική γλώσσα. Η μετάφραση από τα βουλγάρικα στα ελληνικά έχει γίνει με την μικρότερη δυνατή απόκλιση από τον πρωτότυπο τίτλο (ειδικά για τους περιγραφικούς τίτλους). Ο τίτλος του καταλόγου γράφεται με πλάγια γραφή (*italics*), ενώ η συμπληρωματική παρένθεση και τα στοιχεία αυτής με όρθια γραφή. Όταν υπάρχει επεξηγηματικός τίτλος χρησιμοποιούνται γωνιώδη εισαγωγικά («...»), λόγω του ότι πρόκειται για αμιγή φράση του συνθέτη. Σε αυτές τις περιπτώσεις ακολουθεί σε παρένθεση ο βουλγάρικος πρωτότυπος τίτλος.

Ο κατάλογος είναι συνοπτικός με την μορφή λίστας. Πρώτα αναγράφεται ο τίτλος του έργου, μετά σε παρένθεση σημειώνεται εάν το πρωτότυπο έργο είναι γραμμένο για τα συγκεκριμένα όργανα, ή είναι μεταγραφή. Ακολουθεί το νούμερο σε Opus (εάν έχει) και τελευταία, η ημερομηνία ολοκλήρωσης του έργου. Δεν αναφέρονται καθόλου πληροφορίες σχετικά με τα χειρόγραφα, τις εκτελέσεις και τις εκδόσεις.

Οι πληροφορίες γύρω από τα έργα έχουν αναζητηθεί σε προγενέστερους καταλόγους που υπάρχουν σε διάφορα βιβλία, λεξικά και ιστοσελίδες που αφορούν τον συνθέτη.¹³⁵ Οι κατάλογοι αυτοί έχουν διαφορετική οργάνωση, π.χ. οι κατάλογοι των έργων στα βιβλία: *Τα έργα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ* του Ευγένι Παβλόβ (1989) και το *Πάντσο Βλαντιγκέροβ* του ίδιου συγγραφέα (2000) είναι χρονολογικοί και έχουν ως βάση την χρονολογική σειρά της σύνθεσης του έργου και το Opus, ενώ ο κατάλογος που βρίσκεται στην επίσημη ιστοσελίδα του Σπίτι-Μουσείο „Πάντσο Βλαντιγκέροβ“ είναι συστηματικός και χωρίζει τα έργα σε κατηγορίες (Συμφωνική μουσική, Κοντσέρτα, Μουσική δωματίου, Φωνητική μουσική και Θεατρική μουσική) διαφορετικές από τις παρακάτω προτεινόμενες.

¹³⁵ Οι πηγές: Евгений Павлов (1989), *Творбите на Панчо Владигеров*, София: Музыка [Ευγένι Παβλόβ (1989), *Τα έργα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Μουσική] (χρονολογικός – αναλυτικός κατάλογος). Евгений Павлов – Клостерман (2000), *Панчо Владигеров*, София: Музыка, 351-361 [Ευγένι Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), *Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Μουσική, 351-361] (χρονολογικός – αναλυτικός κατάλογος). Maria Kostakeva (2007), “Vladigerov”. In: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*. Ed. Friedrich Blume, Stuttgart: Bärenreiter – Verlag, Kassel 154-155 (συστηματικός – συνοπτικός κατάλογος). Lada Brashovanova (2001²), “Vladigerov, Pancho”. Στο: Stanley Sadie, (ed.) *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, London: Macmillan Publishers 50. (συστηματικός – συνοπτικός κατάλογος). “Vladigerov, Pancho”(1984). Στο: Nicolas Slonimsky (revised) *Baker's Biographical Dictionary of Musicians (Seventh Edition)*, Oxford: Oxford University Press 2.407-2.408. (συστηματικός – συνοπτικός κατάλογος). «Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation», επίσημη σελίδα για τον συνθέτη στη διαδικτυακή διεύθυνση του Σπίτι-Μουσείο „Панчо Владигеров“ στη Σόφια, <http://www.vladigerov.org> (συστηματικός – αναλυτικός κατάλογος).

4.1 Ορχηστρικά Σύνολα

4.1.1 Συμφωνική Ορχήστρα

- *Συμφωνικός Μύθος* Opus 8 (1919)
- *Τρεις Εντυπώσεις* από το Opus 9 (μεταγραφές) (1920)
- *Σκανδιναβική Σουίτα «Ονειρόδραμα»* βασισμένη στην μουσική από το θεατρικό έργο του August Strindberg Opus 13 (1924)
- *Βουλγάρικη Σουίτα* Opus 21 (1927)
- *Ραψωδία «Βάρνταρ»(Barðar)* Opus 16 (μεταγραφή) (1928)
- *Εφτά Συμφωνικοί Βουλγάρικοι Χοροί* Opus 23 (1931)
- *Συναυλιακή Ουβερτούρα «Γη» (Земля)* Opus 27 (1933)
- *Ρατσενίτσα (Ръченица)* από τις *Δυο Βουλγάρικες Παραφράσεις* για βιολί και πιάνο, (μεταγραφή) Opus 18 (1936)
- *Φθινοπωρινή Ελεγεία (Есенна елегия)* από το Opus 15, № 2 (μεταγραφή) (1937)
- *Κύκλος με δυο μέρη* (1938)
- *Συμφωνία № 1* σε ρε ελάσσονα Opus 33 (1939)
- *Improvisation και Toccata* από το Opus 36 (μεταγραφή) (1942)
- *Τέσσερις Ρουμάνικοι Συμφωνικοί Χοροί* Opus 38 (1942)
- *Χορός Στακάτο /Ντίνικου - Βλαντιγκέροβ/* (1942)
- *Δυο Ρουμάνικα Συμφωνικά Σκίτσα* Opus 39 (1943)
- *Τέσσερα Βαλς* (1943)
- *Ηρωική Ουβερτούρα «Εννιά Σεπτεμβρίου» (Девети Септември)* Opus 45 (1945)
- *Σουίτα № 1* από το μπαλέτο " Ένας μύθος για τη λίμνη" (Легенда за езерото) Opus 40 (1947)
- *Κοντσέρτο Φαντασία* Opus 35 (1948)
- *Κύκλος με δυο μέρη* μικτό Opus (το πρώτο μέρος ανήκει στο Opus 17 και το δεύτερο στο Opus 46) (1950)
- *Εβραϊκό Ποίημα (Еврейска Поема)* Opus 47 (1951)
- *Σουίτα № 2* από το μπαλέτο « Ένας μύθος για τη λίμνη» (Легенда за езерото) Opus 40 (1953)

- *Δύο κομμάτια* για συμφωνική ορχήστρα από τη μουσική για την παράσταση «Καίσαρ και Κλεοπάτρα» του Bernard Shaw, Opus 49 (1953)
- *Σουίτα* από την μουσική για την παράσταση «Ευτυχία» (Щастие) του Ορλίν Βασίλεβ (Орлин Василев), Opus 50 (1954)
- *Έξι Εξωτικά Πρελούδια* (μεταγραφή) Opus 17 (1955)
- *Δραματικό ποίημα «Τραγούδι για την Ειρήνη»* (Песен за мира) Opus 52 (1956)
- *Κύκλος με δυο μέρη* μικτό Opus (το πρώτο μέρος ανήκει στο Opus 10 και το δεύτερο στο Opus 53) (1957)
- *Τρία Κομμάτια Κοντσέρτου* Opus 57 (1960)
- *Έξι Συμφωνικές Νοβελέτες* από τα Opus 59 και 60 (μεταγραφή) (1965)
- *Foxtrot* (1969)
- *Εντυπώσεις Λιούλιν* (Люлински импресии) Opus 63 (1972)

4.1.2 Ορχήστρα με Σόλο Όργανο

- *Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα № 1* σε λα ελάσσονα Opus 6 (1918)
- *Κοντσέρτο για Βιολί και Ορχήστρα № 1* σε φα ελάσσονα Opus 11 (1921)
- *Burlesque* για βιολί και ορχήστρα Opus 14 (1922)
- "Χορός" από τις *Δυο Βουλγάρικες Παραφράσεις* (μεταγραφή για βιολί και ορχήστρα) Opus 18 (1928)
- *Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα № 2* σε ντο ελάσσονα Opus 22 (1930)
- *Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα № 3* σε σι ύφεση ελάσσονα Opus 31 (1937)
- *Ελεγειακή Ρομάντσα* (μεταγραφή για βιολοντσέλο και ορχήστρα), (1941)
- *Φαντασία κοντσέρτου* για βιολοντσέλο και ορχήστρα Opus 35 (1948)
- *Ραψωδία «Βάρνταρ»(Вардар)* Opus 16 (μεταγραφή για σόλο βιολί και συμφωνική ορχήστρα) (1951)
- «Τραγούδι» από την *Βουλγάρικη Σουίτα* Opus 21 (μεταγραφή για σόλο βιολί και συμφωνική ορχήστρα) (1951)
- *Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα № 4* σε σολ μείζονα Opus 48 (1953)
- *Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα № 5* σε ρε μείζονα Opus 58 (1963)

- *Κοντσέρτο για Βιολί και Ορχήστρα № 2* σε σολ ελάσσονα Opus 61 (1968)
- «Μεγάλος Χορός» (Голямо хоро) από τους *Εφτά Συμφωνικούς Βουλγάρικους Χορούς* για δύο βιολιά και ορχήστρα, Opus 23 (1969)
- «Η Μπιλιάνα Γνέφει Ρούχα» (Биляна платно белеше) και «Μεγάλος Χορός» (Голямо хоро) από τους *Εφτά Συμφωνικούς Βουλγάρικους Χορούς* για δύο βιολιά και ορχήστρα, Opus 23 (1973)

4.1.3 Ορχήστρα Εγχόρδων

- *Βουλγάρικα Τραγούδια και Χοροί* (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 25 (1932)
- *Κλασικό και Ρομαντικό* (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 24 (1940)
- *Μινιατούρες «Σούμεν»* (Шумен) (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 29 (1940)
- *Andante* (μεταγραφή από το κουαρτέτο εγχόρδων για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 34 (1940)
- *Τρία Κομμάτια* για Ορχήστρα Εγχόρδων ή Κουαρτέτο Εγχόρδων (1942)
- *Συμφωνία № 2 “Μαΐου”* (Μαΐска) σε σι ύφεση μείζονα για ορχήστρα εγχόρδων, Opus 44 (1948)
- «Τραγούδι» από την *Βουλγάρικη Σουίτα* (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 21 (1951)
- «Πρελούδιο» και «Νοσταλγία» (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 36 (1969)
- «Μικρό Πρελούδιο», «Χορός» και «Ποιμενικό» (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 37 (1969)
- «Χάδι» (Ласка) από τις *Δέκα Εντυπώσεις* για πιάνο (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 9 (1973)
- «Η Μπιλιάνα Γνέφει Ρούχα» και «Μεγάλος Χορός» από τους *Επτά Συμφωνικούς Βουλγάρικους Χορούς* (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 23 (1973)

- «Παραμύθι» (Приказка) (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων από τις *Εικόνες για Πιάνο*) Opus 46 (1973)
- *Τέσσερα κομμάτια* από τη σουίτα για το θεατρικό έργο «Ευτυχία» (Щастие) (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 50 (1973)
- *Πέντε κομμάτια* για ορχήστρα εγχόρδων (1973)
- *Πρελούδιο, Quasi Rhapsodico* και *Σπουδή* (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 51 (1973)
- *Τρία Λυρικά Κομμάτια* (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) (1973)
- *Ανατολικό Εμβατήριο, Χάδι* και *Αποκριάτικη Πομπή* (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) (1973)
- «Ενβανσιόν» και «Μια Θλιβερή Ιστορία» (Тъжна приказка) από τις *Νοβελέττες* (μεταγραφή για ορχήστρα εγχόρδων) Opus 59 (1973)
- *Τέσσερα κομμάτια* για ορχήστρα εγχόρδων
- *Τέσσερα Χαρακτηριστικά Κομμάτια* για ορχήστρα εγχόρδων

4.1.4 Λοιποί ορχηστρικοί συνδυασμοί

- *Ραψωδία «Βάρνταρ»*(*Barðar*) (μεταγραφή για ορχήστρα πνευστών), Opus 16 (1922)
- *Βουλγάρικα Τραγούδια και Χοροί* για ορχήστρα δωματίου, Opus 25 (1932)
- «*Κλασικό και Ρομαντικό*» (μεταγραφή για ορχήστρα δωματίου) Opus 24 (1940)
- *Μινιατούρες «Σούμεν»* (μεταγραφή για ορχήστρα δωματίου) Opus 29 (1940)
- *Ακουαρέλες* (μεταγραφή για ορχήστρα δωματίου) Opus 37 (1942)
- *Χορός Στακάτο* /Ντίνικου - Βλαντιγκέροβ/(μεταγραφή για ορχήστρα πνευστών) (1942)
- *Divertimenti* (μεταγραφή για ορχήστρα δωματίου) (1943)
- "Πρελούδιο" από το op. 17, № 2 (μεταγραφή για ορχήστρα από ακορντεόν) Opus 17 (1969)
- «*Αυτοσχεδιασμός*» από το op. 36, № 4, (μεταγραφή για ορχήστρα από ακορντεόν) Opus 36 (1970).

4.2 Μουσική Δωματίου

- Σονάτα για βιολί και πιάνο σε ρε μείζονα Opus 1 (1914)
- Τρίο για πιάνο, βιολί και βιολοντσέλο σε σι-ύφεση ελάσσονα Opus 4 (1916)
- Ελεγειακή Ρομάντσα για βιολοντσέλο και πιάνο (1917)
- Δύο Αυτοσχεδιασμοί για Βιολί και Πιάνο Opus 7 (1919)
- Τέσσερα Κομμάτια για Βιολί και Πιάνο Opus 12 (1921)
- Μπουρλέσκ για βιολί και πιάνο Opus 14 (1922)
- Ραψωδία «Βάρνταρ» (*Barbar*) για βιολί και πιάνο Opus 16 (1922)
- *Concert Shimmy* για βιολί και πιάνο (1924)
- Δύο Βουλγάρικες Παραφράσεις για βιολί και πιάνο Opus 18 (1925)
- Δύο κομμάτια για βιολί και πιάνο Opus 20 (1926)
- «Τραγούδι» από τη Βουλγάρικη Σουίτα για βιολί και πιάνο Opus 21 (1929)
- Κουαρτέτο εγχόρδων σε σολ μείζονα Opus 34 (1940)
- Κοντσέρτο - Φαντασία για βιολοντσέλο και πιάνο Opus 35 (1941)
- Τρία Κομμάτια για Ορχήστρα Εγχόρδων ή Κουαρτέτο Εγχόρδων (1942)
- Πέντε Χορικές Σπουδές για Ξύλινα Πνευστά (1943)
- Τέσσερις Χορικές Σπουδές για Χάλκινα Πνευστά (1943)
- Καπρίτσιο για φαγκότο και πιάνο (1951)
- Κλασικό Μενουέτο για όμποε και πιάνο (1964)
- Δύο Κομμάτια για Βιολί και Πιάνο από την μουσική του θεατρικού έργου «Ο Έμπορος της Βενετίας» του Σαίξπηρ (1964)
- Μεταγραφές για δυο πιάνο
- Μεταγραφές για πιάνο - τέσσερα χέρια
- Μεταγραφές ορχηστικών έργων για βιολί και πιάνο
- Μεταγραφές για βιόλα και πιάνο
- Μεταγραφές για βιολοντσέλο και πιάνο
- Μεταγραφές για φλάουτο και πιάνο
- Μεταγραφές για όμποε και πιάνο

- Μεταγραφές για κλαρινέτο και πιάνο
- Μεταγραφές για τρομπέτα και πιάνο

4.3 Σόλο πιάνο

- *Τέσσερα Κομμάτια* Opus 2 (1915)
- *Παραλλαγές πάνω στο τραγούδι «Μεγαλοπρεπή Βουνό των Βαλκανίων»* (Горда Стара планина) Opus 3 (1916)
- *«Η Μαρίτσα Βρυχάται»* (Шуми Марица) (1919)
- *Δέκα Εντυπώσεις* Opus 9 (1920)
- *Τέσσερα Κομμάτια* Opus 10 (1920)
- *Τρία Κομμάτια* Opus 15 (1922)
- *Concert Shimmy* (μεταγραφή για πιάνο) (1924)
- *Εξι Εξωτικά Πρελούδια* Opus 17 (1924)
- *Foxtrot* (1925)
- *Βουλγάρικη Σουίτα* Opus 21 (1926)
- *«Κλασικό και Ρομαντικό»* (Класично и романтично) Opus 24 (1931)
- *Βουλγάρικα Τραγούδια και Χοροί* Opus 25 (1932)
- *Σονατίνα Κοντσερτάντε* Opus 28 (1934)
- *Μινιατούρες «Σούμεν»* Opus 29 (1934)
- *Επεισόδια* Opus 36 (1941)
- *Ακουαρέλες* Opus 37 (1942)
- *Εικόνες* Opus 46 (1950)
- *Σουίτα* Opus 51 (1954)
- *Τρία Κομμάτια* Opus 53 (1957)
- *Τρία Συναυλιακά Κομμάτια* Opus 57 (1959)
- *Νοβελέτες* Opus 59 (1964)
- *Πέντε Κομμάτια* Opus 60 (1965)
- *Τρία Μικρά Κομμάτια* Opus 64 (1972)
- *Τέσσερα Κομμάτια* Opus 65 (1973)

- *Πέντε Σιλουέτες* Opus 66 (1974)
- *Πέντε Ποιητικές Εικόνες* Opus 68 (1976)
- *Τέσσερις Τοιχογραφίες* Opus 69 (1977)
- *Τρεις Μπαγκατέλες* Opus 70 (1978)
- «*Μουσική για τη φυσική αγωγή*»
- *Πιάνο μεταγραφές ορχηστικών κομματιών*

4.4 Έργα για Φωνή και Οργανική Συνοδεία ή Ορχήστρα

- *Έξι λυρικά τραγούδια* πάνω σε στίχους της Dora Gabe για υψίφωνο και πιάνο Opus 5 (1917)
- *Πέντε Τραγούδια* για υψίφωνο και πιάνο ή Ορχήστρα Δωματίου Opus 19 (1925)
- *Τρία Τραγούδια* για φωνή και πιάνο ή Ορχήστρα Δωματίου Opus 26 (1932)
- *Έξι Βουλγαρικά Τραγούδια* για υψηλή / χαμηλή φωνή και πιάνο ή Ορχήστρα Δωματίου Opus 32 (1938)
- *Έξι βουλγαρικά Τραγούδια* για υψίφωνο και πιάνο (1943)
- *Έξι Βουλγάρικα Τραγούδια* για φωνή και πιάνο (1943)
- *Έξι Βουλγάρικα Τραγούδια από το «Μπρατσίγκοβο»* για φωνή και πιάνο (1943)
- *Έξι Βουλγαρικά Δημοτικά Τραγούδια* για υψηλή / χαμηλή φωνή και πιάνο Opus 41 (1947)
- *Έξι Βουλγαρικά Δημοτικά Τραγούδια* για υψηλή / χαμηλή φωνή και πιάνο Opus 42 (1948)
- *Έξι Βουλγαρικά Δημοτικά Τραγούδια* για υψηλή / χαμηλή φωνή και πιάνο Opus 43 (1948)
- *Επτά Βουλγάρικα Τραγούδια* για βαρύτονο και ορχήστρα (1948)
- *Επτά Βουλγαρικά Δημοτικά Τραγούδια* για υψηλή / χαμηλή φωνή και πιάνο (1950)
- «*Αγαπημένη Βουλγαρία*» (Българийо мила) (1950)
- «*Ένα τραγούδι για τον αγαπημένο μου*» (Песен за любимия) μεταγραφή για υψίφωνο και πιάνο ή Ορχήστρα Δωματίου, (1953)
- «*Κόκκινη Παπαρούνα*» (Ален Мак) για βαρύτονο και πιάνο (1954)

- *Έξι Βουλγαρικά Δημοτικά Τραγούδια* για Υψίφωνο και Πιάνο ή Συμφωνική Ορχήστρα Opus 54 (1958)
- *Έξι Βουλγαρικά Δημοτικά Τραγούδια* για Υψίφωνο και Πιάνο ή Συμφωνική Ορχήστρα Opus 55 (1958)
- *Έξι Βουλγαρικά Δημοτικά Τραγούδια* για Υψίφωνο και Πιάνο ή Συμφωνική Ορχήστρα Opus 56 (1958)
- *Έξι Βουλγαρικά Δημοτικά Τραγούδια* για Υψίφωνο και Πιάνο ή Συμφωνική Ορχήστρα Opus 62 (1968)
- *Τέσσερα τραγούδια* για υψίφωνο πάνω σε στίχους του Νικολάι Λίλιεβ (Николай Ли́лиев) Opus 67 (1974).

4.5 Έργα για Χορωδία με ή χωρίς Συνοδεία

- «*Στους Ταραχώδεις Καιρούς*» (На времена метежни) για χορωδία πάνω σε στοίχους του Γκ. Ζέτσεβ (Г. Жечев) (1945)
- «*Σεπτέμβριος 1944*» (Септември 1944) για χορωδία πάνω σε στίχους του Γκ. Ζέτσεβ (Г. Жечев) (1945)
- «*Ένα τραγούδι για τον αγαπημένο μου*» (Песен за любимия) για χορωδία (1953)
- «*Τραγούδι για τα Χαρούμενα Νιάτα*» (Песен за щастливата младост) για χορωδία (1953)
- «*Τραγούδι από το Νακίμοβετς*» (Песен на нахимовците) για χορωδία (1953)

4.6 Όπερα

«*Τσάρος Καλοϊάν*» (Цар Калоян), όπερα σε τρεις πράξεις Opus 30 (1936)

4.7 Μπαλέτο

«Ένας μύθος για την λίμνη» (Легенда за езерото), μπαλέτο σε τρεις πράξεις Opus 40 (1946)

4.8 Σκηνική Μουσική

- Μουσική για την παράσταση «Καίσαρ και Κλεοπάτρα» (Caesar and Cleopatra) του Bernard Shaw - Deutsches Theater, Βερολίνο (1920)
- Μουσική για το θεατρικό έργο «Ονειρόδραμα» (Ett drömspel) του August Strindberg - Deutsches Theater, Βερολίνο Opus 13 (1921)
- Μουσική για την παράσταση «Ιουδήθ» (Judith) του Friedrich Hebbel - Deutsches Theater, Βερολίνο (1922)
- Μουσική για την παράσταση «Ο Έμπορος της Βενετίας» (The Merchant of Venice) του William Shakespeare - Jozefstadsteater, Βιέννη (1924)
- Μουσική για την παράσταση «Ο Κύκλος με την Κιμωλία» (Der Kreidekreis) του Alfred Klabund - Deutsches Theater, Βερολίνο (1925)
- Μουσική για την παράσταση «Χουάρεζ και Μαξιμιλιανός» (Juarez und Maximilian) του Franz Werfel - Jozefstadsteater, Βιέννη (1926)
- Μουσική για την παράσταση «Πολύ φασαρία για το τίποτα» (Much Ado About Nothing) του William Shakespeare - Deutsches Theater, Βερολίνο (1928)
- Μουσική για την παράσταση «Ιουσίκ» (Юсик) του Ο. Димов - Deutsches Theater, Βερολίνο (1929)
- Μουσική για την παράσταση «Δωδέκατη νύχτα» (Twelfth Night) του William Shakespeare - Deutsches Theater, Βερολίνο (1932)
- Μουσική για την παράσταση «Το Βασίλειο των Ελαφιών» (Еленово Царство) του Γκ. Ράιτσεβ (Г. Райчев) (1935)
- Μουσική για την παράσταση «Βεντάλια» (Il ventaglio) του Carlo Goldoni – Εθνικό Θέατρο της Σόφιας (1935)
- Μουσική για την παράσταση «Ευτυχία» (Щастие) του Ορλίν Βασίλεβ (Орлин Василев) – Νεανικό Εθνικό Θέατρο της Σόφιας (1954)

4.9 Κινηματογραφική Μουσική

Μουσική Για την Κινηματογραφική Ταινία «*Βούλγαρο-Ουγγρική Ραψωδία*»
(1943).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΟ ΣΥΝΘΕΤΙΚΟ ΥΦΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΤΣΟ ΒΛΑΝΤΙΓΚΕΡΟΒ

5.1. Ο Βλαντιγκέροβ και η βουλγάρικη δημοτική μουσική

Όταν αναφερόμαστε σε κάποιον συνθέτη, αναζητούμε στοιχεία για το ύφος που χαρακτηρίζει το έργο του, ποια είναι τα ειδικότερα χαρακτηριστικά της μουσικής του και ποια τα μέσα που χρησιμοποιεί για να εκφράσει τα συναισθήματα, τις σκέψεις και την φαντασία του. Αυτό γίνεται δυσκολότερο όταν χρειαστεί να χαρακτηρίσουμε κάποιον συνθέτη του 20^{ου} αιώνα. Στο στυλ του, μπορεί να εντοπίσουμε κάποια κοινά στοιχεία με κατηγορίες και σχολές του παρελθόντος, νέες τάσεις και ταυτοχρόνως πολλά προσωπικά στοιχεία τα οποία δεν ανήκουν στα ευρέως αναγνωρισμένα στυλ και κατηγορίες.

Κάποιοι κατατάσσουν τον Βλαντιγκέροβ στους ρομαντικούς συνθέτες. Ανακαλύπτουν στο έργο του επιρροές από τη γερμανική σχολή, αλλά ταυτόχρονα και από τη ρώσικη κλασική παράδοση.¹³⁶ Υπάρχουν έργα που μας θυμίζουν ιμπρεσιονισμό,¹³⁷ νεοκλασικισμό¹³⁸ και άλλα που είναι επηρεασμένα από τον «εθνικό» εξωτισμό.¹³⁹

¹³⁶ Константин Ганев (1974), «За някои черти от клавириния стил на Панчо Владигеров». *Българска Музика* 3: 16-22 [Κωνσταντίν Γκάνεβ (1974), «Κάποια χαρακτηριστικά του πιανιστικού στυλ του Πάντσο Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 16-22].

¹³⁷ Ο Ιμπρεσιονισμός είναι καλλιτεχνικό ρεύμα που αναπτύχθηκε στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Αν και αρχικά καλλιεργήθηκε στην Γαλλία κυρίως στο χώρο της ζωγραφικής (Camille Pissarro, Auguste Renoir, Alfred Sisley, Edgar Degas), επηρέασε ωστόσο τη λογοτεχνία και τη μουσική. Ο όρος *Ιμπρεσιονισμός* (Impressionism) πιθανόν προήλθε από το έργο του Claude Monet *Impression: Lever du soleil* (1872). Κύριο χαρακτηριστικό του ιμπρεσιονισμού στη ζωγραφική είναι τα ζωντανά χρώματα (κυρίως με χρήση των βασικών χρωμάτων), οι συνθέσεις σε εξωτερικούς χώρους, συχνά υπό ασυνήθιστες οπτικές γωνίες και η έμφαση στην αναπαράσταση του φωτός. Οι ιμπρεσιονιστές ζωγράφοι θέλησαν να αποτυπώσουν την άμεση εντύπωση (impression) που προκαλεί ένα αντικείμενο ή μια καθημερινή εικόνα. Ο μουσικός ιμπρεσιονισμός έρχεται ως αντίδραση στο ρομαντισμό. Ο κύριος εκπρόσωπος του είναι ο Claude Debussy. Στόχος ενός μουσικού έργου είναι η περιγραφή της ατμόσφαιρας και της εντύπωσης ενός χώρου ή τοπίου, (όπως στην ζωγραφική) και όχι το πάθος και τα έντονα συναισθήματα. Ο Debussy συνέθεσε πολλά έργα για πιάνο στα οποία έδωσε ονόματα εντυπώσεων από την φύση (*Reflets dans l'eau*, 1905, *Les Sons et les parfums tournent dans l'air du soir*, 1910, *Brouillards*, 1913). Οι μουσικές φόρμες που συναντάμε είναι μικρές (nocturne, arabesque,

prelude). Μερικά από τα χαρακτηριστικά του μουσικού ιμπρεσιονισμού είναι: οι πεντατονικές κλίμακες, οι τροπικές κλίμακες, οι κλίμακες με ολόκληρους τόνους (επιρροές από την ορχήστρα Gamelan της Ιάβας και του Μπαλί), οι συγχορδίες 9^{ης}, 11^{ης} και 13^{ης}, πολύπλοκες συγχορδίες με ντιμινούτες και χρωματικούς φθόγγους, χρήση παράλληλων συγχορδιών (Mixtures). Κάθε φθόγγος της συγχορδίας μπορεί να συνιγεί με οποιονδήποτε άλλο και δεν υπάρχει λύση διαφωνίας. Δημιουργία ενός αιωρούμενου ηχόκοσμου, χωρίς αρχή, θεμέλιο ή στόχο. Υπάρχουν πολλά επίπεδα και ταυτόχρονες διαδικασίες χωρίς την ιεραρχία μελωδίας και συνοδείας. Η επίδραση του Debussy στην μουσική του 20^{ου} αιώνα υπήρξε ανυπολόγιστη. Οι τεχνικές που ανέπτυξε είναι φανερές στο έργο αρκετών συνθετών όπως: Ravel, Dukas, Schmit, Williams, De Falla, Bartók, Kodály, Bloch. [Richard Langham Smith «Impressionism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/opr/t114/e3397> (η πρόσβαση έγινε στις 1/10/2010)], [«Impressionism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/opr/t237/e5138> (η πρόσβαση έγινε στις 1/10/2010)], [Jann Pasler «Impressionism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/50026> (η πρόσβαση έγινε στις 1/10/2010)]. Άλλες βιβλιογραφικές πηγές: Έρικ Σάλσμαν (1983), *Εισαγωγή στη μουσική του 20ού αιώνα*, μτφρ. Γιώργος Ζέρβος, Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη 38-54· Richard Taruskin (2004), *The Oxford History of Western Music – The early twentieth century*, (Volume 4) New York: Oxford University Press 59-131· Diether de la Motte (1998), «Αρμονία – η θεωρία και η Πρακτική της σε Διάφορες Εποχές και Στυλ», μτφρ. Κ. Νάσου, Αθήνα: ΝΑΣΟΣ 242-254· Anne Grey (1993), *The Popular Guide To Classical Music*, New York: Citadel 110-120, 371.

¹³⁸ Ο νεοκλασικισμός στην μουσική είναι μια τάση του 20^{ου} αιώνα, κυρίως κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ των δύο Παγκοσμίων Πολέμων. Είναι μια στροφή προς την ευρεία έννοια του «κλασικισμού», δηλαδή τάξη, ισορροπία, σαφήνεια, απλότητα, τεχνική ακρίβεια, εμμονή στη λεπτομέρεια και τη συναισθηματική αυτοσυγκράτηση ως αντίδραση στο ρομαντικό συναισθηματισμό και τις πειραματικές τάσεις των δύο πρώτων δεκαετιών του εικοστού αιώνα. Ένα μεγάλο μέρος αυτής της μουσικής ασχολείται με τις μορφές και το υλικό της κλασικής παράδοσης, αλλά επίσης ένα μεγάλο μέρος παράγεται από την παλαιότερη (Αναγέννηση, Μπαρόκ) ή πιο πρόσφατη μουσική παράδοση (Ragtime, jazz). Ο όρος νεοκλασικισμός χρησιμοποιήθηκε αρχικά το 1923 για τα έργα του Igor Stravinsky από την *Pulcinella* (1919–20) μέχρι το *The Rake's Progress* (1947–51). Αργότερα διαδόθηκε στο Παρίσι μέσω μιας ομάδας συνθετών που έμεινε γνωστή ως οι Les six" (Poulenc, Milhaud, Auric, Durey, Honegger και Tailleferre) και του Maurice Ravel. Οι ομάδα των έξι επηρεάστηκε από το έργο του Erik Satie και τον Jean Cocteau. Η μουσική και των έξι είχε ένα κοινό χαρακτηριστικό, μία στεγνή και σατιρική θεώρηση του παρελθόντος. Ο γερμανικός νεοκλασικισμός με τον Paul Hindemith και η «Gebrauchsmusic» (μουσική για χρήση) πήρε μια πιο σοβαρή μορφή και ήταν συνδεδεμένος με τα κοινωνικά και τα πολιτικά ζητήματα της εποχής. Άλλοι εκπρόσωποι είναι ο Prokofiev, ο Shostakovich, ο Martinů, ο Szymanowski, ο Copland, ο Carter, ο Reger, ο Busoni, και ο Schoenberg. Πολλοί άλλοι συνθέτες υιοθέτησαν στοιχεία στο ύφος τους επηρεασμένοι από τον νεοκλασικισμό. [Anne Grey (1993), *The Popular Guide To Classical Music*, New York: Citadel 163-185, 377.] [Έρικ Σάλσμαν (1983), *Εισαγωγή στη μουσική του 20ού αιώνα*, μτφρ. Γιώργος Ζέρβος, Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη 73-104.], [Richard Taruskin (2004), *The Oxford History of Western Music – The early twentieth century*, (Volume 4) New York: Oxford University Press 447-495], [Arnold Whittall «Neo-classicism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/19723> (η πρόσβαση έγινε στις 27/11/2010)], [Paul Griffiths «neo-classicism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/opr/t114/e4701> (η πρόσβαση έγινε στις 27/11/2010)], [«Neo-Classicism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/opr/t237/e7205> (η πρόσβαση έγινε στις 27/11/2010)]

¹³⁹ Ο «εξωτισμός» είναι ένα καλλιτεχνικό ρεύμα που αναπτύχθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Το εξωτικό στοιχείο των ανατολικών χωρών, των τσιγγάνων, της αρχαίας Ελλάδας και άλλων μακρινών τοποθεσιών ελκύουν το ενδιαφέρον του ευρωπαϊού πολίτη. Η τάση επηρέασε όλες τις εικαστικές τέχνες, τη μουσική και το θέατρο. Ο μουσικός εξωτισμός είναι ένα είδος στο οποίο οι ρυθμοί, οι μελωδίες και η ορχήστρωση είναι σχεδιασμένες για να περιγράψουν την ατμόσφαιρα μακρινών χωρών ή λαών της αρχαιότητας (*Daphnis et Chloé* και *Tzigane* για βιολί του Ravel, *Syrinx* για σόλο φλάουτο του Debussy,

Διαμέσου της αναδρομής της καλλιτεχνικής δραστηριότητας και μελετώντας την εργογραφία του Πάντσο Βλαντιγκέροβ, μπορούμε να πούμε πως η βάση της μουσικής του είναι η βουλγάρικη δημοτική μουσική, πράγμα διόλου τυχαίο. Στα παιδικά του ακόμα χρόνια, δέχεται τα πρώτα ερεθίσματα από το κοινωνικό του περιβάλλον στην πόλη Σούμεν. Έρχεται σε επαφή με ανθρώπους της λαϊκής τάξης που παίζουν και τραγουδούν τραγούδια από τα χωριά της περιοχής. Επίσης, η συνάντησή του με δύο αξιόλογους αντιπροσώπους της βουλγάρικης μουσικής κουλτούρας, της επιστήμης και των γραμμάτων θα κατευθύνουν τη μετέπειτα πορεία του.

Σε παιδική ηλικία ήρθε σε επαφή με τον Ιβάν Σισμάνοβ, ο οποίος είχε μια ιδιαίτερη σχέση με το φολκλόρ και ειδικά με τη δημοτική μουσική, καθώς επιμελήθηκε την πρώτη συλλογή με βουλγάρικα δημοτικά τραγούδια και χορούς που εκδόθηκε στη χώρα. Η μητέρα του Βλαντιγκέροβ ζητάει την άποψη του γνωστού επιστήμονα για τη μετέπειτα μουσική εκπαίδευση του εντεκάχρονου – τότε – αγοριού. Τότε εκείνος εξετάζει τις δυνατότητές του, αναθέτοντας του να συνθέσει ένα έργο χρησιμοποιώντας θέματα και τραγούδια από τη συλλογή που προαναφέρθηκε. Όταν ακούει τη μικρή ραψωδία για πιάνο που του φέρνει ο μικρός Βλαντιγκέροβ, πείθεται για τις δυνατότητες και το ταλέντο του αγοριού και του παραχωρεί κρατική υποτροφία για τις μελλοντικές σπουδές του στο εξωτερικό.

Ο πρώτος του καθηγητής στη Σόφια, όπου σπουδάζει Θεωρία της Μουσικής και Σύνθεση, είναι ο Ντόμπρι Χρίστοβ. Ο Βλαντιγκέροβ αναφέρει σε μια συνέντευξη του:

«...ο Ντόμπρι Χρίστοβ είναι ο πρώτος, ο οποίος με ενέπνευσε με μια μεγάλη αγάπη για τα έθιμα και τα δημοτικά τραγούδια. Αυτός είναι που μου γνώρισε την ομορφιά των βουλγάρικων ρυθμών και μου έλεγε: θέλω ό, τι

Capriccio espagnol του Rimsky-Korsakov). Η ανακάλυψη της λαϊκής παραδοσιακής μουσικής ιδιαίτερα εκείνης της Ανατολικής Ευρώπης, ήταν ένας από τους παράγοντες που πλάτυναν τους ορίζοντες της Δυτικής μουσικής. Έτσι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα εμφανίστηκε ένα κοινωνικό και αισθητικό ρεύμα που αντιτάχτηκε της πειραματικής και της avant-garde μουσικής. Βασισμένα στις επιρροές των Debussy, Ravel, Stravinsky, Hindemith και άλλους, δημιουργήθηκαν τα ισχυρά τοπικά και εθνικά στυλ των χορών εκτός Γαλλίας και Γερμανίας, αντιτάσσοντας ένα είδος μουσικού λαϊκισμού, που χρησιμοποιούσε τις τονικές φόρμες και το λαϊκό και παραδοσιακό (folk) υλικό. [Anne Grey (1993), *The Popular Guide To Classical Music*, New York: Citadel 69-124, 370.], [Ερικ Σάλτσμαν (1983), *Εισαγωγή στη μουσική του 20ού αιώνα*, μτφρ. Γιώργος Ζέρβος, Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη 40-49, 104-135.], [Ralph P. Locke «Exoticism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/45644> (η πρόσβαση έγινε στις 27/11/2010)].

δεν κατάφερα να κάνω εγώ, εσύ να μπορέσεις να το αποκτήσεις – αυτό βέβαια θα μπορέσει να πραγματοποιηθεί με πάρα πολύ δουλειά. Αυτόν τον καθηγητή, τον ευχαριστώ πάρα πολύ και θα του είμαι παντοτινά ευγνώμων».¹⁴⁰

Παιδικό όνειρο του Πάντσο ήταν να συνθέσει ένα έργο σαν τη *Βαλκανική Σουίτα* του Ντόμπρι Χρίστοβ. Κατά το διάστημα που ήταν μαθητής του, εξοικιώθηκε με τον τρόπο σύνθεσής του.¹⁴¹ Κατάλαβε ότι δεν ήταν αρκετό απλά να εναρμονίζει τα δημοτικά τραγούδια, αλλά βασιζόμενος στις γνώσεις του και χρησιμοποιώντας τις δυνατότητές του, να δημιουργεί με βάση αυτά κάτι καινούριο, κάτι τελείως διαφορετικό, χωρίς όμως να αλλάζει τον αρχικό χαρακτήρα του κομματιού.¹⁴²

Τέλος, εξίσου σημαντική ήταν η περίοδος στην οποία υπηρέτησε την πατρίδα του στη βουλγάρικη στρατιωτική μπάντα όπου έκανε ενορχηστρώσεις και μεταγραφές. Οι μπάντες εκείνη την περίοδο έπαιζαν πολύ σημαντικό ρόλο στη μουσική διαπαιδαγώγηση του λαού. Στο ρεπερτόριό τους, με το οποίο έχει την ευκαιρία να έρθει σε επαφή ο νεαρός συνθέτης, δίπλα στα κλασικά θέματα διασκευασμένα από τα γνωστότερα συμφωνικά έργα και όπερες, παίζονται πολλές μεταγραφές δημοτικών τραγουδιών και χορών από όλη τη Βουλγαρία.

Οι παιδικές του εντυπώσεις και οι περιοδικές επαφές του με τη δημοτική μουσική, φαίνονται σε μερικά από τα πρώτα του Opus. Παρατηρείται σχέση με τη δημοτική μουσική στο «Χωριάτικο χορό» από τα *Τέσσερα κομμάτια για πιάνο Opus 2* (1915). Οι *Παραλλαγές για πιάνο πάνω στο τραγούδι «Μεγαλοπρεπή Βουνά των Βαλκανίων» Opus 3* (1916), είναι γραμμένες πάνω στο πολύ γνωστό την εποχή εκείνη, πατριωτικό ομώνυμο τραγούδι εξίσου γνωστό και με τον τίτλο «Αγαπημένη μου Πατρίδα». Στο τελευταίο μέρος του *Πρώτου Κοντσέρτου για πιάνο Opus 6* (1918), το κύριο θέμα είναι ένα γνωστό

¹⁴⁰ Елена Стоин (1969), «Владигеров и българската народна музика». *Българска Музика* 3: 5-8 [Ελενα Στόιν (1969), «Ο Βλαντιγκέροβ και η βουλγάρικη δημοτική μουσική». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 5-8]. Η συνέντευξη του Βλαντιγκέροβ είναι δημοσιευμένη στο περιοδικό, χωρίς να αναφέρεται πότε πραγματοποιήθηκε, από ποιόν, εάν είναι ηχογραφημένη ή αποδελτιωμένη και που βρίσκεται το συγκεκριμένο αρχείο.

¹⁴¹ Helen Myers, «Ethnomusicology, §II History to 1945», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/52178> (η πρόσβαση έγινε στις 20/09/2010).

¹⁴² Παβλόβ (1961), 86-87.

αστικό τραγούδι.¹⁴³ Τα άλλα δύο θέματα που παρουσιάζονται αργότερα, επίσης μας θυμίζουν δημοτικές μελωδίες, χωρίς ωστόσο να μπορούμε να αναγνωρίσουμε κάποιο συγκεκριμένο τραγούδι. Το 1919 συνθέτει τους *Δύο Αυτοσχεδιασμούς για Βιολί και Πιάνο* Opus 7. Στον δεύτερο αυτοσχεδιασμό «σε εθνικό ήχο» ο Βλαντιγκέροβ χρησιμοποιεί δημοτική μελωδία. Το ίδιο θα κάνει και στο τελευταίο μέρος του *Κοντσέρτου για βιολί* Opus 11 (1921). Όλες αυτές οι αναφορές στις βουλγάρικες μελωδίες φανερώνουν μια αγάπη, μια γλυκιά ανάμνηση για την πατρίδα.

Μετά τους δεκαοχτώ μήνες τους οποίους ζει στην Βουλγαρία και υπηρετεί στη στρατιωτική μουσική, παρατηρείται μια αλλαγή στο ύφος του συνθέτη. Οι συνθήκες της ζωής του σε αυτήν την περίοδο μάλλον τον επηρέασαν αρκετά. Πάντως, από την *Μπουρλέσκ* για βιολί και ορχήστρα Opus 14 (1922) και κυρίως από την *Ραψωδία «Vardar»* Opus 16 (1922), οι βουλγάρικες δημοτικές μελωδίες γίνονται το κύριο υλικό για την δημιουργία των έργων του. Αυτή η κατεύθυνση που διαλέγει ο συνθέτης, επιβεβαιώνεται με τις *Δύο Βουλγάρικες παραφράσεις* για βιολί και πιάνο Opus 18 (1925), στην *Βουλγάρικη Σουίτα* για ορχήστρα Opus 21 (1927) και στους *Εφτά Συμφωνικούς χορούς* Opus 23 (1931).

Ο δρόμος για να χτιστεί το μουσικό ύφος του εθνικού συνθέτη είναι μακρύς. Ο ίδιος πιστεύει ότι η ώριμη περιόδός του αρχίζει μετά τη μόνιμη επιστροφή του στη

¹⁴³ Τα αστικά τραγούδια (градски песни) έγιναν σημαντικό μέρος της βουλγάρικης μουσικής κουλτούρας από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, πριν από την απελευθέρωση της χώρας από την Τουρκική κατοχή (1878). Οι κάτοικοι των πόλεων έδειχναν ενδιαφέρον για τραγούδια γειτονικών κυρίως λαών (Ελλάδα, Τουρκία, Ρωσία και Γερμανία), τα οποία είχαν έρθει με τους εμπόρους, τους μετανάστες και τα κυβερνητικά στελέχη. Αυτά τα πρώτα τραγούδια είχαν μεταφρασμένους ή καινούριους στίχους στα βουλγάρικα. Σύντομα δημιουργήθηκαν νέα τραγούδια βασισμένα σε τοπικές μελωδίες, αλλά με τη φόρμα των ξένων τραγουδιών. Σε αντίθεση με τα δημοτικά τραγούδια οι συνθέτες των αστικών τραγουδιών είναι γνωστοί. Οι στίχοι (με ομοιοκαταληξία) γράφονταν από διάσημους Βούλγαρους, Ρώσους και Γερμανούς ποιητές. Ο ρυθμός τους ήταν απλός, συνήθως 6/8, 3/4 και 4/4. Η μελωδία ήταν συγκερασμένη και εναρμονισμένη με απλό δυτικοευρωπαϊκό τρόπο. Μετά το 1900, τα αστικά τραγούδια χωρίστηκαν σε δύο κατηγορίες: α) τα λυρικά ερωτικά τραγούδια (σε στίχο διάσημων ποιητών και μελωδίες ελληνικών ή τουρκικών τραγουδιών, waltz, tango, ή γερμανικά schlager) και β) τα πατριωτικά και επαναστατικά τραγούδια (march). Οι στρατιωτικές και οι κοσμικές χορωδίες περιλάμβαναν πολλά από αυτά στο ρεπερτόριο τους. Αυτά τα πρώτα τραγούδια της βουλγάρικης «αναγέννησης» (възраждане), ήταν η βάση των σχολικών τραγουδιών του 20^{ου} αιώνα. Τις δεκαετίες του '30 και του '40 ένα καινούριο είδος μελαγχολικών ερωτικών τραγουδιών, τα λεγόμενα «παλιά αστικά τραγούδια» (староградски песни), από την περιοχή της Μακεδονίας, έγιναν πολύ δημοφιλή σε όλη την χώρα. Τα τραγούδια αυτά είχαν πολλές ομοιότητες με τραγούδια της Ελλάδας και της Τουρκίας. Τραγουδιόντουσαν από δύο φωνές σε παράλληλες τρίτες και συνοδεύονταν από ορχήστρα, κυρίως σε εστιατόρια και ταβέρνες. [Buchanan, «Bulgaria, II. Traditional music», *Grove Music Online*, ό.π. (η πρόσβαση έγινε στις 20/09/2010).], *Стари градски песни* (1993), Варна: Издателство «Славена». [*Παλιά Αστικά Τραγούδια* (1993), Βάρνα: Εκδόσεις «Σλαβένα»].

Βουλγαρία. Γεννιέται τότε μέσα του η ανάγκη να βρει τρόπους να παντρέψει τα εθνικά εκφραστικά μέσα με τη δική του καλλιτεχνική φύση.

Ο Βλαντιγκέροβ γράφει στον ρώσο μουσικολόγο Α. Μεντβέντεβ:

*«Εγώ πιστεύω πως ένας συνθέτης για να γίνει σημαντικός και για να έχει αξία το έργο του, πρέπει να είναι εθνικός. Αυτό δε σημαίνει ότι πρέπει να περιορίζει τους ορίζοντές του, αλλά, ακριβώς το αντίθετο, πρέπει να προσπαθεί να δημιουργεί έργα με εθνικό ύφος και μορφή, τα οποία όμως να έχουν παγκόσμια σημασία. Οι Βούλγαροι συνθέτες έχουν την τύχη να ανήκουν σε ένα έθνος με τέτοιο τεράστιο πλούτο, όπως αυτό του δημοτικού τραγουδιού. Για να έρθει όμως ο συνθέτης πιο κοντά σε αυτό, πρέπει να δουλέψει πολλά χρόνια και να αφομοιώσει τελείως το πνεύμα και την οντότητα του δημοτικού τραγουδιού, για να μπορεί να το αναπαράγει καλλιτεχνικά στην μουσική του. ...».*¹⁴⁴

Στόχος του γίνεται να ανακαλύψει και να χτίσει ένα δικό του προσωπικό ύφος, βασισμένο στο δημοτικό τραγούδι. Στα έργα του, είτε διαλέγει ολόκληρα τραγούδια, αποσπάσματα ή μικρά μοτίβα για θεματικό υλικό, είτε συνθέτει δικές του μελωδίες σε βουλγάριο δημοτικό ύφος. Μερικές φορές χρησιμοποιεί μελωδίες αστικών τραγουδιών.

Προτιμάει να ανακαλύπτει τα θέματά του κατευθείαν από την πηγή – το λαό, που είναι ο φυσικός φορέας του πλούτου. Συχνά επικαλείται ως πηγή, τη μνήμη μιας ακρόασης. Θυμάται πολλά τραγούδια από τα παιδικά του χρόνια και από την περίοδο που υπηρέτησε στη στρατιωτική μουσική. Μερικές φορές ταξιδεύοντας στη Βουλγαρία, σημειώνει και καταγράφει σε μπλοκάκια θέματα και μελωδίες. Άλλες φορές απευθύνεται και δανείζεται υλικό από συλλογές με δημοτικά τραγούδια, όπως είχε κάνει σαν παιδί, όταν χρειάστηκε να αποδείξει τις δυνατότητές του στον Ιβάν Σισμάνοβ. Οι δύο βασικές συλλογές από τις οποίες αντλεί τις μελωδίες των τραγουδιών και των χορών που εμφανίζονται στα μέρη των έργων του, είναι του Ντόμπρι Χρίστοβ και του Βασίλ Στόιν

¹⁴⁴ Γράμμα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ στον ρώσο μουσικολόγο Α. Μεβντέντεβ (1958). Евгений Павлов (1961), *Панчо Владигеров Моноγραφия*, София: Наука и Изкуство, 85. [Ευγένι Παβλόβ (1961), *Πάντσο Βλαντιγκέροβ- Μονογραφία*, Σόφια: Επιστήμη και Τέχνη, 85].

(πάνω από 24.000 τραγούδια).¹⁴⁵ Κάποιες από τις αγαπημένες του μελωδίες, τις βλέπουμε και δεύτερη φορά σε άλλα έργα.¹⁴⁶

Ο Βλαντιγκέροβ ελκύεται από το ρυθμικό πλούτο της δημοτικής μουσικής και τον χρησιμοποιεί σε όλο του το μεγαλείο.¹⁴⁷ Πολλά από τα κομμάτια του, ακόμα από την ονομασία τους (Ρατсенίτσα, χορός Παϊντούσκο, χορός Σίτνο),¹⁴⁸ παραπέμπουν σε συγκεκριμένους ρυθμούς και ταχύτητες. Στα έργα του, συναντάμε μερικούς από τους πιο

¹⁴⁵ Οι συλλογές με τα τραγούδια και οι θεωρητικές μελέτες της βουλγάρικης δημοτικής μουσικής του Χρίστοβ και του Στόιν, υπήρξαν σημαντική πηγή και για τους: Hornbostel, Bartók και τον Ουκρανό Klyment Kvitka. [Myers, «Ethnomusicology, §II History to 1945», *Grove Music Online*, ό.π.].

Οι συλλογές τραγουδιών και οι θεωρητικές μελέτες του Χρίστοβ και του Στόιν έως το 1950 είναι:

Добри Христов (1913), *Ритмичните особености на народната ни музика*, Софиа: Сборник за народни умотворения. [Ντόμπρι Χρίστοβ (1913), *Οι ρυθμικές ιδιότητες της δημοτικής μας μουσικής*, Σόφια: Συλλογή δημοτικών έργων].

Добри Христов (1920), *Нотна песнопейка за народните прогимназији*, Софиа. [Ντόμπρι Χρίστοβ (1920), *Τραγούδια για τα δημοτικά σχολεία*, Σόφια].

Добри Христов (1928), *Сборник 66 македонски песни*, Софиа: С.М. Стайков. [Ντόμπρι Χρίστοβ (1928), *Συλλογή 66 τραγούδια της Μακεδονίας*, Σόφια: Σ.М. Σταίκοβ].

Добри Христов (1931), *Българска народна песен*, Софиа: Македонски научен институт. [Ντόμπρι Χρίστοβ (1931), *Βουλγάρικο δημοτικό τραγούδι*, Σόφια: Μακεδονικό Ινστιτούτο].

Васил Стоин (1924), *Към българските народни напевни*, Софиа: ИНЕМ. [Βασίλ Στόιν (1924), *Προς τα βουλγάρικα δημοτικά τραγούδια*, Σόφια: 'INEM'].

Васил Стоин (1927), *Българската народна музика*, Софиа: С.М. Стайков. [Βασίλ Στόιν (1927), *Βουλγάρικη δημοτική μουσική*, Σόφια: Σ.М. Σταίκοβ].

Васил Стоин (1928), *Народни песни от Тимок до Витва*, Софиа. [Βασίλ Στόιν (1928), *Δημοτικά τραγούδια από το Τίμοκ έως την Βίτα*, Σόφια].

Васил Стоин (1928), *От Тимок до Витва*. [Βασίλ Στόιν (1928), *Από το Τίμοκ έως την Βίτα*].

Васил Стоин (1931), *Народни песни от Средна Северна България*. [Βασίλ Στόιν (1931), *Δημοτικά τραγούδια της Κεντρικής Βόρειας Βουλγαρίας*].

Васил Стоин (1934), *Български народни песни от Източна и Западна Тракия*. [Βασίλ Στόιν (1934), *Βουλγάρικα δημοτικά τραγούδια από την Ανατολική και την Δυτική Θράκη*].

Васил Стоин (1939), *Родопски песни*. [Βασίλ Στόιν (1939), *Τραγούδια της Ροδόπης*].

Οι παραπάνω πληροφορίες αντλήθηκαν από τα βιβλία: Лидия Литова – Николова (1995), *Българска народна музика*, Софиа: Музика, 245-249. [Λίντια Λίτοβα-Νικόλοβα (1995), *Βουλγάρικη δημοτική μουσική*, Σόφια: Μουσική, 245-249]. Николина Огненска (2003), *Неравноделните метроритми и обучението по музика*, Благоевград: Университетско издателство “Неофит Рилски“ 163-168. [Νικολίνα Όγκνεσка (2003), *Άνισα μέτρα και η διαπαιδαγώγηση της μουσικής*, Μπλαγκόεβγκράντ: Πανεπιστημιακές εκδόσεις ‘Νεόφит Ρίλски’ 163-168].

¹⁴⁶ Buchanan, «Bulgaria, II. Traditional music», *Grove Music Online*, ό.π. (η πρόσβαση έγινε στις 20/09/2010).

¹⁴⁷ Николина Огненска (2003), *Неравноделните метроритми и обучението по музика*, Благоевград: Университетско издателство “Неофит Рилски“. [Νικολίνα Όγκνεσка (2003), *Άνισα μέτρα και η διαπαιδαγώγηση της μουσικής*, Μπλαγκόεβγκράντ: Πανεπιστημιακές εκδόσεις ‘Νεόφит Ρίλски’]. Лидия Литова – Николова (1995), *Българска народна музика*, Софиа: Музика, 55-122. [Λίντια Λίτοβα – Νικόλοβα (1995), *Βουλγάρικη δημοτική μουσική*, Σόφια: Μουσική, 55-122].

Buchanan, «Bulgaria, II. Traditional music», *Grove Music Online*, ό.π. (η πρόσβαση έγινε στις 20/09/2010).

¹⁴⁸ Ρατсенίτσα (Ръчиница), χορός Παϊντούσκο (Пайдушко хоро), χορός Σίτνο (Ситно хоро) – Βουλγάρικοι δημοτικοί χοροί.

χαρακτηριστικούς για τη βουλγάρικη παράδοση απλούς και σύνθετους ρυθμούς (άνισους χρόνους), όπως:

- 1) 2/4 (Χορτσέ)¹⁴⁹. Σε αυτό το βουλγάρικο χορό είναι χαρακτηριστικές οι συνεχόμενες αλλαγές μεταξύ ογδών, ογδών παρεστιγμένων και δεκάτων έκτων και τριήχων ογδών.
- 2) 5/8, 5/16 (χορός Παϊντούσκο). Στη βουλγάρικη δημοτική παράδοση όπως και στα έργα του Βλαντιγκέροβ συναντάμε αυτόν το ρυθμό είτε ως 2 + 3 είτε ως 3 + 2. Μερικές φορές ο συνθέτης κάνει χαρακτηριστικές συνεχόμενες αλλαγές μεταξύ των δύο παραπάνω, αποκτώντας εν τέλει το ρυθμικό σχήμα 2 + 1 + 2. Κάτι τέτοιο παρατηρούμε στη *Ραψωδία «Βάρνταρ»* Opus 16 (1922), όπου τα 5/16 είναι σε αργό τέμπο και ακούγεται κάποια ομοιότητα με το 3 + 2 + 3¹⁵⁰ [Παράδειγμα: 1], στην *Συμφωνία № 2 “Μαΐου”* (Μαΐσκα) Opus 44 (1948) και στο μπαλέτο «Ένας μύθος για την λίμνη» (Легенда за езерото) Opus 40 (1946).

Παράδειγμα: 1 *Ραψωδία «Βάρνταρ»* Opus 16 (1922), (μέτρα: 1-2)

- 3) 7/8, 7/16 (Ρατσενίτσα) (2 + 2 + 3).

¹⁴⁹ Χορτσέ (χορце) – Βουλγάρικός δημοτικός χορός.

¹⁵⁰ Евгени Павлов (1960), «Българска рапсодия ‘Вардар’». *Българска музика* 3: 5-8 [Еυγκέни Παβλόβ (1960), «Βουλγάρικη ραψωδία ‘Βάρνταρ’». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 5-8].

4) 8/8 (3 + 2 + 3) και (2 + 3 + 3). [Παράδειγμα: 2]

Παράδειγμα: 2 . «Βαλκανικός χορός» № 3 από τις *Εικόνες Opus 46* (1950) (μέτρο 102)

5) 9/8, 9/16 (2 + 2 + 2 + 3). Για τη διευκόλυνση των μουσικών κυρίως από την κεντρική Ευρώπη, μερικές φορές αναγράφεται στην παρτιτούρα ως 3/4 + 3/8. [Παράδειγμα: 3.]

ΠΑΝΤΣΟ ΒΛΑΔΙΜΙΡΕΦΟΒ
PANTCHO VLADIGUEROV
Op. 37

Allegretto vigoroso (molto ritmico)

Piano

sempre marcato

pp

poco a

Παράδειγμα: 3 «Mouvement Rythmique» № 3 από τις *Ακουαρέλες Opus 37* (1942), (μέτρα: 1-3.)

6) 11/16 (2 + 3 + 3 + 3), (2 + 2 + 2 + 2 + 3).

7) Σε μερικά έργα παρατηρούμε συνδυασμούς από σύνθετους ρυθμούς, όπως και στη δημοτική μουσική παράδοση. Στο «Χωριάτικο χορό» (Селски танц) № 3 από τις *Μινιατούρες «Σούμεν» Opus 29* (1934), για την καλύτερη περιγραφή της ρυθμικής αγωγής της μελωδίας, σχεδόν σε κάθε μέτρο γίνεται αλλαγή στο ρυθμό. Στα 53 μέτρα διάρκειας του κομματιού, συναντάμε: 4/16, 5/16, 6/16, 8/16, 9/16 και 12/16. Βασικό ρυθμικό σχήμα της κύριας μελωδίας είναι ο συνδυασμός 5/16 + 5/16 + 9/16. [Παράδειγμα: 4.] Στον «χορό Γκοσπότσκο» (Господско хоро) № 5 από τα *Βουλγάρικα Τραγούδια και Χοροί Opus 25* (1932), παρατηρούμε συνδυασμό μεταξύ των ρυθμών 5/8 και 7/8.

Παράδειγμα: 4 «Χωριάτικος χορός» № 3 από τις *Μινιατούρες «Σούμεν» Opus 29 (1934)* (μέτρα 1-3)

Στη Βουλγάρικη δημοτική παράδοση¹⁵¹, οι μελωδίες των τραγουδιών χτίζονται πάνω σε:

- 1) πεντατονικές κλίμακες,
- 2) φυσικούς διατονικούς τρόπους και
- 3) χρωματικές κλίμακες που περιλαμβάνουν μία αυξημένη δεύτερη (τριημιτόνιο)¹⁵² ή αλλιώς τα λεγόμενα μακάμια (Χιτζάζ, Μουστάαρ, Καρσιγιάρ και Χουζάμ).¹⁵³

Ο Πάντσο Βλαντιγκέροβ ενδιαφέρθηκε και χρησιμοποίησε μελωδίες όλων των ειδών. Βασικότερο ρόλο έχουν οι δημοτικές μελωδίες χτισμένες πάνω στους πέντε διατονικούς τρόπους, οι οποίοι συναντιούνται στο βουλγάρικο δημοτικό τραγούδι:¹⁵⁴

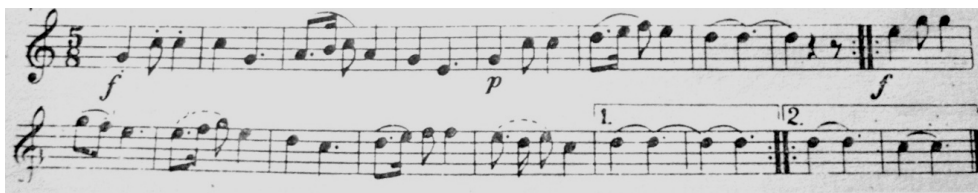
¹⁵¹ Ли́дия Литова – Николова (1995), *Българска народна музика*, София: Музика, 145-187 [Λίντια Λίτοβα – Νικόλοβα (1995), *Βουλγάρικη δημοτική μουσική*, Σόφια: Μουσική 145-187]. Επίσης: Buchanan, «Bulgaria, II. Traditional music», *Grove Music Online*, ό.π. (η πρόσβαση έγινε στις 20/09/2010).

¹⁵² Κλίμακες που περιλαμβάνουν δυο τριημιτόνια δεν συναντώνται στη Βουλγαρία.

¹⁵³ Τα μακάμια είναι μία κίνηση με ορισμένη μελωδική – αρμονική (όχι κάθεται ως συγχορδία, αλλά οριζόντια ως διαλληλουχία των φθόγγων) διάθεση. Οι κινήσεις αυτές περιγράφουν διαθέσεις της ψυχής που τυποποιήθηκαν σε πολλών ειδών μορφές κλιμάκων, συν ένα σύνθετο σύνολο κανόνων το οποίο καθορίζει την μελωδική ανάπτυξη. Στην ανατολική μουσική ο τόνος δεν χωρίζεται σε δύο ίσα μέρη των 6 κομμάτων ή μορίων το καθένα (ημιτόνια) αλλά δέχεται μικρότερες υποδιαιρέσεις των φθόγγων (+ 2, 4, 6, 8 μόρια). Υπάρχουν μουσικές υπομονάδες – τρίχορδα, τετράχορδα και πεντάχορδα που συνδυάζουν κατάλληλα αυτές τις λεπτές υποδιαιρέσεις του τόνου. Κάθε μακάμ είναι χτισμένο πάνω σε ένα τετράχορδο συν ένα πεντάχορδο (ή αντίστροφα) δημιουργώντας τρεις κεντρικούς φθόγγους που καθορίζουν τη μελωδική ανάπτυξη: τονική (*durak*), δεσπόζουσα (*güçlü*) και προσαγωγέας (*yeden*). Η κλίμακα διακρίνεται σε ανιούσα και κατιούσα. Οι δύο αυτοί όροι αντιστοιχούν σε διαφορετικές φάσεις της μελωδικής εξέλιξης. Η πρώτη αναλογεί στο ξεκίνημα και στην ανάπτυξη, ενώ η δεύτερη ενεργοποιείται όταν η μελωδία καταλήγει και επιστρέφει στην βάση του τρόπου. [Μάριος Δ. Μαυροειδής (1999), *Οι μουσικοί τρόποι στην Ανατολική Μεσόγειο. Ο βυζαντινός ήχος, το αραβικό μακάμ, το τουρκικό μακάμ*. Αθήνα: Fagotto 166-277] Στα έργα του συνθέτη οι μελωδίες αυτές είναι διαμορφωμένες με βάση την συγκεκριμένη δυτική σημειογραφία.

- 1) τρόπος του λα – φυσική ελάσσονα, (γνωστός ως αιολικός τρόπος στη δυτική μουσική κατά την αναγέννηση)
- 2) τρόπος του ντο – μείζονα, (γνωστός και ως ιωνικός – αναγέννηση)
- 3) τρόπος του ρε – διατονικός, (...δωρικός)
- 4) τρόπος του μι – διατονικός, (...φρύγιος) και
- 5) τρόπος του σολ – διατονικός, (...μιξολύδιος).

Αρκετά συχνά όμως, παρατηρούμε στο έργο του πεντατονικές κλίμακες και μακάμια. Μερικές φορές, χρησιμοποιεί τις δημοτικές μελωδίες στην αυθεντική τους μορφή και άλλες φορές τις παραλλάσσει. Στη *Ραψωδία «Βάρνταρ»* Opus 16 (1922), η οποία έχει τριμερή μορφή ΑΒΑ, ως κύρια μελωδία του έργου στην πρώτη και τρίτη ενότητα χρησιμοποιεί το τραγούδι του Ντόμπρι Χρίστοβ «Ακούγεται μια κραυγή» (Едничък чуй се вик), γραμμένο σε ύφος τραγουδιού από την περιοχή της Μακεδονίας (εντός των συνόρων της Βουλγαρίας) [παράδειγμα: 5] Αυτό το μικρό διμερές τραγούδι, με επαναλήψεις σε κάθε μέρος είναι γραμμένο στη φυσική κλίμακα του ντο και έχει ρυθμό 5/8. Στο αμέσως επόμενο παράδειγμα [παράδειγμα: 6], βλέπουμε τις αλλαγές που υπέστη και πως τελικά χρησιμοποιείται στη ραψωδία. Ο Βλαντιγκέροβ αλλάζει το ρυθμό (5/8 – 5/16), την τονικότητα (ντο μείζονα – μι μείζονα) αλλά και τη μελωδία στα μέτρα 2, 4, 8 και 10. Προσθέτοντας διαβατικούς φθόγγους κάνει τη μελωδική γραμμή πιο ήπια χωρίς άλματα μεγάλων διαστημάτων, χάνοντας ίσως λίγο από το δημοτικό της χαρακτήρα.¹⁵⁵

Παράδειγμα: 5. «Ακούγεται μια κραυγή» (Едничък чуй се вик), Ντόμπρι Χρίστοβ.

¹⁵⁴ Πολύ σπάνια συναντάμε τον τρόπο του φα διατονικού (γνωστός ως λύδιος τρόπος από την εποχή της αναγέννησης και μετά) και τον τρόπο του σι διατονικού (γνωστός ως λόκριος τρόπος).

¹⁵⁵ Евгени Павлов (1960), «Българска рапсодия 'Вардар'». *Българска музика* 3: 5-8 [Еυγκέни Παβλόβ (1960), «Βουλγάρικη ραψωδία 'Βάρνταρ'». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 5-8].

Παράδειγμα: 6. Ραψωδία «Βάρνταρ» Opus 16 (1922) (κύριο θέμα).

Στις μελωδίες σε δημοτικό ύφος, που ο ίδιος συνθέτει, πολλές φορές βλέπουμε την τυπική για τη βουλγάρικη μουσική, ‘αιολική’ πτώση (ντο – σι – σολ - λα).¹⁵⁶

Στην εξέλιξη των θεμάτων στο έργο, ακόμα και όταν τα παίρνει αυθεντικά, δημιουργεί παραλλαγές. Βασισμένος στην τεχνική του είναι έτοιμος να δημιουργήσει ολόκληρο έργο πάνω σε ένα μόνο δημοτικό μοτίβο. Οδηγεί το θέμα από μια τονική σε άλλη, το παρουσιάζει ολόκληρο ή μερικώς, το παραλλάσσει με διαφορετική ρυθμική οργάνωση και εάν το έργο είναι για ορχήστρα, χρησιμοποιεί όλα τα χροχρώματα των διαφορετικών ομάδων οργάνων, ώστε να το ομορφύνει και να το αναδείξει. Στη μουσική του, το προσωπικό και το δημόδες στοιχείο αλληλοσυμπληρώνονται.

Ο Βλαντιγκέροβ έγραψε πολλά τραγούδια για φωνή και πιάνο ή για φωνή και ορχήστρα. Σ’ αυτά τα έργα, το δημοτικό τραγούδι παραμένει στην αυθεντική του μορφή, μερικά τα αφήνει χωρίς μέτρο, όπως είναι τα αργά τραγούδια «της τάβλας» (песни на трапеза)¹⁵⁷ στη δημοτική παράδοση, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις καταφεύγει σε ρυθμικές και μελωδικές παραλλαγές για να τονίσει την εκφραστικότητα της μελωδικής γραμμής. Ο συνθέτης, παίρνοντας τις αγαπημένες μελωδίες του λαού, τις μετατρέπει σε

¹⁵⁶ Παβλόβ (1961), 89-90.

¹⁵⁷ Τα τραγούδια αυτά είναι νανουρίσματα, μοιρολόγια και γενικά, περισσότερο αφηγηματικά παρά χορευτικά τραγούδια. Βλ. σχετικά: Лидия Литова – Николова (1995), *Българска народна музика*, София: Музика 49-51, 123-135 [Лίντια Λίτοβα – Νικόλοβα (1995), *Βουλγάρικη δημοτική μουσική*, Σόφια: Μουσική 49-51, 123-135].

κομμάτια κοντσέρτου, αξιόλογα να παρουσιαστούν σε οποιαδήποτε συναυλιακή σκηνή της Βουλγαρίας ή του εξωτερικού.¹⁵⁸

5.2. Επιρροές του συνθέτη από τη δυτικοευρωπαϊκή μουσική παράδοση

Ο Πάντσο Βλαντιγκέροβ από την πλευρά της μητέρας του είχε ρώσο-εβραϊκή καταγωγή. Ήταν φυσικό να μάθει και τις δυο γλώσσες των γονιών του και να ταξιδεύει ανάμεσα στη Βουλγαρία, τη Ζυρίχη (εκεί ζούσε ο παππούς του) και την Οδησό, (η πόλη στην οποία γεννήθηκε και μεγάλωσε η μητέρα του). Από μικρός άκουγε βουλγάρικη αλλά και ευρωπαϊκή μουσική. Τα πρώτα κομμάτια που συνέθεσε ήταν τέσσερις μαζούρκες. Είχε ακούσει αυτόν το χορό από τον παππού του, ο οποίος έπαιζε βιολί και συνθέτετε. Ο Πάντσο δέχεται αυτές τις επιρροές από μικρός, όμως σε αντίθεση με τα άλλα παιδιά της γειτονιάς, η μουσική αυτή για τον ίδιο δεν είναι ξένη. Είναι η μουσική της μητέρας του και βεβαίως την αισθάνεται δικιά του.

Σε ηλικία μόλις δέκα χρονών, ο Πάντσο έδωσε την πρώτη του συναυλία στο εξωτερικό μαζί με τον αδερφό του. Το γεγονός αυτό έλαβε χώρα στην πόλη της μητέρας του, την Οδησό.¹⁵⁹

Δεκατριών χρονών, πήγε για σπουδές μαζί με την μητέρα του και τον αδερφό του, στο Βερολίνο, όπου και γνώρισε την ευρωπαϊκή κουλτούρα από κοντά. Στην αρχή επηρεάστηκε από τους καθηγητές του και ιδιαίτερα από τον πρώτο, τον Πόουλ Γιουόν ο οποίος γράφει μουσική σε ένα πιο ρώσικο-σλαβικό ρομαντικό ύφος, που ο Βλαντιγκέροβ, λόγω της καταγωγής του, την αισθάνεται πιο οικεία και προσιτή. Δείχνει ιδιαίτερη συμπάθεια προς τη μουσική του Τσαϊκόφσκι, του Ρίμσκι-Κόρσακοφ και του

¹⁵⁸ Елена Стоин (1969), «Владигеров и българската народна музика». *Българска Музика* 3: 5-8 [Ελενα Στόιν (1969), «Ο Βλαντιγκέροβ και η βουλγάρικη δημοτική μουσική». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 5-8].

¹⁵⁹ Τα στοιχεία προέρχονται από την αποδελτιωμένη συνέντευξη του Πάντσο Βλαντιγκέροβ για το βουλγάρικο μουσικό περιοδικό «Μουσική» το 1974. Панчо Владигеров (1974), «Патувания, срещи, спомени», *Българска Музика* 3: 12. [Πάντσο Βλαντιγκέροβ (1974), «Ταξίδια, συναντήσεις, απομνημονεύματα», *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 12-16].

Ραχμάνινοφ. Αργότερα, άρχισε και ο ίδιος να συμμετέχει στην πλούσια μουσική ζωή της χώρας, δίνοντας πολλά ρεσιτάλ με τον αδερφό του. Στο ρεπερτόριο τους είχαν έργα των Λιστ, Φράνκ, Μπράμς, Μπετόβεν, Στράους κλπ.

Κάποιες από τις κύριες τάσεις της εποχής αυτής, όπως ο ιμπρεσιονισμός, ο «εξωτισμός» και ο νεοκλασικισμός, φαίνεται να επηρέασαν αρκετά το νέο συνθέτη. Στα έργα του μπορούμε να βρούμε πολλά στοιχεία τέτοιων επιδράσεων χωρίς να είναι δυνατόν να τον κατηγοριοποιήσουμε σε μία από τις παραπάνω τάσεις, ούτε να τον ταυτίσουμε με κάποιον κύριο συνθέτη αυτών των τάσεων.

Δεν ενδιαφέρθηκε καθόλου για την ατονικότητα και τον δωδεκαφθογγισμό, που μάλλον δεν ταίριαζαν καθόλου με την ιδιοσυγκρασία, τον εσωτερικό του κόσμο και τον τρόπο έκφρασής του.

Στα έργα, *Δέκα Εντυπώσεις για Πιάνο* Opus 9 (1920) (№1 «Επιθυμία», №2 «Αγκαλιά», №3 «Βαλς-καπρίτσιο», №4 «Χάδι», №5 «Κομψότητα», №6 «Εξομολόγηση», №7 «Γέλιο», №8 «Πάθος», №9 «Εκπληξη», №10 «Συναίνεση»), «Φθινοπωρινή Ελεγεία» από τα *Τρία Κομμάτια* Opus 15 (1922), «Αυτοσχεδιασμός» από τα *Επεισόδια* Opus 36 (1941), «Ποιμενικό» από τις *Ακουαρέλες* Opus 37 (1942) και *Εντυπώσεις Λιούλιν* (Люлински импресии) Opus 63 (1972) (№1 «Το βουνό Λιούλιν», №2 Το Σούρουπο, №3 Λαϊκή Γιορτή), φαίνεται κάποια επιρροή από τον ιμπρεσιονισμό. Ο συνθέτης περιγράφει την άμεση εντύπωση που προκαλεί ένα αντικείμενο, μια καθημερινή εικόνα ή ένα τοπίο όπως συνηθίζεται στους ιμπρεσιονιστές. Στις *Δέκα Εντυπώσεις για Πιάνο* Opus 9 χρησιμοποιεί την ίδια ιδέα της ατμοσφαιρικής εντύπωσης (impression) περιγράφοντας όμως, διάφορα απομονωμένα συναισθήματα. Αν και χρησιμοποιεί πλούσιο αρμονικό και μελωδικό λεξιλόγιο (διαστήματα 9^{ης}, 11^{ης}, 13^{ης}, ελεύθερη κίνηση παράλληλων συγχορδιών, συγχορδίες χτισμένες σε κλίμακες με ολόκληρους τόνους, τροπικά στοιχεία),¹⁶⁰ η μουσική του δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ιμπρεσιονιστική. Ο Βλαντιγκέροβ δεν αναζητεί στο έργο του το ασαφές, και το μυστηριώδες, αντίθετα έχει ξεκάθαρη εξωτερική δομή και τονική σαφήνεια. Υιοθετεί πολλά χαρακτηριστικά που πηγάζουν από ιμπρεσιονιστικές αρχές, αλλά τις συνδυάζει με ετερογενή μουσικά στοιχεία που προέρχονται από τη δημοτική μουσική (τροπικές

¹⁶⁰ Αναλυτική προσέγγιση σχετικά με το αρμονικό και μελωδικό λεξιλόγιο του Πάντσο Βλαντιγκέροβ θα γίνει στο κεφάλαιο 5.3.

αρμονικές έλξεις, πτώσεις, ρυθμική υφή, μελωδική γραμμή).¹⁶¹ Κρίνοντας από τα παραπάνω το συνθετικό ύφος του Βλαντιγκέροβ παρουσιάζει πολλές περισσότερες ομοιότητες με αυτό του Ravel, παρά με του Debussy, όπως για παράδειγμα συμβαίνει και με τον έλληνα συνθέτη Γιάννη Κωνσταντινίδη.¹⁶²

Συνθέτοντας τα *Έξι Εξωτικά Πρελούδια για Πιάνο* Opus 17 (1924), με τίτλους: №1 «Σε ισπανικό στυλ», №2 «Σε βουλγάρικο στυλ», №3 «Σε ισπανικό στυλ», №4 «Σε αραβικό στυλ», №5 «Σε ισπανικό – μαυριτανικό στυλ», №6 «Σε σλαβικό στυλ», ο συνθέτης δείχνει ενδιαφέρον προς το ξένο φολκλόρ και τον «εξωτισμό». Αυτά τα κομμάτια θυμίζουν τα *Λαϊκά τραγούδια* (*Chants populaires: Chanson espagnole, Chanson française, Chanson italienne, Chanson hébraïque, Chanson écossaise*, 1910) του Ravel. Αργότερα θα γράψει την διασκευή στον *Χορό Στακάτο* του Ντίνικου για συμφωνική ορχήστρα (1942), τους *Τέσσερις Ρουμάνικους Συμφωνικούς Χορούς* Opus 38 (1942) και τα *Δυο Ρουμάνικα Συμφωνικά Σκίτσα* Opus 39 (1943) επηρεασμένος από τη ρουμάνικη δημοτική μουσική, το *Εβραϊκό Ποίημα* για συμφωνική ορχήστρα Opus 47 (1951), αφιερωμένο στον παππού του Λέον Πάστερνακ, πάνω σε μία αρχαία-εβραϊκή μελωδία που είχε ακούσει σαν παιδί από τον ίδιο,¹⁶³ και τον «Ασιατικό χορό» που ανήκει στο έργο *Τρία Κομμάτια Κοντσέρτου για Πιάνο* Opus 57 (1959).

Το ενδιαφέρον του συνθέτη για το νεοκλασικισμό φαίνεται στα έργα: «*Κλασικό και Ρομαντικό*» για πιάνο Opus 24 (1931), με τίτλους №1 «Ριγκοντόν», №2 «Σαραμπάντ», №3 «Κουράντ», №4 «Μενουέτο» №5 «Τραγούδι από το βορά», №6 «Σελίδα από άλμπουμ» και №7 «Μικρό εμβατήριο». Το έργο είναι μία σουίτα η οποία συνδυάζει τέσσερα κλασσικά και τρία ρομαντικά μέρη. Οι πρώτοι τέσσερις χοροί έχουν όλα τα χαρακτηριστικά (ρυθμό, μέτρο, φράσεις) των χορών της εποχής μπαρόκ, όπως εμφανίζονται στις σουίτες του Μπαχ και του Χέντελ. Εξαίρεση είναι η «Κουράντ», η οποία μοιάζει περισσότερο με «Αλμάντ». Σε αυτή την περίπτωση είτε πρόκειται για τυπογραφικό λάθος του εκδότη σε σχέση με το πρωτότυπο όνομα, είτε θα χρειαστεί να

¹⁶¹ Константин Ганев (1974), «За някои черти от клавирния стил на Панчо Владигеров». *Българска Музика* 3: 16-22 [Κωνσταντίν Γκάνεβ (1974), «Κάποια χαρακτηριστικά του πιανιστικού στυλ του Πάντσο Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 16-22].

Светла Куюмджиева (1974), «Люлински импресии». *Българска Музика* 3: 40-43 [Σβέτλα Κουιουμτζιέβα (1974), «Εντυπώσεις Λιούλιν». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 40-43].

¹⁶² Γιώργος Σακαλλιέρος (2010), *Γιάννης Κωνσταντινίδης (1903-1084), Ζωή, έργο και συνθετικό ύφος*, Αθήνα: University Studio Press 161-175.

¹⁶³ Παβλόβ-Κλόστερμαν (2000), 179-180.

αναζητήσουμε την καταγωγή της από την αρχαία Κουράντ, πριν από την προκλασική περίοδο η οποία είχε διμερή ρυθμό και γρήγορη κίνηση. Τα τρία τελευταία ρομαντικά μέρη μας θυμίζουν την εποχή του Μέντελσον και του Σούμαν. Απαραίτητο είναι να σημειώσω ότι όλη η σουίτα βασίζεται σε θέματα από προγενέστερα έργα του συνθέτη, γραμμένα για διάφορες θεατρικές παραστάσεις.¹⁶⁴ Το *Κλασικό Μενουέτο* για όμποε και πιάνο (1964) είναι άλλο ένα δείγμα κλασικής φόρμας και ύφους γραμμένο από το συνθέτη. Επίσης, επηρεασμένος από την τζαζ μουσική, συνθέτει τα κομμάτια *Foxtrot* για πιάνο (1925) και *Concert Shimmy* για βιολί και πιάνο (1924).

Αυτή η συνεχής αναζήτηση, μας δείχνει τη μεγάλη όρεξη του συνθέτη για γνώση και πρόοδο, καθώς δεν επαναπαύθηκε στις μέχρι τότε μουσικές του γνώσεις, αλλά εξελίχθηκε διαμορφώνοντας ένα πολύπλευρο, πλούσιο σε δυνατότητες και φαντασία συνθετικό ύφος.

5.3. Τα κύρια χαρακτηριστικά της γραφής του συνθέτη

Τα κύρια χαρακτηριστικά της συνθετικής γραφής του Πάντσο Βλαντιγκέροβ διαμορφώνονται από τα πρώτα κιόλας έργα του. Η στυλιστική εξέλιξη γίνεται σταδιακά, προς μια πιο σύνθετη μουσική γραφή με πολύπλοκες αρμονίες και περισσότερους χρωματικούς φθόγγους. Τα κύρια χαρακτηριστικά της μουσικής του, όπως η στενή σχέση με τη βουλγάρικη δημοτική μουσική, η μεγάλη γκάμα από συναισθήματα και διαθέσεις, η λυρική ατμόσφαιρα και η γεμάτη ενέργεια αισιοδοξία, παραμένουν αμετάβλητα σε όλη του την σταδιοδρομία.¹⁶⁵

Στα έργα του συναντάμε σχεδόν όλα τα είδη και τις μουσικές μορφές – από το τραγούδι έως την όπερα, το μπαλέτο, τη συμφωνία και το κοντσέρτο. Εισήγαγε για πρώτη φορά είδη και μορφές της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής στη βουλγαρική μουσική δημιουργία (όπως η σονάτα για βιολί και το τρίο με πιάνο). Κρίνοντας από την εργογραφία του, παρατηρούμε ότι τα ορχηστρικά, τα έργα μουσικής δωματίου και τα έργα για σόλο πιάνο, φαίνονται να ταιριάζουν περισσότερο στην καλλιτεχνική του φύση.

¹⁶⁴ Стефан Лазаров (1974), «Панчо Владигеров и Театърът». *Българска Музика* 3: 22-30 [Στέφαν Λάζαροβ (1974), «Πάντσο Βλαντιγκέροβ και το Θέατρο». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 22-30].

¹⁶⁵ Κράτσεβα (2008), 188.

Ειδικά το τελευταίο οφείλεται μάλλον στο ότι ο ίδιος ήταν ένας πολύ καλός πιανίστας με μεγάλη καριέρα ως σολίστ στη Βουλγαρία και το εξωτερικό.¹⁶⁶ Λόγω του μεγάλου αριθμού σχετικών κομματιών, (εντυπώσεις, πρελούδια, μινιατούρες, τραγούδια, χοροί, ουβερτούρες, μία ραψωδία και πολλά άλλα, εντεταγμένα σε σουίτες και κύκλους κομματιών) παρατηρούμε μια προτίμηση προς τη σύντομη μορφή.¹⁶⁷ Από όλα τα έργα του συνθέτη, μόνο οι δύο συμφωνίες και τα επτά κοντσέρτα, ανήκουν στην κατηγορία έργων με μεγάλη μορφή. Η δομή στα έργα του ακολουθεί γενικά τα πρότυπα των κλασικών μορφών της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής παράδοσης του 18ου και 19ου αιώνα.

Τα επτά Κοντσέρτα γραμμένα από τον Βλαντιγκέροβ, (δύο για βιολί και πέντε για πιάνο) έχουν τριμερή διάρθρωση (εκτός από το πρώτο κοντσέρτο για βιολί το οποίο έχει ενιαία μονοτμηματική διάρθρωση). Τα πρώτα μέρη των κοντσέρτων, είναι γραμμένα σε μέτρια γρήγορο τέμπο και παρουσιάζουν τις κύριες ιδέες του έργου. Συνήθως έχουν φόρμα σονάτας. Τα δεύτερα μέρη είναι ήρεμα, λυρικά και συνήθως ακολουθούν την τριμερή φόρμα A-B-A. Τα τρίτα μέρη (finale) είναι λαμπερά, χορευτικά και γεμάτα ενέργεια. Είναι γραμμένα σε μορφή σονάτας. Για την επίλυση του προβλήματος της ενότητας μεταξύ των μερών, ο συνθέτης επανεμφανίζει θέματα ή μοτίβα του θεματικού υλικού (κυρίως από το πρώτο μέρος) στο finale. Πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζει το τρίτο μέρος του δεύτερου κοντσέρτου για πιάνο Opus 22 (1930), όπου στην κορύφωση, ταυτόχρονα ακούγονται το θέμα I του τρίτου μέρους, το θέμα II από το πρώτο μέρος (στην ορχήστρα) και το θέμα I του πρώτου μέρους (στο πιάνο).¹⁶⁸ Μία άλλη τεχνική που χρησιμοποιεί ο συνθέτης είναι η χρήση κοντινών κλιμάκων στα θέματα των διαφορετικών μερών. Με τον όρο ομώνυμη κλίμακα στη μουσική του Βλαντιγκέροβ δεν εννοούμε μόνο τη μείζονα και την ελάσσονα κλίμακα όπως συμβαίνει στη δυτικοευρωπαϊκή μουσική, άλλα και όλους τους τρόπους και τα μακάμια που έχουν ως

¹⁶⁶ Правда Горанова (1974), «Клавирните концерти на Панчо Владигеров». *Българска Музика* 3: 36-39 [Πράβντα Γκοράνοβα (1974), «Τα κοντσέρτα για πιάνο του Πάντσο Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 36-39].

¹⁶⁷ Томи Кърклийски (2000), «Към теорията и историята на българската рапсодична традиция като част от рапсодичното творчество в XX век» *Български музикални хроники* 4: 10-18 [Тόμι Καρκλίски (2000), «Η θεωρεία και η ιστορία της βουλγάρικης ραψωδίας ως μέρος της ραψωδικής δημιουργίας του XX αιώνα» *Βουλγάρικο μουσικό χρονικό* 4: 10-18].

¹⁶⁸ Γκοράνοβα (1974), 37-38.

τονική τον ίδιο φθόγγο.¹⁶⁹ Το σολιστικό όργανο και η ορχήστρα, μέσω της αντιπαράθεσης και της αλληλοσυμπλήρωσης, χτίζουν το έργο από κοινού.

Στα έργα με μικρή μορφή, ο Βλαντιγκέροβ χρησιμοποιεί διαφορετική τεχνική κατά την κατασκευή της δομής τους. Αναλύοντας την Improvisation, από το *Improvisation* και *Toccata*, σε μεταγραφή για συμφωνική ορχήστρα (1942, πρόκειται για τα τελευταία μέρη από τα *Επεισόδια* για πιάνο Opus 36 του 1941) παρατηρούμε ότι το εισαγωγικό και το καταληκτικό μέρος (Coda) του έργου είναι αρκετά ανεπτυγμένα. Το θεματικό υλικό της εισαγωγής είναι αυτόνομο αλλά παρουσιάζει κάποια συγγένεια με το κυρίως θέμα. Στην κατάληξη χρησιμοποιείται το ίδιο θεματικό υλικό, αλλά διαμορφωμένο έτσι ώστε να έχει καταληκτικό χαρακτήρα. Τέτοιες εισαγωγές και κατάληξεις ανακαλύπτουμε σε πάρα πολλά έργα του συνθέτη. Το θέμα (ένα δημοτικό τραγούδι) παρουσιάζεται μία φορά και αμέσως μετά επαναλαμβάνεται σε ψηλότερη οκτάβα, με άλλη εναρμόνιση, άλλα όργανα και εντονότερη δυναμική (στον Βλαντιγκέροβ πολύ σπάνια παρατηρούμε ακριβείς επαναλήψεις). Μετά την έκθεση του θέματος, η εξέλιξη της μελωδίας έχει χαρακτήρα ανάπτυξης. Το μεσαίο μέρος είναι μικρό χωρίς συγκεκριμένο θεματικό υλικό. Ο ρόλος του είναι περισσότερο μεταβατικός παρά αναπτυξιακός. Η επανέκθεση είναι πολύ πιο δυναμική σε σχέση με την έκθεση. Αυτό πραγματοποιείται μέσω της συμπτυκνωμένης έκτασης του θέματος (αυτήν τη φορά δεν επαναλαμβάνεται) και της διαφοροποιημένης ανάπτυξής του, όπου παρατηρούνται διάφορες τονικές αποκλίσεις, μετατροπίες, αλλαγές στη χροιά και τη δυναμική. Αυτά τα τεχνάσματα για το χτίσιμο της μορφής συναντιούνται σχεδόν σε όλα τα κομμάτια μικρής μορφής του συνθέτη.¹⁷⁰

Στα έργα για πιάνο παρατηρούμε πυκνή και δεξιοτεχνική γραφή. Ο συνθέτης χρησιμοποιεί όλη την έκταση του οργάνου. Συναντάμε πολλά δεξιοτεχνικά περάσματα (κλίμακες, *arpeggios*, απλωμένες συγχορδίες, αλυσίδες από οκτάβες και συγχορδίες παηγμένες *martellato* και άλλα) τα οποία χαρίζουν στα έργα μία χαρακτηριστική λάμψη. Πολλές φορές χρησιμοποιεί μία πολυεπίπεδη αντιστικτική γραφή, η οποία απαιτεί άριστη χρήση του πεντάλ. Έντονο χαρακτηριστικό αποτελεί η μεγάλη γκάμα από δυναμικούς

¹⁶⁹ Евгений Аврамов (1976), *Хармонията на Панчо Владигеров*, София: Музика 44 [Ευγκένι Αβράμοβ (1976), *Η Αρμονία του Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Μουσική 44].

¹⁷⁰ Карκλίски (2000), 10-18. Евгени Павлов (1969), «Някои черти на Владигеровото творчество». *Българска Музика* 3: 19-24 [Ευγκένι Παβλόβ (1969), «Κάποια χαρακτηριστικά του έργου του Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 19-24].

χρωματισμούς, τα μεγάλα crescendo τα οποία οδηγούν σε αποκορύφωση με *fff*, τα *p subito* και άλλα. Τα έργα αυτά, δίνουν μια «συμφωνική» χροιά και διάσταση στο πιάνο (όπως σε αρκετά έργα του Λιστ). Ο ίδιος μάλιστα, έγραψε πάρα πολλές μεταγραφές έργων του για διαφορετικά σύνολα, με σκοπό την προώθησή τους και τη συχνότερη εκτέλεσή τους επί σκηνής.¹⁷¹ Τις περισσότερες φορές το έργο εμφανιζόταν πρώτα στην πιανιστική του μορφή και μετά στην ορχηστρική, αλλά υπάρχουν και περιπτώσεις που γινόταν το αντίθετο (*Σκανδιναβική Σουίτα «Ονειρόδραμα»* Opus 13 – 1924, *Βουλγάρικη Σουίτα* Opus 21 – 1927, *Εφτά Συμφωνικοί Βουλγάρικοι Χοροί* Opus 23 – 1931 και άλλα). Ο συνθέτης έγραψε μεταγραφές πιανιστικών έργων του και για άλλα σύνολα (βιολί και πιάνο, βιόλα και πιάνο, τσέλο και πιάνο, κλαρινέτο και πιάνο, φλάουτο και πιάνο, όμποε και πιάνο). Κρίνοντας από τον υψηλό βαθμό τεχνικής δυσκολίας, την έλλειψη σημειωμένων στην παρτιτούρα δακτυλισμών και χρήσης του πεντάλ, ακόμα και σε προφανή σημεία, συμπεραίνουμε ότι ο μεγάλος όγκος των πιανιστικών έργων του συνθέτη, απευθύνεται σε πιανίστες με υψηλό επίπεδο δεξιοτεχνίας και ερμηνευτικών δυνατοτήτων.

Η μελωδική γραμμή (συμμετρία, περιοδικότητα, ρυθμική υφή, πτώσεις και τροπικές έλξεις), παίζει τον κύριο ρόλο για την ανάπτυξη και τη δομή στα έργα του Βλαντιγκέροβ. Σε αντίθεση με την ιμπρεσιονιστική, ασαφή και μυστηριώδη μουσική ατμόσφαιρα, το θεματικό υλικό του συνθέτη είναι πάντοτε συγκεκριμένο, περιγράφει ανθρώπινα συναισθήματα και προέρχεται από τρεις διαφορετικές ομάδες:

- α) από το βουλγάρικο δημοτικό τραγούδι,
- β) από το ξένο φολκλόρ (κυρίως της Ρουμανίας και των εβραίων)
- γ) προς ένα πιο γενικό κεντροευρωπαϊκό στυλ, ανεξάρτητο από τις εθνικές σχολές.¹⁷²

Ο αυτοσχεδιασμός παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη μουσική του συνθέτη. Πολλές φορές επηρεάζει τη μορφή και τον τρόπο εξέλιξης του θεματικού υλικού. Στοιχεία αυτοσχεδιασμού βλέπουμε και στην αρμονία, μέσω *arpeggios*, πλούσιων συγχορδιών,

¹⁷¹ Ευγκένι Παβλόβ (1969), ό.π.

¹⁷² Евгени Павлов (1969), «Някои черти на Владигеровото творчество». *Българска Музика* 3: 19-24 [Ευγκένι Παβλόβ (1969), «Κάποια χαρακτηριστικά του έργου του Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 19-24].

μελωδικών και αρμονικών αλυσίδων, μετατροπιών και περασμάτων. Όλα τα παραπάνω μας δίνουν την εντύπωση ότι το έργο δημιουργείται την ώρα που το ακούμε.¹⁷³

Παρατηρείται μια τεράστια γκάμα από μελωδικά στολίδια στα έργα του Βλαντιγκέροβ (κυρίως σε έργα με αργή ή μέτρια ταχύτητα). Κάποια προέρχονται α) από την κλασική μουσική παράδοση (mordent, gruppetto, acciaccatura, trill, glissando) και β) από τη φωνητική και την οργανική, δημοτική μουσική παράδοση.¹⁷⁴ Το δεύτερο είδος στολιδιών είναι πολύ σημαντικά, γιατί είναι ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της μουσικής γραφής του συνθέτη και γενικά, της βουλγαρικής εθνικής σχολής. Μπορούμε να τα διαχωρίσουμε σε τρεις κατηγορίες:

α) Στολίδια χωρίς τα οποία η μελωδία δεν μπορεί να υπάρξει ή χάνει τον χαρακτήρα της. Ο συνθέτης τα σημειώνει με κανονική γραφή και καταλαμβάνουν κανονική αξία μέσα στο μέτρο. Τα στολίδια αυτά πολλές φορές προετοιμαίνουν τις τροπικές μετατροπές και τις τροπικές αρμονικές έλξεις. [παράδειγμα: 7]

Παράδειγμα: 7. «Μελαγχολία» №2 από τις *Ακουαρέλες* Opus 37 (1942) μέτρα: 1-8. Εκδόσεις: Musica

¹⁷³ Константин Ганев (1969), «Орнаментиката в клавирното творчество на Владигеров». *Българска Музика* 3: 29-37 [Κωνσταντίν Γκάνεβ (1969), «Τα στολίδια στα έργα για πιάνο του Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 29-37].

¹⁷⁴ Димитър Христов (1969), «Владигеров – майсторът». *Българска Музика* 3: 38-43 [Ντιμίταρ Χρίστοβ (1969), «Βλαντιγκέροβ ο μάστορας». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 38-43].

β) Στολίδια τα οποία δεν κατέχουν πραγματικό χρόνο μέσα στο μέτρο αλλά παίζονται χρονικά εις βάρος της προηγούμενης νότας. Η καταγωγή τους προέρχεται από την ιδιορρυθμία στο παίξιμο κάποιων δημοτικών οργάνων (γκάιντα, καβάλ, γκαντούλκα) και του χαρακτηριστικού *vibrato* του δημοτικού τραγουδιού.¹⁷⁵ Στα γρήγορα κομμάτια τα στολίδια αυτά έχουν κυρίως ρυθμικό χαρακτήρα, όμως στα αργά τραγούδια παίζουν διάφορους ρόλους. Η *acciaccatura* μίας νότας σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στις τροπικές αρμονικές έλξεις και στις πτώσεις [παράδειγμα: 8], ενώ σε άλλες να μιμηθεί δημοτικά όργανα και τα χαρακτηριστικά διαστήματα πέμπτης, έκτης και εβδόμης [παράδειγμα: 9]. Η *acciaccatura* δύο νοτών έχει παρόμοιο χαρακτήρα. Ομορφαίνει τη μελωδική γραμμή τονίζοντας τον τρόπο στον οποίο ανήκει. Πολλές φορές, ανάμεσα στην *acciaccatura* και την κύρια νότα σχηματίζεται το χαρακτηριστικό διάστημα της αυξημένης δευτέρας¹⁷⁶ [παράδειγμα: 10].

Παράδειγμα: 8. «Πρελούδιο» №1 από την *Σουίτα* Opus 51 (1954), μέτρα: 1-2. Εκδόσεις: Musica

Παράδειγμα: 9. «Σίτνο χορό» № 2 από τα *Βουλγάρικα Τραγούδια και Χοροί* Opus 25 (1932), μέτρα: 7-11. Εκδόσεις: Musica

¹⁷⁵ Λίτοβα – Νικόλοβα (1995), 136-144.

¹⁷⁶ Γκάνεβ (1969), 29-37.

Παράδειγμα: 10. «Εννιά χρόνια έγιναν, Ιόνκε» №4 από τα *Βουλγάρικα Τραγούδια και Χοροί* Opus 25 (1932), μέτρο: 37. Εκδόσεις: Musica

γ) Ελεύθερα στολίδια μελισματικού χαρακτήρα. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν οι μελωδικοί σχηματισμοί τριών φθόγγων [παράδειγμα: 11], οι μεγαλύτεροι 6-7 φθόγγων και οι μεγάλες roulades¹⁷⁷ τις οποίες ο συνθέτης πολλές φορές σημειώνει στην παρτιτούρα ως Cadenza ad libitum ή Quasi cadenza [παράδειγμα: 12]. Τα στολίδια αυτά συναντιούνται στα αργά τραγούδια της δημοτικής μουσικής.¹⁷⁸ Παίζουν σημαντικό ρόλο στη μελωδική γραμμή τονίζοντας τους βασικούς φθόγγους ενός τρόπου και περνώντας ακόμα και από τις βαθμίδες του τρόπου στις οποίες δεν πηγαίνει η μελωδία. Κάποιες φορές παίζονται χρονικά εις βάρος της νότας που προηγείται, ενώ άλλες φορές, της επόμενης.¹⁷⁹

Παράδειγμα: 11. «Τραγούδι» №4 από τις *Μινιατούρες «Σούμεν»* Opus 29 (1934) μέτρα: 1-6. Εκδόσεις: Musica

¹⁷⁷ Είδος στολιδιού (γαλλικά, προέρχεται από το rouler – κυλάει). Συναντάται στην φωνητική μουσική. Γρήγορο πέραςμα αρκετών φθόγγων σε μία συλλαβή.

¹⁷⁸ Λίτοβα – Νικόλοβα (1995), 136-144.

¹⁷⁹ Γκάνεβ (1969), 29-37.

quasi cadenza ad lib...

Παράδειγμα: 12. «Improvisation» №4 από τα *Επεισόδια Opus 36* (1941) μέτρο: 73. Εκδόσεις: Musica

Η αρμονία και η πολυφωνία παίζουν εξαιρετικά μεγάλο ρόλο στο συναίσθημα, τη δραματικότητα και την περιγραφικότητα στη μουσική του συνθέτη. Χαρακτηριστικές είναι οι πολυφθογγικές πλούσιες συγχορδίες. Συχνά χρησιμοποιεί διαφορετικές ελαττωμένες ή αυξημένες πέμπτες, έβδομες και ένατες, χρωματικούς και ξένους φθόγγους. Οι τρόποι των δημοτικών τραγουδιών δεν συνιστούν υλικό μόνο για τη μελωδία, όπως ισχύει για περισσότερους από τους προγενέστερους του συνθέτες στη Βουλγαρία, αλλά και για την αρμονία. Αυτό κάνει την αρμονική του γλώσσα πολύ πιο ενδιαφέρουσα και πλούσια. Άλλα στοιχεία της αρμονικής σκέψης του Βλαντιγκέροβ είναι η τονική ποικιλία, οι συχνές μετατροπίες, οι αποκλίσεις και η αντιστικτική χρήση της αρμονίας.

Στα έργα του συναντάμε συγχορδίες που προέρχονται από κλίμακες με ολόκληρους τόνους. Αυτές οι συγχορδίες έχουν το ρόλο της δεσπόζουσας στην, κατά τα άλλα λειτουργική τονικά, αρμονία και καταλήγουν συνήθως στην τονική. Τέτοια είναι η συγχορδία μεθ' ενάτης με ελαττωμένη και αυξημένη πέμπτη, στην εισαγωγή και στο finale της *Ραψωδίας «Βάρνταρ» Opus 16* (1922)¹⁸⁰ [παράδειγμα: 13]. Πολύ ενδιαφέρουσα είναι και η χρήση συγχορδιών που είναι χτισμένες όχι σε τρίτες, αλλά σε διαστήματα τετάρτης. Οι συγχορδίες αυτές είναι λιγότερο συχνές και εμφανίζονται πάντα, περικυκλωμένες από συγχορδίες τρίτης¹⁸¹ [παράδειγμα: 14. (πρώτο και τελευταίο μέτρο)].

¹⁸⁰ Αβράμοβ (1976), 59, 227.

¹⁸¹ Αβράμοβ (1976), 114.

Op. 16 (1922)

Παράδειγμα: 13. Ραγωδία «Βάρνταρ» Opus 16 (1922), μέτρα: 1-4, 407-410. Εκδόσεις: Musica

Παράδειγμα: 14. Ραγωδία «Βάρνταρ» Opus 16 (1922), μέτρα: 85-89 . Εκδόσεις: Musica

Η παράλληλη κίνηση συγχορδιών έχει πολύ σημαντικό ρόλο στην αρμονική γλώσσα του συνθέτη. Στα έργα του συναντάμε τριών ειδών χρήση παράλληλων συγχορδιών: α) καθαρά μελωδικού χαρακτήρα, β) συνοδευτικού, αρμονικού χαρακτήρα και γ) άλλου τύπου, διακοσμητικού χαρακτήρα.

α) Στο επόμενο παράδειγμα, [παράδειγμα: 15] η μελωδική γραμμή έχει διπλασιαστεί όχι μόνο σε διάστημα οκτάβας (όπως συνηθίζεται), αλλά και σε άλλα διαστήματα. Η μελωδία παρουσιάζεται ταυτόχρονα σε τέσσερις διαφορετικές τονικότητες του ίδιου τρόπου. Οι ξεκάθαρες συγχορδίες (τονική) οι οποίες βρίσκονται πριν και μετά από τις

παράλληλες συγχορδίες, δηλώνουν την τονικότητα. Με αυτήν τη χρήση των παράλληλων συγχορδιών ο συνθέτης αναδεικνύει και τονίζει κάποιο μοτίβο ή μελωδία.¹⁸² Το φαινόμενο αυτό το συναντάμε σε όλα τα μέρη των έργων του – στην έκθεση, στην ανάπτυξη, κυρίως όμως, στην επανέκθεση και το finale (όπως στο παράδειγμα 15). Η κύρια τονικότητα αναδεικνύεται περισσότερο όταν ο συγχορδιακός παραλληλισμός γίνεται μόνο επάνω στους διατονικούς φθόγγους της κύριας τονικότητας. Σε αυτήν την περίπτωση οι εσωτερικές φωνές δεν εκτελούν πάντα ακριβώς τη μελωδία. Οι διαφοροποιήσεις προέρχονται γιατί ο συνθέτης, σε μία διατονική κλίμακα χειρίζεται κάθε φθόγγο ως τονική διαφορετικού τρόπου, ξεχωριστά σε κάθε μία από τις παράλληλες φωνές [παράδειγμα: 16].

The image shows a musical score for two staves. The top staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. The key signature has two sharps (F# and C#). The time signature is 2/4. The score consists of several measures of chords. Above the first few measures, the instruction 'poco pesante' is written. Above the next few measures, 'rallentando' is written. At the end of the score, there is a dynamic marking 'ff molto' and a fermata over the final chord.

Παράδειγμα: 15 «Tocatta» №5 από τα *Επεισόδια* Opus 36 (1941), μέτρα: 289-293. Εκδόσεις: Musica

The image shows a musical score for piano and orchestra. The top staff is for the piano, in treble clef, with a tempo marking '♩ = 152'. The bottom staff is for the orchestra, in bass clef. The key signature has two flats (Bb and Eb). The time signature is 3/8. The piano part features a series of chords with a 'pp' (pianissimo) dynamic marking and a 'cresc.' (crescendo) marking. The orchestra part consists of a series of notes.

Παράδειγμα: 16 Τρίτο μέρος από το *Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα* №3 σε σι ύφεση ελάσσονα Opus 31 (1937) Εκδόσεις: Universal Edition

Ενδιαφέρον είναι το απόσπασμα από την «Tocatta» №5 Opus 36 [Παράδειγμα: 17], στο οποίο οι δύο από τις τρεις φωνές έχουν, ως βάση της μελωδίας τους, τον ίδιο

¹⁸² Αβράμοβ (1976), 192.

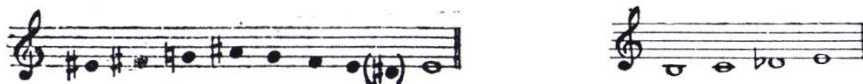
τρόπο – ελάσσον τετράχορδο με υποτονικό φθόγγο [Παράδειγμα 18]. Η τρίτη φωνή έχει διαφοροποιημένη μελωδική κίνηση, όχι με βάση τη διατονική κλίμακα αλλά τη χρωματική, δημιουργώντας έναν τρόπο πολύ κοντινό στον εναρμόνιο [Παράδειγμα: 19]. Η επαναλαμβανόμενη νότα σε άρση στον μπάσο σαν ισοκράτης, προσδιορίζει την βασική τονικότητα.

Παράδειγμα: 17 «Toccatà» №5 από τα Επεισόδια Opus 36 (1941), μέτρα: 100-103. Εκδόσεις: Musica

Παράδειγμα: 18

Παράδειγμα: 19

β) Η αρμονική χρήση των παράλληλων συγχορδιών, παρατηρείται επίσης πολύ συχνά στο έργο του συνθέτη. Στο απόσπασμα από την «Ρατσενίτσα» Opus 21 №4 [Παράδειγμα: 21], οι παράλληλες συγχορδίες με καθοδική κίνηση ημιτονίων, δημιουργούν μία αυτόνομη αρμονική εξέλιξη πάνω στην οποία ξεχωρίζει η μελωδική γραμμή. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, παρατηρούμε την μη λύση μιας έντονα διάφωνης συγχορδίας (αλλοιωμένες δανεικές δεσπόζουσες) σε σύμφωνη, αλλά σε μία άλλη διάφωνη συγχορδία.¹⁸³ Η τονική συγχορδία η οποία εμφανίζεται πριν και μετά από τις

¹⁸³ Θυμίζει πολύ τεχνικές του Ντεμπυσσύ και του Ραβέλ.

παράλληλες συγχορδίες έχει το ρόλο βάσης της κυκλικής αρμονικής κίνησης και προσδιορίζει την τονικότητα.¹⁸⁴

**Παράδειγμα: 20 «Ρατσενίτσα» №4 από την Βουλγάρικη Σουίτα Opus 21 (1926),
Εκδόσεις: Musica**

γ) Στο απόσπασμα από το «Εξωτικό χορό» №3 Opus 17, [Παράδειγμα 20] παρατηρούμε μία διαφορετική χρήση των παράλληλων συγχορδιών, με σκοπό την μετατροπή από μια τονικότητα σε άλλη. Δεν υπάρχει λειτουργική σχέση ανάμεσα στις παράλληλες συγχορδίες, αλλά ούτε και κάποια μελωδική γραμμή. Η διαφορά στο τονικό ύψος μεταξύ των τονικοτήτων, καλύπτεται με παράλληλες συγχορδίες με ανοδική κίνηση σε ημιτόνια που καταλήγουν στη δεσπόζουσα της δεύτερης τονικότητας.

**Παράδειγμα: 21 «Εξωτικός χορός» №3 από τα Έξι Εξωτικά Πρελούδια Opus 17 (1924) Εκδόσεις:
Musica**

¹⁸⁴ Евгений Аврамов (1974), «Акордионичният паралелизъм в хармоничния език на Панчо Владигеров». *Българска Музика* 3: 46-53 [Еυγκένι Αβράμοβ (1974), «Ο συγχορδιακός παραλληλισμός στην αρμονική γλώσσα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 46-53], Евгений Аврамов (1976), *Хармонията на Панчо Владигеров*, София: Музика 5-232 [Еυγκένι Αβράμοβ (1976), *Η Αρμονία του Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Μουσική 5-232].

Ενορχήστρωση, ουσιαστικά, μαθαίνει μόνος του. Μελετάει τη μουσική του Μπετόβεν, του Βάγκνερ, του Ρίχαρντ Στράους και των αγαπημένων του ρώσων συνθετών. Το 1918, σε ηλικία 19 ετών συνθέτει το *Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα № 1* Opus 6 στο οποίο δοκιμάζει για πρώτη φορά τις δυνατότητές του στην ενορχήστρωση. Στην συνέχεια, μπορούμε να πούμε ότι με μεγάλη ευχαρίστηση θα παίζει με τα χρώματα των οργάνων μέχρι το τέλος της ζωής του, κρίνοντας από το πλήθος των έργων και τις πολλές μεταγραφές γραμμένες για ολόκληρη την γκάμα από σύνολα, από τη μεγάλη συμφωνική ορχήστρα, τις μικρότερες ορχήστρες δωματίου, εγχόρδων, πνευστών, έως και ορχήστρα από ακορντεόν. Στα έργα του χρησιμοποιεί όλα τα όργανα μιας μεγάλης συμφωνικής ορχήστρας όπως: κόντρα φαγκότο, κλαρινέτο μπάσο, αγγλικό κόρνο, άρπα, τσελέστα, γκλόκενσπιλ. Αν το έργο το απαιτεί, χρησιμοποιεί τεχνικές όπως παίξιμο *con sordina*, *divisi*, *tremolo*, *spiccato*, *pizzicato*, *glissando*, *sul ponticello*, *scordatura*¹⁸⁵ (για τα έγχορδα), *sordina* στα χάλκινα, *glissando* στα τρομπόνια και χρήση τρέμολο στις τρομπέτες. Η ορχήστρα πολλές φορές μιμείται όργανα της δημοτικής μουσικής δημιουργώντας την ακουστική ψευδαίσθηση από δεκάδες καβάλ, γκάιντες, γκούσλι, γκαντούλκι και ταμπουράδες¹⁸⁶ επί σκηνής. Σύμφωνα με το χαρακτήρα και το περιεχόμενο ενός έργου, μπορεί να αντλεί από τους πιο μεγαλοπρεπείς και γεμάτους ήχους, μέχρι τις πολύ ευαίσθητες και λεπτές δυναμικές μιας ορχήστρας.¹⁸⁷

Αναζητώντας την θέση του Βλαντιγκέροβ στην παγκόσμια μουσική σκηνή και έχοντας υπόψη τα προαναφερθέντα, μπορούμε να τον χαρακτηρίσουμε ως θεμελιωτή και κύριο εκπρόσωπο της Βουλγάρικης εθνικής σχολής. Ήταν ο πρώτος που συνδύασε τα ιδιώματα της βουλγάρικης δημοτικής μουσικής με την δυτικοευρωπαϊκή κλασική παράδοση δημιουργώντας και φέρνοντας σε ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο την εθνική σχολή

¹⁸⁵ Αυτή η τεχνική κουρδίσματος παρατηρείται στην *Ραψωδία 'Βάρνταρ'* για βιολί και πιάνο. Χρησιμοποιείται με σκοπό την μίμηση κάποιων έγχορδων δημοτικών οργάνων (γκαντούλκα, ταμπουρά) από το βιολί. Евгений Павлов (1960), «Българска рапсодия 'Вардар'». *Българска музика* 3: 5-8 [Ευγένι Παβλόβ (1960), «Βουλγάρικη ραψωδία 'Βάρνταρ'». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 5-8].

¹⁸⁶ Βουλγάρικα δημοτικά όργανα (кавал, гайда, гусли, гъдулка, тамбура).

¹⁸⁷ Божидар Абрашев (1974), «Владигеров – майстор на оркестровия колорит». *Българска Музика* 3: 31-35 [Μποζιντάρ Αμπράσεβ (1974), «Βλαντιγκέροβ – άρχοντας των χρωμάτων της ορχήστρας». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 31-35], Димитър Христов (1969), «Владигеров – майсторът». *Българска Музика* 3: 38-43 [Ντιμίταρ Χρίστοβ (1969), «Βλαντιγκέροβ ο μάστορας». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 38-43].

της χώρας, σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές εθνικές σχολές. Προφανώς, δεν θα είχε νόημα να προσπαθήσουμε να τον συγκρίνουμε με τους πρωτοπόρους συνθέτες του εικοστού αιώνα, οι οποίοι μέσω νεωτερισμών και πρωτοπόρων κινήσεων δημιούργησαν και ανέδειξαν καινούρια στυλ και είδη μουσικής, αφού ο ίδιος είχε διαφορετική προέλευση, πορεία και στόχους. Προέρχονταν από μία χώρα που μόλις είχε αρχίσει να δημιουργεί μία κλασική μουσική παιδεία και χρειάζονταν ανθρώπους πλούσιους πνευματικά και με αφοσίωση στην παράδοση, για την μελλοντική ανάπτυξη της. Το παιδικό του όνειρο και τα πρώτα ερεθίσματα που πήρε από τους καθηγητές του στην Βουλγαρία, τον συνόδεψαν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, αφού το έργο του έβρισκε συνεχώς εύφορο έδαφος να εξελιχθεί και να παρουσιαστεί. Στις αρχές του εικοστού αιώνα και την Ευρώπη, επικρατούσε ένα κλίμα συμπάθειας ως προς το εξωτικό και το εθνικό στην μουσική. Σχεδόν κάθε χώρα είχε αναδείξει το δικό της εθνικό συνθέτη. Μετά την επιστροφή του στην Βουλγαρία και με την αλλαγή του καθεστώτος (1946), επικρατεί στην χώρα, όπως και σε ολόκληρο το υπόλοιπο σοσιαλιστικό μπλοκ, η ιδεολογία του Λένιν (1917) και το δόγμα «η τέχνη πιο κοντά στον λαό». Το έργο του Βλαντιγκέροβ, σε αντίθεση με άλλους συνθέτες πιο προοδευτικούς, βρίσκει για ακόμα μια φορά θετική ανταπόκριση και στήριξη. Το μεγάλο του ταλέντο ως συνθέτης, εκτελεστής, και παιδαγωγός, δεν περιορίστηκε μόνο σε εθνικό επίπεδο και πολιτικά συμφέροντα αλλά εξαπλώθηκε παγκοσμίως κρίνοντας από τις πολλές συναυλίες σε όλον τον κόσμο, τα επαινετικά σχόλια των μουσικοκριτικών, την αλληλογραφία του με άλλους μεγάλους συνθέτες της εποχής (Strauss, Shostakovich, Kodaly, Khachaturian, Bartók και άλλους), την μεταθανάτια πρόσληψη και διάδοση του έργου του και τους διεθνώς αναγνωρισμένους συνθέτες και πιανίστες, με μεγάλη σταδιοδρομία στην Βουλγαρία και το εξωτερικό, οι οποίοι υπήρξαν μαθητές του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Οικογένεια Βλαντιγκέροβ: Χαραλάν, Ελίζα, Πάντσο και Λιούμπεν μαζί με την οικιακή βοηθό και δασκάλα των παιδιών. Σούμεν, 1902 [Vladigerov photos from the study (2007), Sofia: Gutenberg].

Στην ηλικία των έξι ετών, ο Πάντσο ξεκινάει μαθήματα πιάνου. (ό.π.)

Τα αδέρφια Βλαντιγκέροβ με τον παππού τους Λέον Πάστερνακ. (ό.π.)

Πάντσο Βλαντιγκέροβ κατά την διάρκεια της στρατιωτικής του θητείας – 1919. (ό.π.)

Πάντσο Βλαντιγκέροβ, 1926. Από το 1912 έως το 1932 ο συνθέτης ζει και εργάζεται στην Γερμανία. (αρχείο από την συλλογή του Σπιτιού – Μουσείου «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» στην Σόφια. Για την χρήση στην διπλωματική εργασία έχουν αγοραστεί δικαιώματα.)

Ο Βλαντιγκέροβ και η Βασιλική Στρατιωτική Συμφωνική Ορχήστρα με διευθυντή τον Σάσα Ποπόβ. Απρίλιος 1937. [Vladigerov photos from the study (2007)]

Ο Βλαντιγκέροβ διευθύνει την Συμφωνική Ορχήστρα της Ραδιοφωνίας (Σοβιετική Ένωση) στην αίθουσα «Τσαϊκόφσκι» κατά την διάρκεια συναυλίας με δικά του έργα. Ιανουάριος, 1948. Μόσχα.
[Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (Επίσημη ιστοσελίδα του Σπίτι – Μουσείο „Πάντσο Βλαντιγκέροβ“ στην Σόφια), <http://vladigerov.org>]

Ο Βλαντιγκέροβ ως σολίστ με την Φιλαρμονική της Βιέννης το 1934.
Διευθυντής: Prof. Nilius. [Vladigerov photos from the study (2007)]

Κατά την διάρκεια περιοδείας σε πόλεις της Γερμανίας. (Legacy of Pancho Vladigerov Foundation)

Ο Βλαντιγκέροβ με τον ταλαντούχο μαθητή του Alexis Weissenberg – Ziggy. Σόφια, 1941.
[Vladigerov photos from the study (2007)]

Από αριστερά προς τα δεξιά: Π. Πετρίδης, Μ. Καλομοίρης, Π. Βλαντιγκέροβ, Μ. Βάρβογλης και Αντ. Ευαγγελάτος. Αθήνα, 1940. Μετά από συναντία βουλγάρικης μουσικής στο Βασιλικό Θέατρο, Αθήνα, με έργα του Βλαντιγκέροβ και άλλων Βούλγαρων συνθετών. (Σπίτι – Μουσείο «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» ό.π.)

Ο Βλαντιγκέροβ ανάμεσα στα υπόλοιπα μέλη της επιτροπής του διαγωνισμού «Busoni» στην πόλη Bolzano. (Legacy of Pancho Vladigerov Foundation)

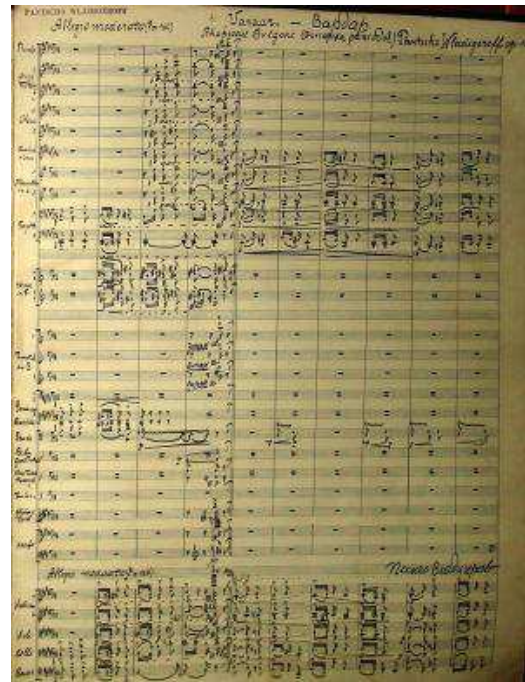
Ο Πάντσο Βλαντιγκέροβ στο Παγκόσμιο Συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι το 1949. (Legacy of Pancho Vladigerov Foundation)

Τα αδέρφια Βλαντιγκέροβ με την μητέρα τους Ελίζα και τον γιό του Πάντσο – Αλεξάνταρ. [Vladigerov photos from the study (2007)]

Αφίσα για συναυλία με την Φιλαρμονική της Βιέννης σε έργα του Βλαντιγκέροβ. Αυστρία, 1921. (Σπίτι – Μουσείο «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» ό.π.)

Χειρόγραφο. Η πρώτη σελίδα της Ραψωδίας «Βάρνταρ». (Legacy of Pancho Vladigerov Foundation)

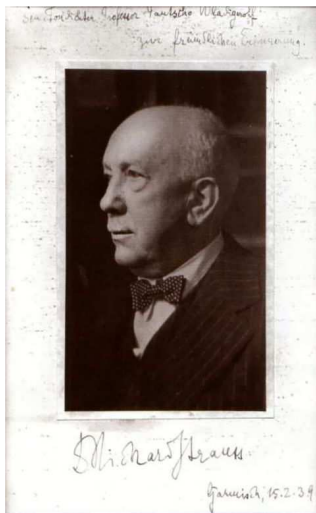
Δίπλωμα και μετάλλιο του βραβείου “Gottfried von Herder” που του απονεμήθηκε το 1968 στην Βιέννη. (Σπίτι – Μουσείο «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» ό.π.)

Κάρτα των εκδόσεων «Deutschen Kurz - Post», Βερολίνο, 1930. Ο Βούλγαρος συνθέτης (πάνω δεξιά) μαζί με άλλους διάσημους μουσικούς του 20^{ου} αιώνα: Stravinsky, Hindemith, Weinberger, Korngold και Krenek. (Legacy of Pancho Vladigerov Foundation)

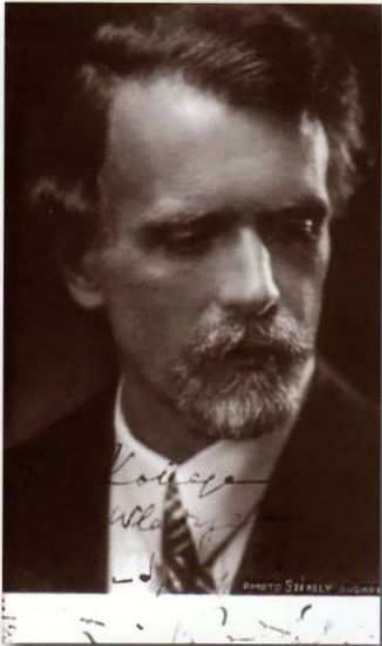
Max Reinhardt, Βιέννη, 1932. Стефан Лазаров (1976), *Панчо Владигеров и Театърът*, София: Музыка [Στέφαν Λάζαροβ (1976), *Πάντσο Βλαντιγκέροβ και το Θέατρο*, Σόφια: Μουσική]

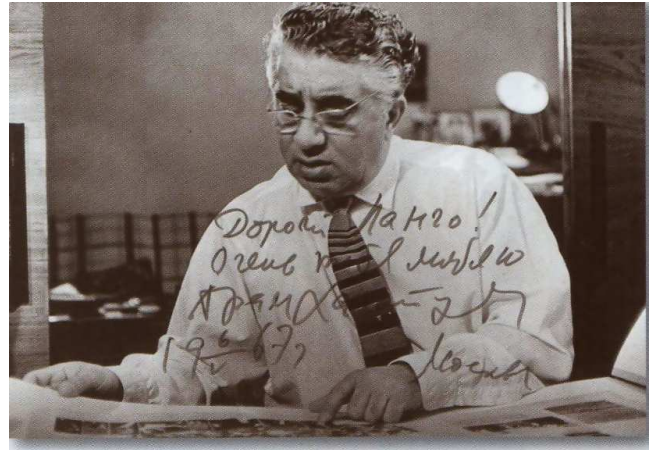
Richard Strauss, Garmisch, 15/2/1939. Με αφιέρωση: «Στον μουσικό ποιητή καθ. Πάντσο Βλαντιγκέροβ σαν ενθύμιο από καρδιάς!» [Vladigerov photos from the study (2007)]

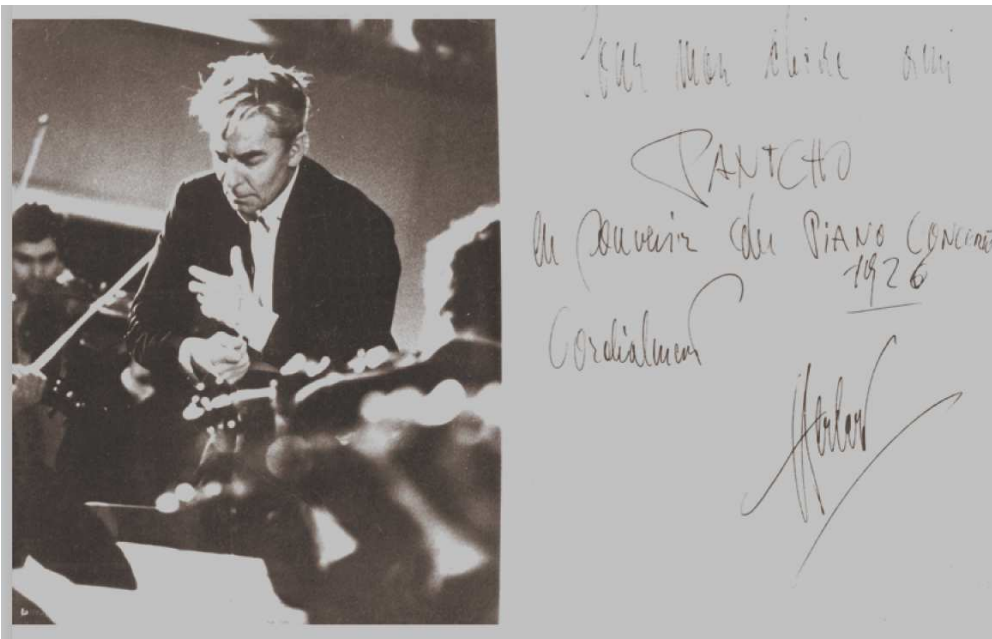
Dmitri Shostakovich, Μόσχα, 2/11/1957. Με αφιέρωση: «Στον αγαπημένο μου Πάντσο Βλαντιγκέροβ με τις καλύτερες ευχές!» [Vladigerov photos from the study (2007)]

Zoltan Kodály, Μάιος, 1938. Με αφιέρωση:
«Στον συνάδελφο Βλαντιγκέροβ» [Vladigerov
photos from the study (2007)]

**Aram Khachaturian, Μόσχα, 06/05/1967. Με
αφιέρωση: «Μονάκριβε Πάντσο, Σε αγαπώ
πολύ!» [Vladigerov photos from the study
(2007)]**

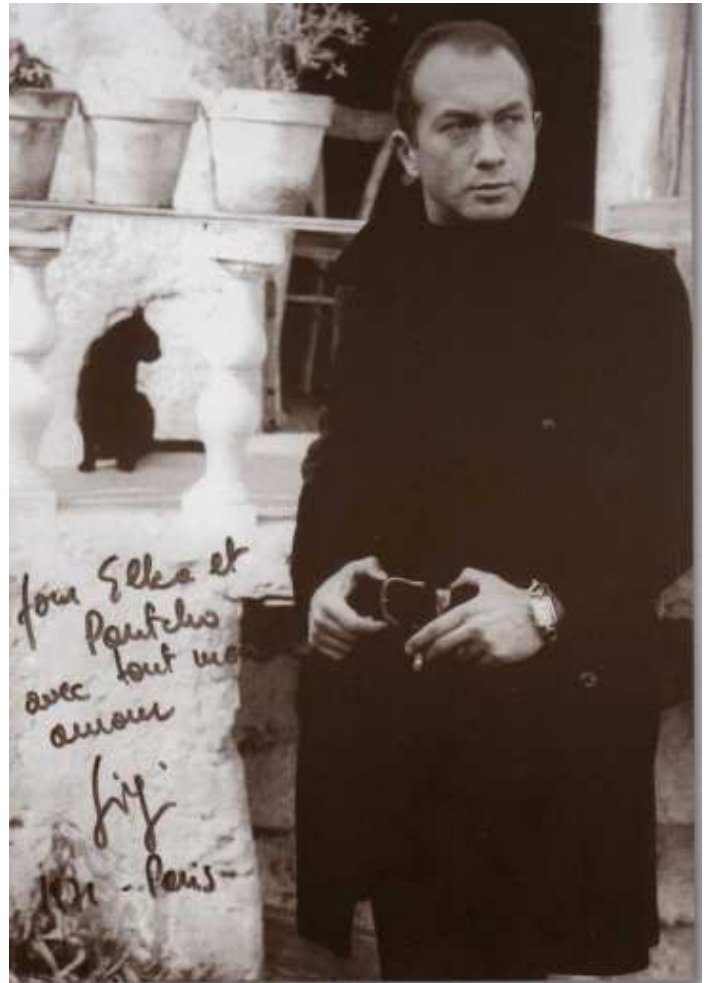
**Herbert von Karajan. Χαρισμένη περίπου το 1970, με αφιέρωση: «Στον αγαπητό μου φίλο Πάντσο,
ως ενθύμιο από το κοντσέρτο για πιάνο του 1926. Από καρδιάς Herbert» (Σπίτι – Μουσείο «Πάντσο
Βλαντιγκέροβ» ό.π.)**

Arturo Benedetti Michelangeli, 1975. Με αφιέρωση. [Vladigerov photos from the study (2007)]

Dinu Lipatti, Σόφια, 26/02/1943. Με αφιέρωση: Στον κύριο Βλαντιγκέροβ με βαθύ σεβασμό και τα καλύτερα αισθήματα. [Vladigerov photos from the study (2007)]

Alexis Weissenberg, Παρίσι, 1973. Με αφιέρωση: Στην Έλκα και τον Πάντσο με όλη μου την αγάπη, Ζίγκι. [Vladigerov photos from the study (2007)]

Βρυξέλλες $\frac{20}{17}$

Cher Monsieur et Compagnie

à l'occasion de votre visite à Brest vous avez bien voulu me promettre de m'envoyer une collection de chansons populaires bulgares récemment parues. C'était bien au-delà de ce que j'ai souhaité et que j'aurais pu accepter de vous. J'étais et je suis désolé d'acheter la dite collection, mais comment sans savoir jusqu'au nom de l'éditeur?

Pardonnez-moi donc si j'ose vous dérangerais de nouveau, de vouloir bien m'indiquer le titre exact de l'ouvrage, afin que je puisse me le faire venir avec les meilleures salutations

votre bien dévoué

Z. Kodaly

Γράμμα του Zoltan Kodaly στον Βλαντιγκέροβ. (Σπίτι – Μουσείο «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» ό.π.)

Дорогой Панчо!

Спасибо Вам за доброе слово и за приглашение к участию в концерте в Авантюристическом театре.

Примечание: $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{3}{4}$ $\frac{1}{8}$ и т.д.

Музыка!

Искренне благодарю Вас.

19/10/52. Софий.

Γράμμα του Aram Khachaturian στον Βλαντιγκέροβ. 10/06/1952. [Στέφαν Λάζαροβ (1976)]

BARTÓK BELA den 2. Juli, 1935.

Sehr geehrter Herr Vladigeroff!

Erlauben Sie mir, dass ich Ihnen Herrn Jeno Deutsch, meinen Schulkollegen und ihn Ihnen wärmstens empfehle. Er ist ein ausgesprochen gediegener Pianist, Organist und Musiker, die höchste höchst zuverlässig und vertrauenswürdig. Als eine Höflichkeit muss ich erwähnen, dass er eine Zeit lang sich auch mit dem Studium der bulgarischen Sprache befasst hat: da Ausgangspunkt, keine Bildung der Kunst, dass ich ihn bei, für mich bulgarisches Liedmaterial zu kopieren. Er beschreibt diese Lieder in bulgarischer Sprache im halten und eventuell ~~noch~~ Abschriftensicherheiten zu sehen. Ich bitte Sie, ihm in dieser Hinsicht — soweit dieses beiden letzten Seiten überhaupt möglich ist — behilflich zu sein.

Mit den besten Grüßen Ihr ergebener

Bela Bartók

Γράμμα του Bela Bartók στον Βλαντιγκέροβ. 2/07/1935. [Vladigerov photos from the study (2007)]

REICHSMUSIKKAMMER
BERUFSTAND
DER
DEUTSCHEN KOMPONISTEN

VORLAGE-NUMMER
BERLIN W. 9. den 8. II. 1952
WILHELM STR. 10
TELEFON: KÖNIGLICHES OPERNHÄUS
POSTLEISTUNGSBÜRO BERLIN 1011

Sehr geehrter Herr Kollege!

Ich habe die Ehre, Sie zur Teilnahme an Präsen deutschen Komponistentag, dessen Programm beifügt ist, einzuladen.

Eine eigene Sitzung mit den ausländischen Kollegen ist dazu bestimmt, die Fragen der internationalen Zusammenarbeit auf künstlerischen und organisatorischen Gebiete zu behandeln.

Ich bitte Sie, mich wissen zu lassen, ob ich auf Ihre Teilnahme an dem Komponistentag und den ihm umwohnenden künstlerischen Veranstaltungen rechnen darf. Ehrenkarten werden hier zu Ihrer Verfügung gehalten.

Sie wollen meine Einladung als an alle bulgarischen Kollegen gerichtet ansehen und ich darf Sie bitten, denjenigen Kollegen, die sich für die Teilnahme an dem Komponistentag interessieren würden, diese Einladung freundlichst zu übersenden und mir ihre Namen und Adressen schnellstens mitzuteilen, damit die formelle Einladung an sie nachgeholt werden kann.

Gemeinhin Sie den Ausdruck meiner vorzüglichen Hochachtung

Richard Strauss

Γράμμα του Richard Strauss στον Βλαντιγκέροβ, [Στέφαν Λάζαροβ (1976)]

Η είσοδος της Μουσικής Ακαδημίας στην Σόφια, η οποία φέρει το όνομα του συνθέτη: «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» (προσωπικό αρχείο του Θεόδωρου Μπελομάζοβ)

Το σπίτι στην οδό Ιάκουμπιτσα, στο οποίο έζησε ο συνθέτης από το 1951 έως το θάνατο του. Σήμερα έχει μετατραπεί σε σπίτι – μουσείο. (προσωπικό αρχείο του Θεόδωρου Μπελομάζοβ)

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ – ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ¹⁸⁸

Έτος	Ηλικία	Κυριότεροι σταθμοί στην εργοβιογραφία του Πάντσο Βλαντιγκέροβ	Βουλγαρία: ιστορικό πλαίσιο – μουσική δημιουργία και ζωή	Διεθνής σκηνή: ιστορικό πλαίσιο – μουσική δημιουργία και ζωή
1899		Γέννηση του Πάντσο Βλαντιγκέροβ στις 13 Μαρτίου στην Ζυρίχη.	Πρώτη βουλγάρικη όπερα από τον Εμμανουήλ Μανόλοβ: <i>Φτωχοπούλα</i> (<i>Сиромаския</i>).	Γιαν Σιμπέλιους: <i>1η συμφωνία</i> , συμφωνικό ποίημα <i>Φινλανδία</i> . Κλοντ Ντεμπισί: <i>3 Νυχτερινά</i> για ορχήστρα. Μορίς Ραβέλ: <i>Παβάνα για μια νεκρή ινφάντα</i> . Άρνολντ Σένπεργκ: <i>Εξαύλωμένη νύχτα</i> . Γεννιέται ο Φρανσίσ Πουλένκ.
1906	7	Πρώτα μαθήματα πιάνο με την καθηγήτρια Παύλα Βάισμαν- Ζέκοβα.		Μορίς Ραβέλ: <i>Καθρέφτες</i> . Γκούσταβ Μάλερ: <i>8η Συμφωνία "Των χιλίων εκτελεστών"</i> . Διονύσιος Λαύραγκας: όπερα <i>Διδώ</i> . Γεννιέται ο Ντιμίτρι Σοστακόβιτς.
1908	9	Πεθαίνει ο πατέρας του.	Διακηρύσσει την ανεξαρτησία της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία - Ο Φερδινάνδος Α' της Βουλγαρίας γίνεται τσάρος. Γεννιέται ο Μαρίν Γκολεμίνοβ.	Γεννιέται ο Χέρμπερτ φον Κάραγιαν. Άρνολντ Σένπεργκ: <i>2ο κουαρτέτο εγχόρδων</i> . Νικολάι Ρίμσκι-Κόρσακοφ: όπερα <i>Χρυσός πετεινός</i> . Αλεξάντερ Σκριάμπιν: <i>Το ποίημα της έκστασης</i> . Ιγκόρ Στραβίνσκι: όπερα <i>Το αηδόني</i> . Μορίς Ραβέλ: <i>Ο Γκασπάρ της νύχτας</i> για πιάνο. Μπέλα Μπάρτοκ: <i>Μπαγκατέλες</i> για πιάνο. Πεθαίνει ο Νικολάι Ρίμσκι-Κόρσακοφ.

¹⁸⁸ Πηγές – βιβλιογραφία για τον καταρτισμό του χρονολογίου: Anne Grey (1993), *The Popular Guide To Classical Music*, New York: Citadel. Έρικ Σάλσμμαν (1983), *Εισαγωγή στη μουσική του 20ού αιώνα*, μτφρ. Γιώργος Ζέρβος, Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη. Κώστας Χάρδας (επιμ.) (2004), *Γιάννης Α. Παπαϊωάννου: Ο Συνθέτης, ο Δάσκαλος, Αναζήτηση και πρωτοπορία*, Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη – Ιστορικά Αρχεία, 170 – 180. Лилия Крачева (2008), *Българска Музикална Култура: От Древността До Наши Дни*, София: Марс [Λίλια Κράτσεβα (2008), *Βουλγάρικη Μουσική Κουλτούρα: Από Την Αρχαιότητα Μέχρι Τις Μέρες Μας*, Σόφια: Μαρς]

1909	10	Ολοκληρώνει τις βασικές του σπουδές στο Σούμεν. Συναυλία στην Οδησό.		Εμφανίζονται για πρώτη φορά τα Ρωσικά Μπαλέτα στο Παρίσι. Αρνολντ Σένμπεργκ: Πραγματεία της Αρμονίας. Σεργκέι Ραχμάνινοφ: 3ο Κοντσέρτο για πιάνο.
1910	11	Η οικογένεια μετακομίζει στην Σόφια. Γράφεται σε ιδιωτική μουσική σχολή με καθηγητή πιάνου τον Χάινριχ Βίζνερ. Πρώτα μαθήματα θεωρίας και σύνθεσης με τον Ντόμπρι Χρίστοβ. Πρώτες προσπάθειες σύνθεσης (έργα που διασώζονται).		Γκούσταβ Μάλερ: 9η συμφωνία. Ιγκόρ Στραβίνσκι: Μπαλέτο <i>Το Πουλί της Φωτιάς</i> .
1912	13	Πρώτη δημοσίευση – η <i>Ελεγεία</i> στην εφημερίδα «Αρτίστ». Με κρατική υποτροφία, μια και για τα δυο αδέρφια, ο Πάντσο και ο Λιούμπεν πηγαίνουν για σπουδές στο Βερολίνο.	Έναρξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου. Ίδρυση του Κρατικού Μουσικού Σχολείου της Σόφιας. Νικόλα Ατανάσοβ: πρώτη <i>Βουλγάρικη Συμφωνία</i> . Γέννηση του Παρασκέβ Χατζιέβ.	Κλοντ Ντεμπισί: μπαλέτο <i>Πρελούδιο στο απόγευμα ενός Φαύνου</i> . Σεργκέι Προκόφιεφ: 1ο Κοντσέρτο για πιάνο.
1914	15	Συνθέτει την <i>Σονάτα για βιολί και πιάνο</i> σε Ρε μείζονα στην οποία δίνει Opus νούμερο 1. Σπουδάζει θεωρία της μουσικής και σύνθεση με τον καθηγητή Πόουλ Γιούν και πιάνο με τον Χάινριχ Μπαρτ στην Κρατική Μουσική Ακαδημία του Βερολίνου.		Έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Μωρίς Ραβέλ: <i>Τρίο με πιάνο</i> .
1915	16	Περνάει στο μεταπτυχιακό τμήμα της Ακαδημίας των Τεχνών του Βερολίνου και σπουδάζει σύνθεση με τον καθηγητή Φρίντριχ Γκερνσχάιμ και τον καθηγητή Γκεόργκ Σούμαν. Συνθέτει τα πρώτα του έργα.	Παίρνει μέρος στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συμμαχώντας με την Γερμανία και την Αυστροουγγαρία.	Ρίχαρντ Στράους: <i>Η Συμφωνία των Άλπεων</i> . Ζόλταν Κοντάγν: <i>Σονάτα για σόλο τσέλο</i> . Μανόλης Καλομοίρης: όπερα <i>Ο Πρωτομάστορας</i> . Γιάν Σιμπέλιους: <i>Πέμπτη Συμφωνία</i> . Μανουέλ ντε Φάλλια: <i>Νύχτες στους κήπους της Ισπανίας</i> για

		σε Opus.		πίانو και ορχήστρα. Γεννιέται ο Σβιάτοσλαβ Ρίχτερ.
1918	19	Κερδίζει το βραβείο «Μέντελσον» της Ακαδημίας του Βερολίνου με το <i>Κοντσέρτο για πιάνο №1</i> , Opus 6. Επιστρέφει στην Βουλγαρία για να κάνει την στρατιωτική του θητεία (18 μήνες). Ταυτόχρονα πραγματοποιεί πολλές συναυλίες σε όλη την χώρα.	Παναϊότ Πίπκοβ: <i>Βουλγάρικη Ραψωδία</i> για πιάνο.	Λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Η επιδημία της Ισπανικής γρίπης μετατρέπεται σε πανδημία. Ο Σεργκέι Προκόφιεφ εγκαθίσταται στις Η.Π.Α. Μπέλα Μπάρτοκ: <i>2ο κουαρτέτο εγχόρδων</i> έργο 17, πρεμιέρα της όπερας <i>Ο Πύργος του Κυανοπόγωνα</i> . Πρεμιέρα του έργου <i>Η Ιστορία του στρατιώτη</i> του Ιγκόρ Στραβίνσκι. Ο Σεργκέι Ραχμάνινοφ εγκαθίσταται στις Η.Π.Α. Σχηματίζεται στη Γαλλία η Ομάδα των Έξι.
1920	21	Κερδίζει για δεύτερη φορά το βραβείο «Μέντελσον» της Ακαδημίας του Βερολίνου με τις <i>Τρεις Εντυπώσεις</i> για ορχήστρα από το Opus 9. Επιστρέφει στην Γερμανία για να συνεχίσει της σπουδές του. Αρχίζει να δουλεύει για τον Μαξ Ράινχαρντ στο Deutsches Theater του Βερολίνου, ως συνθέτης και πιανίστας.	Ίδρυση του Μουσικού σχολείου στην Φιλιπούπολη.	Το Γερμανικό Εργατικό Κόμμα (DAP) αλλάζει ονομασία με πρωτοβουλία του Χίτλερ και λέγεται στο εξής Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα (NSDAP). Υπογράφεται η Συνθήκη των Σεβρών.
1921	22	Η Φιλαρμονική της Βιέννης εκτελεί το πρώτο Κοντσέρτο για βιολί αφιερωμένο στον αδερφό του Λιούμπεν Βλαντιγκέροβ. Σολίστ: Γκούσταβ Χάβεμαν. Διευθυντής ορχήστρας: Φρίτζ Ράινερ.	Ίδρυση της Κρατικής Μουσικής Ακαδημίας στην Σόφια και του Μουσικού σχολείου στο Μπουργκάς.	Ο Αδόλφος Χίτλερ γίνεται πρόεδρος του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος των Γερμανών Εργατών. Μπέλα Μπάρτοκ: <i>Σονάτα για βιολί και πιάνο</i> .
1922	23	Υπογράφει συμβόλαιο για να εκδοθούν έργα του, με την	Ίδρυση του Μουσικού σχολείου στην Βάρνα.	Άνοδος του Μουσολίνι στην Ιταλία. Μικρασιατική

		Universal Edition. Συνθέτει την <i>Ραψωδία «Vardar»</i> για βιολί και πιάνο.	Ντιμίταρ Νένοβ: <i>Συμφωνία №1</i> . Νικόλα Ατανάσοβ: <i>Συμφωνία №1</i> . Γέννηση του Αλεξάντερ Ράιτσεβ.	καταστροφή. Ίδρυση της Διεθνούς Εταιρείας Σύγχρονης Μουσικής (ISCM) στην Βιέννη. Αρνολντ Σένμπεργκ: ανάπτυξη και παγίωση της δικής του Δωδεκάφθογγης μεθόδου σύνθεσης. Πάουλ Χίντεμιτ: <i>Μικρή μουσική δωματίου</i> για πνευστά. Πέτρος Πετρίδης: <i>Κλέφτικοι χοροί</i> . Γέννηση του Ιάνη Ξενάκη.
1926	27	Ο Βλαντιγκέροβ είναι από τους διοργανωτές του πρώτου Φεστιβάλ Μουσικής στην πόλη Βάρνα. Εκεί διοργανώνει συναυλία με έργα του και για πρώτη φορά εμφανίζεται στην σκηνή ως διευθυντής ορχήστρας.		Ίδρυση του Ελληνικού Εθνικού Ωδείου από τον Μανώλη Καλομοίρη και άλλους Έλληνες μουσικούς. Λέος Γιάνατσεκ: <i>Σλαβική Λειτουργία και Συμφωνιέττα</i> .
1927	28	Συνθέτει την <i>Βουλγάρικη Σουίτα</i> , αφιερωμένη στην πατρίδα του “ <i>A ma patrie</i> ” για την οποία βραβεύτηκε με μετάλλιο από το βουλγάρικο κράτος.	Νικόλα Ατανάσοβ: <i>Ουβερτούρα «Χρίστο Μπότεβ»</i> .	Α εκτέλεση της <i>Λυρικής Σουίτας</i> του Άλμπαν Μπέργκ (Βιέννη).
1928	29	Στο Φεστιβάλ της Βουλγαρικής Μουσικής στην Πράγα, για πρώτη φορά ακούγεται η <i>Ραψωδία «Vardar»</i> ενορχηστρωμένη. Με αυτήν του την εκδοχή, το έργο είναι πιο γνωστό στο ευρύ κοινό.	Λιουμπομίρ Πίπκοβ: <i>Κουαρτέτο εγχόρδων</i> .	Κουρτ Βάλ – Μπέρτολντ Μπρεχτ: <i>Η όπερα της πεντάρας</i> . Μωρίς Ραβέλ: <i>Μπολερό</i> . Μπέλα Μπάρτοκ: <i>Ραψωδία για βιολί και ορχήστρα</i> .
1929	30	Πρώτη ηχογράφιση σε δίσκους γραμμοφώνου της <i>Ραψωδίας «Vardar»</i> και της <i>Βουλγάρικης Σουίτας</i> από την εταιρία Deutsche Grammophon.	Λιουμπομίρ Πίπκοβ: <i>Σονάτα για βιολί και πιάνο</i> .	Έναρξη της Παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.
1930	31	Νυμφεύεται με την Κάτια		Αλεξάντερ Γκλαζουνόβ –

		Ζέκοβα, κόρη της πρώτης δασκάλας του στο πιάνο. Συνθέτει το <i>Δεύτερο Κοντσέρτο για πιάνο</i> . Η πρώτη εκτέλεση πραγματοποιείται στην Δρέσδη στις 28.2.1931. Σολίστ ήταν ο ίδιος ο συνθέτης.		<i>Κουαρτέτο εγχόρδων № 7.</i>
1931	32	Συνθέτει τους <i>Εφτά Συμφωνικούς Βουλγάρικους Χορούς</i> .	Πεθαίνει ο Γκεόργκι Ατανάσοβ – Μαέστρο.	Άντον Βέμπερν: <i>Παραλλαγές για πιάνο</i> , έργο 27. Ίδρυση της Ένωσης Ελλήνων Μουσουργών.
1932	33	Επιστρέφει μόνιμα στην Βουλγαρία. Γι' αυτό το λόγο συνθέτει την <i>Οβερτιούρα «Γη»</i> για συμφωνική ορχήστρα. Δουλεύει ως ωρομίσθιος καθηγητής πιάνου και μουσικής δωματίου στην Κρατική Μουσική Ακαδημία της Σόφιας. Δημιουργεί την τάξη «ελεύθερη σύνθεση» με μαθητές κυρίως του πιάνου, η οποία δεν ήταν αναγνωρισμένη.	Λιουμπομίρ Πίπκοβ: όπερα <i>Τα εννιά αδέρφια του Ιάννη</i> .	Σεργκέι Προκόφιεφ: <i>Κοντσέρτο για πιάνο №5</i> .
1933	34	Γεννιέται ο γιος του Αλέξανδρος. Σε αυτόν αφιερώνει τις <i>Μινιατούρες για πιάνο «Σούμεν»</i> . Είναι στην επιτροπή του διεθνή διαγωνισμό τραγουδιού και οργάνων στην Βιέννη. Ίδρυτικό μέλος του Βουλγάρικου συλλόγου «Σύγχρονη Μουσική», που αργότερα μετονομάστηκε σε Ένωση Βούλγαρων Συνθετών (1954).	Ίδρύεται ο Βουλγάρικος σύλλογος «Σύγχρονη Μουσική».	Ο Αδόλφος Χίτλερ διορίζεται καγκελάριος της Γερμανίας. Εμπρησμός του Ράιχσταγκ. Το Γερμανικό Κοινοβούλιο παραχωρεί όλη την νομοθετική εξουσία στην ναζιστική κυβέρνηση. Νόμος στη Γερμανία, κηρύσσει όλα τα πολιτικά κόμματα παράνομα εκτός από το Εθνικοσοσιαλιστικό. Σεργκέι Προκόφιεφ: <i>Ο Πέτρος και ο λύκος</i> . Επιστροφή του Νίκου Σκαλκώτα στην Ελλάδα.
1936	37	Η πρεμιέρα της μοναδικής όπερας του συνθέτη <i>Τσάρος Καλοϊάν</i> (λιμπρέτο του Νικολάι Λίλιεβ βασισμένο	Ντιμίταρ Νένοβ: <i>Κοντσέρτο για πιάνο</i> .	Ο στρατηγός Φράνκο κάνει πραξικόπημα στην Ισπανία. Ο Ιωάννης Μεταξάς γίνεται δικτάτορας της Ελλάδας.

		σε θεατρικό έργο της Φάνη Ποπόβα – Μουτάφοβα) στην Εθνική Όπερα της Σόφιας.		Αράμ Χατσατουριάν: <i>Κοντσέρτο για πιάνο</i> . Σεργκέι Προκόφιεφ: <i>Μπαλέτο Ρωμαίος και Ιουλιέτα</i> . Άρνολντ Σένπεργκ: <i>Κοντσέρτο για βιολί</i> Opus 36.
1938	39	Είναι καλεσμένος ως εκπρόσωπος της Βουλγαρίας στο μόνιμο συμβούλιο για την διεθνή συνεργασία των συνθετών, που είχε τότε ιδρύσει ο Ρίχαρντ Στράους. Επιτροπή στους διεθνείς διαγωνισμούς στις Βρυξέλλες και στην Στουτγκάρδη. Συνθέτει την <i>Πρώτη του Συμφωνία</i> για συμφωνική ορχήστρα αφιερωμένη στον μεγάλο αυστριακό θεωρητικό και συνθέτη Γιόζεφ Μαρξ.	Ντιμίταρ Νένοβ: <i>Ραμωδική Φαντασία</i> .	Προσάρτηση της Αυστρίας από τον Χίτλερ. Συνθήκη του Μονάχου από την Αγγλία, Γερμανία, Γαλλία και Ιταλία. Άρτουρ Όνεγκερ: <i>Ο χορός των νεκρών</i> . Ο Τζων Καίητς πειραματίζεται με την τεχνική του <i>προετοιμασμένου πιάνου</i> .
1939	40	Η πρεμιέρα της <i>Πρώτης Συμφωνίας</i> του συνθέτη στο Βελιγράδι από την ορχήστρα του Βελιγραδίου. Διευθυντής ορχήστρας είναι ο Μιχάλο Βουκντράγκοβιτς.	Λιουμπομίρ Πίπκοβ: <i>Συμφωνία Νο1</i>	Προσάρτηση της Τσεχοσλοβακίας από τον Χίτλερ και της Αλβανίας από τον Μουσολίνι. Η Γερμανία επιτίθεται στην Πολωνία. Έναρξη του Β' Παγκόσμιου Πόλεμου. Πέτρος Πετρίδης: <i>Διγενής Ακρίτας</i> .
1941	42	Εκδίδεται στο Βερολίνο, το Λεξικό των Εβραίων στην Μουσική (Lexikon der Juden in der Musik). Ο Βλαντιγκέροβ είναι γραμμένος σε αυτό ως μουσικός με μισή εβραϊκή καταγωγή.	Συμμαχεί με την Γερμανία. Οι Εβραίοι της Βουλγαρίας (50000 άνθρωποι) δεν στέλνονται στα στρατόπεδα συγκέντρωσης της ανατολικής Ευρώπης. Βεσελίν Στοϊάνοβ: <i>Συμφωνική Σουίτα «Μπάι Γκάνιο»</i> . Θάνατος του Ντόμπρι Χρίστοβ.	Η γερμανική κυβέρνηση υποχρεώνει όλους τους Εβραίους άνω των 6 ετών να φορούν στα ρούχα ένα κίτρινο αστέρι, για να είναι πάντα φανερή η καταγωγή τους. Τα γερμανικά στρατεύματα ξεκινούν την πολιορκία του Λένινγκραντ. Επιτίθενται επίσης στην Ελλάδα και στην Γιουγκοσλαβία. Ντιμίτρι Σοστακόβιτς: <i>Συμφωνία Νο7 «Λένινγκραντ»</i>

1944-1945	45-46	Ο Βλαντιγκέροβ περιορίζει τις επαφές και τα ταξίδια του στα Βαλκάνια. Έργα του παίζονται σε συναυλίες στο Βουκουρέστι, την Αθήνα, το Βελιγράδι, την Λιουμπλιάνα και το Ζάγκρεμπ.	Ο Σοβιετικός στρατός μπαίνει στην Βουλγαρία. Αλλαγή του καθεστώτος. Η Βουλγαρία γίνεται μια από της χώρες του Ανατολικού Κομμουνιστικού Μπλοκ. Συμμετοχή της Βουλγαρίας στην τελευταία φάση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.	Απόπειρα δολοφονίας του Αδόλφου Χίτλερ. Τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη. Αυτοκτονία του Χίτλερ. Ατομικές βόμβες στην Χιροσίμα και το Ναγκασάκι. Θάνατος των Άντον Βέμπερν και του Μπέλα Μπάρτοκ.
1946	47	Του δίνεται ο τίτλος «Εθνικός Καλλιτέχνης». Συνθέτει το μπαλέτο «Ένας μύθος για την λίμνη». Με το λιμπρέτο του Ιβάν Γκένοβ και της Νίνα Ανισίμοβας.	Η Βουλγαρία ανακηρύσσεται λαϊκή δημοκρατία με μονοκομματική διοίκηση.	Δίκη της Νυρεμβέργης. Ιδρύεται η ΟΗΕ και η UNICEF. Ξεκινά επίσημα ο Ελληνικός εμφύλιος πόλεμος. Πιέρ Μπουλέζ: <i>Σονάτα για φλάουτο και πιάνο</i> . Πεθαίνει ο Μάνουελ ντε Φάλια.
1948	49	Πρώτη μεγάλη περιοδεία του συνθέτη στις σκανδιναβικές χώρες και την Ρωσία.		Φρανσίς Πουλένκ: <i>Σονάτα για βιολοντσέλο και πιάνο</i> . Ντμίτρι Καμπαλέβσκυ: <i>Κοντσέρτο για βιολί</i> . Τζων Καίητζ: <i>Σονάτα για παιδικό πιάνο</i> .
1949	50	Συνθέτει την <i>Δεύτερη Συμφωνία «Μάιος»</i> για ορχήστρα εγχόρδων. Μέλος της αντιπροσωπείας της Βουλγαρίας στο Κογκρέσο για την Ειρήνη που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι. Του δίνεται ασημένιο μετάλλιο «Επιστήμης και Τέχνης».		Ίδρυση του ΝΑΤΟ. Επικράτηση του Μάο Τσε Τουγκ στην Κίνα. Μπένζαμιν Μπρίττεν: <i>Συμφωνία της Άνοιξης</i> . Θάνατος του Ρίχαρντ Στράους. Θάνατος του Νίκου Σκαλκώτα και του Κωνσταντίνου Ψάχου.
1950	51	Πραγματοποιείται η μεγάλη συναυλία – επέτειος του συνθέτη λόγω των πενήντα χρόνων από την γέννηση του. Του δίνεται αριστείο «Ντιμιτρόβ» για την ανάπτυξη της βουλγάρικης μουσικής και τέχνης και μετάλλιο τιμής της πόλης της Σόφιας.		Πόλεμος της Κορέας. Επαναλειτουργία του Φεστιβάλ Σύγχρονης Μουσικής του Ντονάουσιγκεν (Γερμανία). <i>4 Τελευταία τραγούδια</i> του Ρίχαρντ Στράους. Θάνατος των Κουρτ Βάιλ, του Νικολάι Μιακόφσκι και του Μπέρναρ Σω.

1952	53	Συνθέτει το « <i>Εβραϊκό Ποίημα</i> » αφιερωμένο στο παππού του Λέων Πάστερνακ. Η σύνθεση γίνεται βασικό μάθημα στο πρόγραμμα της Ακαδημίας και ο Βλαντιγκέροβ διορίζεται ως καθηγητής. Πεθαίνει η μητέρα του.	Παρασκέβ Χατζιεβ: όπερα « <i>Ντιλιάνα</i> ».	Πρώτη συναυλία ηλεκτρονικής μουσικής στο Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης της Νέας Υόρκης. Πρώτη εκτέλεση του 4' 33" του Τζων Καίητζ.
1953	54	Του δίνεται για δεύτερη φορά το αριστείο « <i>Ντιμιτρόβ</i> » για το <i>Εβραϊκό Ποίημα</i> .	Πεθαίνει ο Ντιμίταρ Νένοβ.	Θάνατος του Στάλιν. Ντιμίτρι Σοστακόβιτς: <i>Συμφωνία №10</i> . Έιτορ Βίλλα – Λόμπος: <i>Κοντσέρτο για τσέλο №2</i> και <i>Κοντσέρτο για άρπα</i> . Θάνατος του Σεργκέι Προκόφιεφ.
1956	57	Είναι μέλος της επιτροπής στο διαγωνισμό « <i>Ferencz Liszt</i> » στην Βουδαπέστη.		Ίδρυση του φεστιβάλ σύγχρονης μουσικής « <i>Το φθινόπωρο της Βαρσοβίας</i> ». Ά εκτελέσεις: <i>Gesang der Jünglinge</i> του Καρλχάιντς Στοκχάουζεν (Παρίσι, Κολωνία), και <i>Εξωτικά πουλιά</i> του Ολιβιέ Μεσσιάν. (Παρίσι)
1957	58	Είναι μέλος της επιτροπής του διαγωνισμού για πιάνο στο Διεθνή Νεανικό Φεστιβάλ της Μόσχας.		Υπογράφεται η συνθήκη της Ρώμης με την οποία ιδρύεται η ΕΟΚ (μετέπειτα ΕΕ). Η Ρωσία στέλνει το σκυλί « <i>Λάικα</i> » στο διάστημα με το Σπούτνικ - 2. Θάνατος του Ιαν Σιμπέλιους.
1959	60	Γιορτάζονται τα εξήντα χρόνια από την γέννηση του συνθέτη. Του δίνεται μετάλλιο της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας και το Έμβλημα της Σόφιας. Πεθαίνει η γυναίκα του Κάτια. Το ίδιο έτος είναι καλεσμένος για μέλος της		Ο Φιντέλ Κάστρο γίνεται πρόεδρος της Κούβας. Καρλχάιντς Στοκχάουζεν: <i>Kontakte</i> για μαγνητοταινία. Ιάνης Ξενάκης: <i>Συρμός</i> , για 18 έγχορδα. Θάνατος του Έιτορ Βίλλα – Λόμπος και του Μπόχουσλαβ Μαρτινού.

		επιτροπής στον διαγωνισμό για πιάνο «Ferruccio Busoni» στο Μπολτσάνο. Παντρεύεται την πιανίστρια Έλκα Χρίστοβα.		
1962	63	Η Εθνική Όπερα του Ρούσσε ανεβάζει για δεύτερη φορά την όπερα « <i>Τσάρος Καλοϊάν</i> » σε καινούρια διασκευή από τον συνθέτη.		Κριστόφ Παντερέτσκι: <i>Στάμπια Μάτερ</i> . Φρανσίσ Πουλένκ: <i>Σονάτα για όμποε και πιάνο</i> . Θάνατος των: Φρίτζ Κράισλερ, Μπρούνο Βάλτερ και Άλφρεντ Κορτό.
1963	64	Συνθέτει το <i>Πέμπτο Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα</i> , αφιερωμένο στην γυναίκα του Έλκα. Η Εθνική Όπερα της Σόφιας παρουσιάζει στην Μπαρτσελόνα το μπαλέτο « <i>Ένας μύθος για την λίμνη</i> ».	Μαρίν Γκολεμίνοβ: <i>Κοντσέρτο για κουαρτέτο εγχόρδων και ορχήστρα εγχόρδων</i> . Λιουμπομίρ Πίπκοβ: <i>Συμφωνία – κοντσέρτο για βιολοντσέλο και ορχήστρα</i> .	Δολοφονία του προέδρου Κέννεντυ στην Αμερική. Μπένζαμιν Μπρίττεν: <i>Πολεμικό Ρέκβιεμ</i> . Θάνατος του Ζαν Κοκτώ, του Φρανσίσ Πουλένκ και του Πάουλ Χίντεμιτ.
1967	68	Παίρνει τον τίτλο « <i>Ηρωας της Σοβιετικής Εργασίας</i> » και το μετάλλιο «Γκεόργκι Ντιμιτρόβ».		Αραβοϊσραηλινός πόλεμος. Θάνατος του Τσε Γκεβέρα. Κρίστοφ Πεντερέτσκι: <i>Dies Irae</i> στη μνήμη των νεκρών του Αουσβιτς. Τζών Καίητς: <i>Musicircus</i> . Θάνατος του Ζόλταν Κόνταλυ.
1968	69	Ολοκληρώνει το <i>Δεύτερο Κοντσέρτο του για βιολί</i> , αφιερωμένο στην Ντίνα Σνάιντερμαν. Του απονέμεται το Βραβείο		Ο πόλεμος του Βιετνάμ. Ντιμίτρι Σοστακόβιτς: <i>Κουαρτέτο εγχόρδων №12</i> και <i>Σονάτα για βιολί και πιάνο σε ρε</i>

		«Gottfried von Herder» από το Πανεπιστήμιο της Βιέννης.		μείζονα.
1969	70	Συναυλίες και γιορτές στην Σόφια, το Σούμεν, και το Ρούσσε για τα εβδομήντα χρόνια από την γέννηση του συνθέτη. Του απονέμεται για δεύτερη φορά το μετάλλιο «Γκεόργκι Ντιμιτρόβ». Βγαίνει στην σύνταξη από την Μουσική Ακαδημία.	Θάνατος του Νικόλα Ατανάσοβ και του Βεσελίν Στοϊάνοβ.	Οι Νηλ Άρμστρονγκ και Μπαζ Άλντριν περπατούν πρώτοι στη Σελήνη με την αποστολή Απόλλων 11. Μπένζαμιν Μπρίτεν: <i>Σουίτα για άρπα</i> .
1972	73	Συνθέτει τις « <i>Εντυπώσεις Λιούλιν</i> » για μεγάλη συμφωνική ορχήστρα.		Γκεόργκι Λίγκετι: <i>Διπλό κοντσέρτο για φλάουτο, όμποε και ορχήστρα</i> . Ντιμίτρι Καμπαλέφσκι: <i>Γράμμα στον τριακοστό αιώνα</i> (ορατόριο).
1973	74	Για το έργο « <i>Εντυπώσεις Λιούλιν</i> » του απονέμεται το βραβείο της Σόφιας.		Εξέγερση του Πολυτεχνείου στην Ελλάδα. Θάνατος του Πάμπλο Πικάσο.
1974	75	Για τα εβδομηκοστά-πέμπτα γενέθλια του, του απονέμεται για τρίτη φορά το μετάλλιο «Γκεόργκι Ντιμιτρόβ». Πραγματοποιούνται συναυλίες της Ραδιοφωνικής Συμφωνικής Ορχήστρας με διευθυντή τον γιο του Αλέξανδρο Βλαντιγκέροβ στην Σόφια, το Σούμεν, την Βιέννη και την Μόσχα. Γίνεται επίτιμος κάτοικος της Σόφιας, του Σούμεν και του Γκάμπροβο.	Θάνατος του Λιουμπομίρ Πίπκοβ.	Ο Αμερικανός Πρόεδρος Ρίτσαρντ Νίξον παραιτείται. Πραξικόπημα στην Κύπρο. Βόλφανγκ Ριμ: <i>Dis-Kontur</i> για ορχήστρα. Θάνατος του Ντάριους Μιγιό και του Νταβίντ Όιστραχ.
1975	76	Παρουσιάζεται καινούρια		Θάνατος του Στρατηγού

		εκδοχή της όπερας « <i>Τσάρος Καλοϊάν</i> » στην σκηνή της Εθνικής Όπερας της Σόφιας.		Φράνκο στην Ισπανία. Γκεόργκι Λίγκετι: <i>San Fransisco Polyphony</i> . Ντιμίτρι Σοστακόβιτς: <i>Σονάτα για βιόλα</i> . Θάνατος του Ντιμίτρι Σοστακόβιτς και του Λουίτζι Νταλαπικόλα.
1977	78	Γράφει 13 μεταγραφές δικών του έργων για δυο πιάνο, οι οποίες είναι αφιερωμένες στο πιανιστικό ντούο «Ιούλια και Κωνσταντίν Γκάνεβι».		Ενρίκε Κρέσπο: <i>Αμερικάνικη Σουίτα</i> . Θάνατος της Μαρία Κάλλας και του Τσάρλι Τσάπλιν.
1978	79	Στης 14 Ιουλίου ολοκληρώνει τις « <i>Τρεις Μπαγκατέλες</i> » για πιάνο Opus 70. Αυτό είναι το τελευταίο έργο σε Opus του συνθέτη. Ανεβαίνει καινούρια παράσταση της όπερας « <i>Τσάρος Καλοϊάν</i> » στην πόλη της Βάρνας. Ο συνθέτης δέχεται τον τίτλο «Επίτιμος Κάτοικος της Βάρνας». Πεθαίνει στις 08 Σεπτεμβρίου από καρδιακή ανεπάρκεια. Η ταφή του γίνεται στις 11 Σεπτεμβρίου στα κεντρικά νεκροταφεία της Σόφιας.		Μάλκολμ Άρνολντ: <i>Συμφωνία Νο8</i> . Ιάνης Ξενάκης: <i>Μυκήνες Αλφα</i> . Θάνατος του Άραμ Χατσατουριάν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

- Аврамов, Евгений** (1976), *Хармонията на Панчо Владигеров*, София: Музыка [Αβράμοβ, Ευγένι (1976), *Η Αρμονία του Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: εκδ. οίκος Μουσική] (βουλγάρικα).
- Бояджиева, Весела** (2003), *Линеарни тенденции в клавирната музика на Панчо Владигеров и европейската ситуация в началото на XX век*, София: Музикално общество “Васил Стефанов” [Μποϊατζιέβα, Βέσελα (2003), *Οι γραφικές τάσεις στην μουσική για πληκτροφόρα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ και η ευρωπαϊκή κατάσταση στην αρχή του εικοστού αιώνα*, Σόφια: Μουσικός Σύλλογος «Βασίλ Στέφανοβ»] (ό.π.).
- Булева – Петрова, М.** (1996), *Българската детска и училищна песен*, София: БАН [Μπούλεβα – Πετρόβα, Μ. (1996), *Το Βουλγάρικο παιδικό και σχολικό τραγούδι*, Σόφια: Βουλγάρικη Ακαδημία Τεχνών] .
- Димитров, Димитар & Владигеров, Александар** (1988), *Усмивиките на Панчо Владигеров*, София: Хр. Данов [Ντιμιτρόβ, Ντιμίταρ & Βλαντιγκέροβ, Αλεξάνταρ (1988), *Τα χαμόγελα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Χρ. Ντάνοβ].
- Димитров, Димитар** (1988), *Словото на Панчо Владигеров*, София: Музыка [Ντιμιτρόβ, Ντιμίταρ (1988), *Ομιλίες του Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Μουσική] .
- Крачева, Лилия** (2008), *Българска Музикална Култура. От Древността До Наши Дни*. София: Марс [Κράτσεβα, Λίλια (2008), *Βουλγάρικη Μουσική Κουλτούρα. Από Την Αρχαιότητα Μέχρι Της Μέρες Μας*, Σόφια: Μαρς].
- Лазарова – Каракостова, Р.** (1995), *Началото на българския оперетен театър*, София: Българско музикознание [Λάζαροβα-Καρακόστοβα, Ρ. (1995),

- Η έναρξη του βουλγάρικου θεάτρου οπερέτας*, Σόφια: Βουλγάρικη μουσικολογία].
- Лазаров, Стефан** (1976), *Панчо Владигеров и Театърът*, София: Музыка [Λάζαροβ, Στέφαν (1976), *Πάντσο Βλαντιγκέροβ και το Θέατρο*, Σόφια: Μουσική].
- Литова – Николова, Лидиа** (1995), *Българска народна музика*, София: Музыка. [Λίτοβα – Νικόλοβα, Λίντια (1995), *Βουλγάρικη δημοτική μουσική*, Σόφια: Μουσική].
- Огненска, Николина** (2003), *Неравноделните метроритми и обучението по музика*, Благоевград: Университетско издателство “Неофит Рилски”. [Ογκνενска, Νικολίνα (2003), *Άνισα μέτρα και η διαπαιδαγώγηση της μουσικής*, Μπλαγκόεβγκράντ: Πανεπιστημιακές εκδόσεις ‘Νεόφιτ Ρίλски’.] .
- Павлов, Евгени** (1961), *Панчо Владигеров Монография*, София: Наука и Изкуство [Паβλόβ, Ευγένι (1961), *Πάντσο Βλαντιγκέροβ Μονογραφία*, Σόφια: Επιστήμη και Τέχνη].
- Павлов, Евгени** (1965), *Панчо Владигеров*, София: Наука и Изкуство [Паβλόβ, Ευγένι (1965) *Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Επιστήμη και Τέχνη] .
- Павлов, Евгени** (1989), *Творбите на Панчо Владигеров*, София: Музыка [Паβλόβ, Ευγένι (1989), *Τα έργα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Μουσική] .
- Павлов – Клостерман, Евгени** (2000), *Панчо Владигеров*, София: Музыка [Паβλόβ – Κλόστερμαν, Ευγένι (2000), *Πάντσο Βλαντιγκέροβ*, Σόφια: Μουσική] .
- Стършенов, Богомил & Стоянов, Пенчо** (1966), *Българска Музика*, София: Народна Просвета [Στάρσеноβ, Μπογκομίλ & Στοϊάνοβ, Πέντσο (1966) *Βουλγάρικη Μουσική*, Σόφια: Нарόνтна Προσβέτα].
- Asakawa, Toyoo** (1999), *Pancho Vladigerov – The Bulgarian Giant*, Sofia: Orfei. (αγγλικά - βουλγάρικα).
- Grey, Anne** (1993), *The Popular Guide To Classical Music*, New York: Citadel. (αγγλικά) .
- Taruskin, Richard** (2004), *The Oxford History of Western Music – The early twentieth century*, (Volume 4) New York: Oxford University Press. (ό.π.).

- Motte, Diether de la** (1998), *Αρμονία – η θεωρία και η Πρακτική της σε Διάφορες Εποχές και Στυλ*, μτφρ. Κ. Νάσου, Αθήνα: ΝΑΣΟΣ.
- Μαυροειδής, Μάριος Δ.** (1999), *Οι μουσικοί τρόποι στην Ανατολική Μεσόγειο. Ο βυζαντινός ήχος, το αραβικό μακάμ, το τουρκικό μακάμ*. Αθήνα: Fagotto.
- Σάλσμαν, Έρικ** (1983), *Εισαγωγή στη μουσική του 20ού αιώνα*, μτφρ. Γιώργος Ζέρβος, Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.
- Σακαλλιέρος, Γιώργος** (2010), *Γιάννης Κωνσταντινίδης (1903-1084), Ζωή, έργο και συνθετικό ύφος*, Αθήνα: University Studio Press.
- Χάρδας, Κώστας** (επιμ.) (2004), *Γιάννης Α. Παπαϊωάννου: Ο Συνθέτης, ο Δάσκαλος, Αναζήτηση και πρωτοπορία*, Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη – Ιστορικά Αρχεία.

ΑΡΘΡΑ

- Абрашев, Божидар** (1974), «Владигеров – майстор на оркестровия колорит». *Българска Музика* 3: 31-35 [**Αμπράσεβ, Μποζιντάρ** (1974), «Вланτιγκέροβ – άρχοντας των χρωμάτων της ορχήστρας». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 31-35] (βουλγάρικα) .
- Аврамов, Евгений** (1974), «Акордионичният паралелизъм в хармоничния език на Панчо Владигеров». *Българска Музика* 3: 46-53 [**Αβράμοβ, Ευγένι** (1974), «Ο συγχорδιακός παραλληλισμός στην αρμονική γλώσσα του Πάντσο Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 46-53] (ό.π.).
- Ганев, Константин** (1969), «Орнаментиката в клавирното творчество на Владигеров». *Българска Музика* 3: 29-37 [**Γκάνεβ, Κωνσταντίν** (1969), «Τα στολίδια στα έργα για πιάνο του Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 29-37] .
- Ганев, Константин** (1974), «За някои черти от клавирния стил на Панчо Владигеров». *Българска Музика* 3: 16-22 [**Γκάνεβ, Κωνσταντίν** (1974),

- «Κάποια χαρακτηριστικά του πιανιστικού στυλ του Πάντσο Вλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 16-22] .
- Ганев, К.** (1986), «Първият». *Българска Музика* 10: 43-48 [**Гкάνεβ, К.** (1986), «Ο Πρώτος». *Βουλγάρικη Μουσική* 10: 43-48] .
- Горанова, Правда** (1974), «Клавирните концерти на Панчо Владигеров». *Българска Музика* 3: 36-39 [**Гκοράνοβα, Πράβντα** (1974), «Та контсέρта για πiάνο του Πάνтσο Вλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 36-39] .
- Касабов, Александър** (2009), «Къща-музей “Панчо Владигеров” – София. Между литературата и музиката». *Музикални хоризонти* 4: 29-34 [**Κασάμποβ, Αλεξάντερ** (2009), «Σπίτι μουσειό ‘Πάνтσο Вλαντιγκέροβ’ – Σόφια. Ανάμεσα στην μουσική και την λογοτεχνία». *Μουσικοί ορίζοντες* 4: 29-34].
- Κостов, Георги & Пеков, Михаил & Чучков, Виктор & Палиева, Анда & Добрев, Божидар** (1974), «Млади композитори и музиковеди за Владигеров», *Българска Музика* 3: 54-57. [**Κόστοβ, Γκεόργκι & Πέκοβ, Μιχαήλ & Τσουτσκοβ, Βίκτορ & Παλίεβα, Άντα & Ντόμπρεβ, Μποζιντάρ** (1974), «Νέοι Συνθέτες και μουσικολόγοι για τον Вλαντιγκέροβ», *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 54-57].
- Кръстев, Венелин** (1969), «Владигеров и българската музикална критика от 20-те години». *Българска Музика* 3: 9-15 [**Κράστεβ, Βενελίν** (1969), «Ο Вλαντιγκέροβ και η βουλγάρικη μουσικοκριτική του 1920» *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 9-15] .
- Куюмджиева, Светла** (1974), «Люлински импресии». *Българска Музика* 3: 40-43 [**Κουιουμτζιέβα, Σβέτλα** (1974), «Εντυπώσεις Λιούλιν». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 40-43] .
- Кърклиясийски, Томи** (2000), «Към теорията и историята на българската рапсодична традиция като част от рапсодичното творчество в XX век» *Български музикални хроники* 4: 10-18. [**Καρκλίски, Τόμι** (2000), «Η θεωρεία και η ιστορία της βουλγάρικης ραψωδίας ως μέρος της

ραψωδικής δημιουργίας του XX αιώνα» *Βουλγάρικο μουσικό χρονικό* 4: 10 – 18].

Лазаров, Стефан (1969), «Владигеров - опус 61: Концерт за цигулка №2». *Българска Музика* 3: 25-28 [**Λάζαροβ, Στέφαν** (1969), «Вланτιγκέροβ – opus 61: Κοντσέρτο για βιολί №2». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 25-28].

Лазаров, Стефан (1974), «Панчо Владигеров и Театърът». *Българска Музика* 3: 22-30 [**Λάζαροβ, Στέφαν** (1974), «Пάντσο Вланτιγκέροβ και το Θέατρο». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 22-30] .

Павлов, Евгени (1979), «Вечери на Владигеровата музика». *Българска Музика* 5: 17-21 [**Παβλόβ, Ευγένι** (1979), «Βράδια με την μουσική του Вланτιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 5: 17-21] .

Павлов, Евгени (1969), «Някои черти на Владигеровото творчество». *Българска Музика* 3: 19-24 [**Παβλόβ, Ευγένι** (1969), «Κάποια χαρακτηριστικά του έργου του Вланτιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 19-24].

Павлов, Евгени (1960), «Българска рапсодия ‘Вардар’». *Българска музика* 3: 5-8. [**Παβλόβ, Ευγένι** (1960), «Βουλγάρικη ραψωδία ‘Βάρνταρ’». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 5-8].

Райчев, Александър (1969), «70 Години Панчо Владигеров». *Българска Музика* 3: 1-4 [**Ράιτσεβ, Αλεξάνταρ** (1969), «70 χρόνια Πάντσο Вланτιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 1-4] .

Сотирова, Надя (2003), «Балкански пристрастия». *Известия на националния литературен музей* 1: 108-112 [**Σοτίροβα, Νάντια** (2003) «Βαλκανικοί εθισμοί». *Ανακοινώσεις του εθνικού λογοτεχνικού μουσείου* 1: 108-112].

Станкович, Константин (1974), «Панчо Владигеров клавирен педагог». *Българска Музика* 3: 43-46 [**Στάνκοβιτς, Κωνσταντίν** (1974), «Пάνтσο Вланτιγκέροβ ως καθηγητής πιάνου». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 43-46].

Стоин, Елена (1969), «Владигеров и българската народна музика». *Българска Музика* 3: 5-8 [**Στόιν, Έλενα** (1969), «Ο Вланτιγκέροβ και η βουλγάρικη δημοτική μουσική». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 5-8] .

- Иванова, Л. & Сотирова, Н.** (1989), «Дом – музей на името на Владигеров». *Българска Музика* 8: 15-21 [**Иβανόβα, Λ. & Σοτίροβα, Ν.** (1989), «Σπίτι – μουσείο με το όνομα του Βλαντιγκέροβ». *Βουλγάρικη Μουσική* 8: 15-21]
- Χρισтов, Димитър** (1969), «Владигеров – майсторът». *Българска Музика* 3: 38-43 [**Χρίστοβ, Ντιμίταρ** (1969), «Βλαντιγκέροβ ο μάστορας». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 38-43] .
- Χρισтов, Димитър** (1974), «Нашият учител». *Българска Музика* 3: 10-12 [**Χρίστοβ, Ντιμίταρ** (1974), «Ο δάσκαλος μας». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 10-12] .
- Япова, Н.** (1998), «Българският музикален печат до 1994». *Български музикални хроники* 1: 43–59 [**Γάποβα, Ν.** (1998), «Βουλγάρικη μουσική δημοσιογραφία έως το 1994». *Βουλγάρικο μουσικό χρονικό* 1: 43-59] .
- Янкова, Тамара** (1969), «Владигеров и клавириото изкуство у нас». *Българска Музика* 3: 15-19 [**Γάνκοβα, Ταμάρα** (1969), «Ο Βλαντιγκέροβ και η πιανιστική τέχνη στην χώρα μας». *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 15-19] .
- Καλοπανά, Μαγδαληνή** (2010), «Κατάλογος Έργων Δημήτρη Δραγατάκη (1914-2001)». *Πολυφωνία* 16: 54-87.
- Μπεζόφσκα, Αλπένα**, «"Ραψωδία Βλαντιγκέροφ" - μια ταινία αφιερωμένη στη ζωή και το έργο του Πάντσο Βλαντιγκέροφ», (Μετάφραση στα ελληνικά Αλεξέι Σταμπολόβ), *Επίσημη ιστοσελίδα της Βουλγαρικής Ραδιοφωνίας*, <http://www.bnr.bg> (η πρόσβαση έγινε στις 21/9/2010).
- Σακαλλιέρος, Γιώργος** (2010), «Όψεις μουσικής αναχαρτογράφησης της Βαλκανικής Χερσονήσου, ως μέρους της νεότερης ευρωπαϊκής μουσικής ιστορίας (19^{ος} – 20^{ος} αιώνας).» *Πολυφωνία* 16: 166-195.

**ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ, ΕΝΘΕΤΑ ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ,
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΛΕΥΚΩΜΑΤΑ**

- Arnaudova, Boyanka** (2001), *Pancho Vladigerov – Piano Compositions*, ένθετο της δισκογραφικής έκδοσης των έργων σε δίσκο ακτίνας (CD), GD239, Sofia: Gega new. (αγγλικά – βουλγάρικα).

- Владигерова, Елиза** (1974), «Писма», *Българска Музика* 3: 59. [**Вλαντιγκέροβα, Ελίζα** (1974), «Γράμματα», *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 59.] (βουλγάρικα).
- Vladigerov photos from the study* (2007), Sofia: Gutenberg. (Άλμπουμ με φωτογραφίες από το γραφείο του Βλαντιγκέροβ) (αγγλικά – βουλγάρικα).
- «**Изпълнения на творби от Панчо Владигеров в чужбина**» (1974), *Българска Музика* 3: 39. (αναφορά) [**«Εκτελέσεις έργων του Πάντσο Βλαντιγκέροβ στο εξωτερικό»** (1974), *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 39.] (βουλγάρικα) .
- Karanalakov, Lachezar** (1999), *Pancho Vladigerov – compositions*, ένθετο της δισκογραφικής έκδοσης των έργων σε δίσκο ακτίνας (CD), Sofia: Gega new, GD203. (αγγλικά – βουλγάρικα).
- Koulaksuzova, Nelly** (1996), *Pancho Vladigerov – Songs, Pavel Gerdjikov – bass*, ένθετο της δισκογραφικής έκδοσης των έργων σε δίσκο ακτίνας (CD) Sofia: Balkanton, ADD 030167. (ό.π.).
- Лауреати на национален конкурс за пианисти и цигулари “Панчо Владигеров” 95* (1996), [*Βραβευμένοι στον εθνικό διαγωνισμό για πιάνο και βιολί «Πάντσο Βλαντιγκέροβ» 95* (1996)] ένθετο της δισκογραφικής έκδοσης των έργων σε δίσκο ακτίνας (CD), Sofia: Classic FM Music, 19119501. (ό.π.).
- «**Отзиви за Владигеров**» (1969), *Българска Музика* 3: 44-48. [**«Μουσικοκριτικές για τον Βλαντιγκέροβ»** (1969), *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 44-48.] Μουσικοκριτικές από διάφορες ευρωπαϊκές εφημερίδες όπως: Berliner Zeitung, Allgemeine Musikzeitung, Dresdner Nachrichten, Sächsische Staatszeitung, Le Soir, Sovetskoe Izkustvo, Vechernyaya Moskva. (βουλγάρικα).
- Pancho Vladigerov* (1995), ένθετο της δισκογραφικής έκδοσης των έργων σε δίσκο ακτίνας (CD), Sofia: Balkanton, ADD 030064. (αγγλικά) .
- Shostakovich, Dmitri & Khachaturian, Aram & Kabalevsky, Dmitry & Dessau, Paul & Meyer, Ernst & Stogarenko, A. & Egk, Werner & Kadosa, Pál & Bush, Alan & Siqueira, José & Hermlin, Stephan & Kohan, Günter και άλλους** (1969), «Приветствия», *Българска Музика* 3: 49-55 [ο.π.

(1969), «Χαιρετισμούς», *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 49-55.] (Αλληλογραφία μεταφρασμένη στα βουλγάρικα).

Shostakovich, Dmitri & Khachaturian, Aram & Khrennikov, Tikhon (1974), «Поздравителни телеграми», *Българска Музика* 3: 58. [**Shostakovich, Dmitri & Khachaturian, Aram & Khrennikov, Tikhon** (1974), «Ευχετήρια τηλεγραφήματα», *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 58.] (Αλληλογραφία μεταφρασμένη στα βουλγάρικα).

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Беломъжова, Златина Атанасова (Μπελομάζοβα, Ζλατίνα Ατανάσοβα) ηχογραφημένη και αποδελτιωμένη συνέντευξη της συνταξιούχου χορωδού της Κρατικής Όπερας του Πλέβεν και ενεργό μέλος των παραστάσεων της όπερας «*Τσάρος Καλοϊάν*» στο Βελίκο Τάρνοβο (Θεόδωρος Μπελομάζοβ, 17/08/2010, Πλέβεν).

Владигеров, Панчо & Пипков, Любомир & Стоянов, Стоян & Диков, Антон & Николов, Лазар (1974), «Патувания, срещи, спомени», *Българска Музика* 3: 12-16 [**Вланτιγκέροβ, Πάντσο & Πίπκοβ, Λιουμπομίρ & Στοϊάνοβ, Στοϊάν & Ντίκοβ, Αντόν & Νικόλοβ, Λάζαρ** (1974), «Ταξίδια, συναντήσεις, απομνημονεύματα», *Βουλγάρικη Μουσική* 3: 12-16]. (βουλγάρικα).

Сотирова, Надя (Σοτίροβα, Νάντια) Ηχογραφημένη και αποδελτιωμένη συνέντευξη της διευθύντριας του Σπιτιού-Μουσείου „Панчо Владигеров“ (Πάντσο Βλαντιγκέροβ) στην Σόφια, που πραγματοποιήθηκε από τον Θεόδωρο Μπελομάζοβ στις 29/04/2010 στην πόλη Σόφια.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ – ΛΗΜΜΑΤΑ (σε ηλεκτρονική μορφή)

Anderson, Ronald Kinloch. «Marteau, Henri», *Grove Music Online, Oxford Music Online,*

<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/17876>

(η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010).

Becker, Heinz & Green, Richard D. «Berlin», *Grove Music Online, Oxford Music Online,*

<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/02826>

(η πρόσβαση έγινε στις 19/06/2010).

Brashovanova, Lada «Khrstov, Dobri», *Grove Music Online, Oxford Music Online,*

<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/14982>

(η πρόσβαση έγινε στις 27/09/2010).

Buchanan, Donna A. «Bulgaria, II. Traditional music», *Grove Music Online, Oxford Music Online,*

<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/04289>

(η πρόσβαση έγινε στις 20/09/2010)..

Campbell – Methuen, James. «Kreutzer, Leonid», *Grove Music Online, Oxford Music Online,*

<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/44620>

(η πρόσβαση έγινε στις 27/09/2010)]

Campbell - Methuen, James. «Barth, Karl-Heinrich», *Grove Music Online, Oxford Music Online,*

<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/41241>

(η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010)

Clark, Joseph & Levi, Erik. «Schumann, Georg (Alfred)», *Grove Music Online, Oxford Music Online,*

<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/25155>

(η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010)].

- Griffiths, Paul** «neo-classicism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/opr/t114/e4701> (η πρόσβαση έγινε στις 27/11/2010).
- Gudger, William D. & Levi, Erik.** «Juon [Yuon], Paul [Pavel Fedorovich]», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/14551> (η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010).
- Locke, Ralph P.** «Exoticism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/45644> (η πρόσβαση έγινε στις 27/11/2010).
- Myers, Helen** «Ethnomusicology, §II History to 1945», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/52178> (η πρόσβαση έγινε στις 20/09/2010).
- Pasler, Jann** «Impressionism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/50026> (η πρόσβαση έγινε στις 1/10/2010).
- Petrov, Stoyan & Manolova, Magdalena.** «Bulgaria, Art music», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/04289>, (η πρόσβαση έγινε στις 8/05/2010).
- Smith, R. Langham** «Impressionism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/opr/t114/e3397> (η πρόσβαση έγινε στις 1/10/2010).
- Sheren, Paul** «Reinhardt (Goldmann), Max», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/23142> (η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010).
- Jones, Gaynor G.** «Gernsheim, Friedrich», *Grove Music Online, Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/10950> (η πρόσβαση έγινε στις 13/05/2010).

Whittall, Arnold «Neo-classicism», *Grove Music Online, Oxford Music Online*,
<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/19723>
(η πρόσβαση έγινε στις 27/11/2010).

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

<http://www.bnr.bg> – Επίσημη ιστοσελίδα της Βουλγαρικής Ραδιοφωνίας

<http://www.editionelm.eu> - Edition Elm, (επίσημη ιστοσελίδα των μουσικών εκδόσεων ELM) πληροφορίες για τον Πάντσο Βλαντιγκέροβ και κατάλογος έργων του που έχουν εκδοθεί από την εταιρία.

<http://fondvlad.com/index.php?lang=eng> – Pancho Vladigerov Foundation, (επίσημη ιστοσελίδα του Ιδρύματος «Π. Βλαντιγκέροβ» στο Σούμεν) πληροφορίες για το ίδρυμα και για τον Διαγωνισμό Πιάνου και Βιολιού «Π. Βλαντιγκέροβ».

<http://nobelprizes.com> – The Nobel Prize Internet Archive (ιστοσελίδα που αφορά τα βραβεία Nobel)

<http://www.tsanoff-classic.com> – Διαδικτυακή προσωπική ιστοσελίδα του dr. Hristo Tsanoff (με διαθέσιμες εργασίες)

<http://www.ubc-bg.com/> - Union of Bulgarian Composers, Επίσημη ιστοσελίδα της Ένωσης Βούλγαρων Συνθετών. (πολλά διαθέσιμα άρθρα και πληροφορίες που αφορούν την μουσική στην Βουλγαρία)

<http://www.universaledition.com> – Universal Edition, Επίσημη ιστοσελίδα των μουσικών εκδόσεων Universal (ενότητα: Pantscho Wladigeroff – Works).

<http://www.udk-berlin.de> - «Universität der Künste», επίσημη ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου των Τεχνών στο Βερολίνο.

<http://vladigerov.org> – Intellectual Legacy of Pancho Vladigerov Foundation (Επίσημη ιστοσελίδα του Σπίτι – Μουσείο „Πάντσο Βλαντιγκέροβ“ στην Σόφια)